

•

Li ser rastî, dîrok û felsefeya yazdan

•

Abdusamet Yîgît

•

Li ser rastî, dîrok û felsefeya Yazdan
Weşanên SORAN e

•

20. Mijdara 2014
Edîtor : Zeynel Abidîn Han
Berpirsiyariya Redaksiyonê: Zagros Baran
Grafîk û Design : Gazîn Han

email: han-grafik@hotmail.de

Çap û Grêdan : Concept Medienhaus GmbH
Bülowlstr. 56-57 10783 Berlîn

ISBN 978-39816686-9-8

LI SER RASTÎ, DÎROK Û FELSEFEYA YAZDAN..

Yazdan kî ya, weke pîrseka ku me bi pîrsin û li bersiva bigerihin, wê me di nava dîrokê de bi xwe re bibe û bigerîne. Em divê ku bi hanîna dîroka wê ya civatî, hizrî û bawerîyî re wê hewl bidin ku fahm bikin. Her wusa, yazdan, weke gotin û ankû navekî ku wê me bibe û bigihêne gelek deverên din ên dût jî. Li vir, divê ku em gotina 'yazdan' fahm bikin. Di kurdî de gotina 'yazdan', wateya wê 'yê li ser' 'ê mazin', 'y rê şanî dide', 'yê heyî', 'yê didê' û hwd de ya. Her wusa, dema ku em li ser gotinê bihizirin, emê gelek wateyên din jî ên ku di nava xalkê de bi gotinê re dihên ser ziman, emê kifş bikin. Yazdan, navê 'xwûdê' ya. Gotina 'xwûdê' jî, di kurdî de wateya wê ew a ku 'yê xwe dayî', 'ê pê re dimeşê', û hwd a. Yanî, gotina xwûdê, hinekî jî, hinek wateyên wê n cuda jî hena ji ya yazdan. Çend ku di heman wateyê de di nava xalkê de dihên bikarhanîn jî, ji aliyê wstekirin, têgihiştin û xwandinê û fahmkirinê ve xwediyê hinek wateyên ku ji hevdu cuda na jî. Her wusa, em ku ji gotinên ku di nava kurdan de dihên bikarhanîn gav biavêjin û şîroveyekê pêş bixin, emê bibînin ku gotina "rab" bixwe jî, çend ku weke navekî yazdan û ankû xwûdê dihê dîtin jî, her wusa wateya yê ku berg ji yazdan û ankû xwûdê dike jî di xwe de dihawêne û dihêne ser ziman. Bo vê yekê, mirov dikarê vê gotinê bi teybetî, weke aliyekî teybet ê vê gotinê werêne ser ziman.

Gotina 'yazdan', dema ku em ji aliyê deronîyê ve jî ku lê binerê û ankû aliyê wateyê û lêkerîya ku lê dihê kirin jî ku mirov lê dinerê, mirov dikarê bibêje ku gotinaka bi derîniyeka xort û jidahi dihê ser ziman a.. Bêhna têgihiştin û fahmkirinê jî, pirr zêde jê tê. Bo vê yekê, biawayekî bixweza emê xwe li bayê wê bêhna têgihiştin û fahmkirinê berdin û hewl bidin ku gotina 'yazdan' werênina ser ziman. Ev yek, pirr giring a. Ev gotin, weke gotinaka ku xêva xalkên avestayî ku li kurdistanê û ankû bi navê wê yê din ê 'mesopotamiyayî' dihêne ser ziman a. Bo vê yekê, weke aliyekî din ê pirr giring mirov dikarê wê werêne ser ziman. Gotina 'yazdan', weke gotinaka 'navendî' mirov divê ku werêne ser ziman. Her wusa, li vir jî, di vê wateyê de mirov divê ku wê hilde li dest û werêne ser ziman. Di aslê xwe de, ev gotina me bixwe jî, hinekî têgihiştinekê didêt me. Dema ku em vê gotinê weke 'navend' hîlbijêrên û bi wê rengê wê werênina ser ziman, hingî jî, em herê dikin ku pêşveçûnna pirr demdirêj hena û bûna. Li vir, ev weke rastiyeke dihê dîtin û fahm kirin.

Bi têgihiştinî gotina 'yazdan', xwedîyê temen û dîrokeka pirr demdirêj a. Dema ku em hewl bidin ku wê fahm bikin, divê ku mirov bi wê temen û dîroka wê re hildina li dest. Di nava kurdan de, dema ku bahse "xalkên xwûdayî" dihê kirin, bahse xalkên ku bahwarîya wan bi yazda heya dikin. Her wusa bi vê v girêdayî jî divê ku mirov bahse wê bikê 'xalkên xwûdayî', xalkên ku bawerîya wan tenê bi yazdan tenê heya na. Yanê, tenê bi yazdan bi bawer dikin. Divê temenê de, bi têgihiştina yazdan re dihê ser ziman. Yazdan, ti kesek û ti tişt li ser wî û navê wî re tûna ya. Ev yek weke rastiyeke jî divê ku mirov werêne ser ziman. Lê yazdan, di temenê rengê jîyanekê de bi têgihiştinî jî dihê ser ziman. Dîroka xalkê melekê tawîsî, piştî xalkên mîtrayî û piştî jî xalkên zerdeştî û ku weke 'xalkên avestayî' em dikarin bi nav jî bikin, di xate bawerîya yazdan de dihê û dibê.

Gotina yazdan, gotinaka têgihiştî ya. Her wusa bi zanîn û têgihiştina xwe re hem di derbarê xwe de û hem jî di nava xwe de têgihiştî ya. Di vê temenê de divê ku mirov bi teybetî li ser bisekinê. Her wusa, em dema ku li dîroka civatên ku bi bawerîya yazdan dinerin, em ji rengê pêşketina wan û rengê hizirkirin û salixkirina wan ya bihizirî fahm dikin ku ev weke rastiyeke bi wan re heya. Di derbarê jîyanê û salixkirina wê de gotina yazdan gihiştîya têgihiştineka civatî û dîrokî. Li ser vê re jî, têgihiştina bawerî û ahaqî hatîya çekirin û ser ziman. Li vir, em divê ku van gotinan bi teybetî werênina ser ziman. Li jêr, emê van gotinan bi temenî û dîrokî emê wan werênina ser ziman. Her wusa, ev yek pêwîsta jî. Herkû, em van gotinan fahm bikin, emê pêşketina gotina yazdan jî bi dîroka wê re fahm bikin. Lê li vir, di aslê xwe de weke gotinekê em divê ku em werênina ser ziman ku em di çerçoveya gotina 'yazdan' de li ser gotinaka 'şariştanî' bihizirin û werênina ser ziman. Ev yek, wê hem di çerçoveya gotina yazdan de bi hizir, felsefe, bawerî û civatîtiya wê de jî, me bigihijîne têgihiştineka baş. Temenê gotina yazdan, li ser temen û esaseke civatî ya. Her wusa, em vê yekê jî bi zimanî werênina ser ziman ku salixkirina gotina 'yazdan' li ser 'kurmancî' re, dike ku em dîroka yazdanîtiyê bi kurmancîtiyê re bi hevdu re di ahengekê de hildina li dest û fahm bikin. Kurmancî, weke zaravayekî zimanê kurdî, di temenî pêşketina civatîtiyê de xwe bi wate dike. Bi wê re jî yazdan jî, weke rengê hizirkirin, bawerî û pêşketina wê û her wusa civatîtiya ku pêş dikeve bi xwe re bi wate dike û dihêne ser ziman. Pêvajoyên vê pêşketinê jî, ji demên qasî, gûtî, hûrî û mîtanîyan bi sereke em dikarin bidina nîşandin. Ev dem û ankû serdem, wê di pêşketina gotina yazdan de, pênasînaka giring bi gotina yazdan bi me re bidina çekirin. Î ro, ji kolanên 'erkolojikî' ên ji van deman, em rastî gelek rengên pêşketinî, zimanî û hwd, ên di vê temenê û xatê de tên. Ji demên hûrî û mîtanîyan temenê reng û formên gotina 'melekê tawîs' her wusa nîşanaka pêşketinaka mazin in di vê xatê de.. Her wusa, melekê tawîsî jî, weke ast û pêvajoyeka vê gotina yazdan a.

Gotina 'yazdan', her wusa giringîya wê pirr zêde heya. Kifşkirina vê gotinê di temenê pêşketinên din ên w rengê de kifşkar a. Gotinên weke "rab" û hwd, em di demên hûrî û mîtannîyan re rastî wê tên. Her wusa, di nava olên semewî de, têgiha "el" û hwd, wê piştî xwe bi awayna din bide dîyar kirin. Ev jî, wê piştî di xate 'yek-xwûdatîyê de pêşketinekê bi pêşveçûna xwe ya bi dîrokê re bide çê kirin. Lê rengê têgihiştin û hizrî ji wê hêm û hîm tê girtin jî, wê hêm û hîma gotina yazdan a têgihiştî bê. Em vê yekê divê ku binxat bikin û werênina ser ziman.

Yazdanî, weke gotina têgihiştî divê ku mirov di çerçoveya mirovên bi wê bi bawer in werêne ser ziman. Di vê çerçoveyê de dema ku em lê dihizirin jî, em hingî rastîya wê bi civatîtiyê re fahm dike. Yazdanîti, hinekî dî ji gotina 'yazdanî' bi wîrdetir rengê têgihiştî ê têgihiştinê û hizirkirinê bi xwe re dihêne ser ziman. Her wusa ji gotina yazdan, lêkerîya ku li 'yazdanî' dihê kirin, çawa ku lêkerîya têgihiştî û bihiş ya ji wê bbi bawerî bê, bi heman rengî jê, lêkerîya ku li gotina 'yazdanîtiyê' dihê kirin jî rengê têgihiştî ê hizirkirinê û fahmkirinê dihê dîtin û fahm kirin. Di vê temenê de gotina yazdan, hin pêvajoyîna dîjî. Pêvajoyên pêşî ên gotina yazdan ên li ser gotinên 'yazdanî' û 'yazdanîtiyê' re ku mirov li wan dihizirê, mirov hinekî bitêgihiştin dibe. Li ser zimanî re ku mirov bibêje, dema ku li dawîya gotina yazdan "î" hat danîn, wê hingî bê 'yazdanî', yanî wê êdî bi wateya mirovên ku aîdî wê bawerîyê na û ankû bi wê bawerîyê êdî bawer dikin in. Ev, weke aliyekî wê yê ya. Lê ev aliyê wê, xîtabî pêşketina bi civatîtiyê dike. Bo vê yekê, divê ku mirov di vê temenê de civatîtiya yazdanî baş fahm bike.. Ev jî, li ser xate dîrokê a pêşketinê ya gotina yazdan re mirov dikarê bike. Her wusa, piştî wê pêşketinê û hinek pêvajoyên pêşketinê ku wê di ancama wan de têgihiştin hinekî dî bizanetir pêşbikeve, wê êdî 'yazdanîti' pêş bikeve. Ev pêvajoya bi yazdanîtiyê' êdî pêvajoya têgihiştî a bi aqlê saf ku mirov dikarê wê werêne ser ziman a. Ev jî, weke aliyekî din ê teybet ku mirov dikarê bi teybetî li ser wê bisekinê ya.

Yazdan, bi vê rengê xwediyê pêvajoyîna pêşketinê ya. Ev pêvajoyên pêşketinê, bi rengê civatîtiyê pêş dikevin in. Her wusa, di serdemên civatîtiyê de jî, bi rengên weke 'êzdayî', 'yêzdayî' û hwd, wê pêşketina xwe bide çê kirin. Li vir, di serî de divê ku mirov bi teybetî li ser biwê bisekinê ku êzdayîti çend ku di heman wateyê de ya bi gotna 'yazdanîtiyê' re wê di temenê xwe de hin pêvajoyên civatîtiyê ên buhurîna bihawêne. Bo vê yekê, em dema ku li ser civatîtiyê re bahse wê bikin jî, divê ku mirov di vê temenê de wê werêne ser ziman. Ji xwe, ya ku wê weke ancama pêşketî ku emê li ser bisekinin jî wê ev bê.

Yazdan, her wusa giring a ku mirov bi jîyane civatî re wê fahm bike ya. Ji ber ku di rastiyê de, hebûna gotina 'yazdan' rastî bi rengê pêşketina xwe ya ku weke kirasekî li civatîtiyê kirî re xwe dihêne ser ziman. Li vir, weke hîs û hêsteka gotina yazdan, ku dema ku mirov li ser wê dihizirê mirov hîs dike û fahm dike ku çerçoveyeka civatî bi xwe re kifşkirîya û xwe li gorî wê mazin diadilêne û bizane dike ya.. Li vir, ew weke destpêkekê divê ku mirov wê werêne ser ziman. Gotina civatîtiyê, sînore wê çawa ya, ev jî, weke aliyekî ku mirov li vir li ser bisekinê û hewl bide ku fahm bike ya. Hizirkirina li gerdûnê, wê reng û forma rengê hizirkirinê bi xwe re werêne li holê û li laş bide. Li vir, weke 'darêjk'ekê em divê ku gotina 'gerdûnê' hildina li dest û hewl bidin ku wê fahm bikin. Dema ku em li gotina 'yazdan dihizirin jî, wê hertimî ev têgihiştina ku bi heyîn û hebûna gerdûnê re dimejiyê me de diafirê, wê weke darêjk'ekê xwe zindî bigrê. Her rengê hizirkirina me, wê bi darêjk bike. Ev jî, weke aliyekî ku emê ji wê 'metafizîka' yazdan jî, ji wê fahm bikin a.

Lêgerîna di hundurê gerdûnê de weke aliyekî teybet ku hertimî ew mejiyê ku bi yazdan dihizirê ku serî li ser wê diwastêne ya. Em jî, emê hewl bidin ku di vê temenê de wê rastiyê fahm

bikin û werênina ser ziman. Ev jî, weke aliyekî teybet ê vê gotinê û ankû hizirkirina me ya di dema hizirkirina li ser yazdan de.

Gotina gerdûnê, li vir, divê ku weke aliyekî teybet bi du rengê hildina li dest û werênina ser ziman. Yek, yanî aliyek, ku weke heyîna hebûnê ya. Aliyê din jî, zanîna têgihiştî a wê hebûnê ku bi darêjkî xwe bibîr kirîya me mejiyê me de ya. Di vê temenê de aliyê pêşî ê ku me bahs kir ku weke 'darêjka rast' ku bi heyîna gerdûnê a **têrker** re xwe bertêgihiştinê ya. Li vir, di serî de divê ku mirov vê yekê bibêje ku yazdan, bi hişkirinê re xwe dide li der. Ev jî, weke aliyê wê ê metafizîkî ku mirov dikarê ji wê gav biavêje ya. Dema ku em bi destpêka hişkirinê re werênina ser ziman, êdî bi aliyê bi ber me ve, yanî bi dem bi dem bi hişkirinê re û piştê bi têgihiştinkirinê re ku dihê û pêş dikeve, weke ajoya navaroka wê êdî xwe dihawêne. Bo vê yekê, her rengê zanîn û hişkirina me, êdî asayî ya ku hertimî heyîn û hebûna yazdan bi me bibîr bike.

Lê dema ku ji wê destpêka hişkirinê û pêde ku lê dihizirin û pê de, çendî ku bi aliyê mirov ê hizirkirinê ve tê, rohnîbûn dibê, bi heman rengî, 'berîya wê destpêka hişkirinê' jî, êdî weke cihê pirsê metafizîkî ku wê me bi ber xwe ve bikişîne ya. Ev jî, wê êdî bi gelek rengan xwe bide dîyar kirin. Yan jî, 'berî hebûna gerdûnê' û ankû 'dawîya gerdûnê' wê bi me re bihiş jî bike. Çendî ku dawîya wê bihiş bike, wê ew çendî jî 'pêşîya wê' jî, di temenê hişkirinê de bi me re bihiş bike. Ev jî, weke aliyekî din ê ku mirov divê ku li vir hûr û kûr li ser bisekinê ya.

Ez bixwe, dema ku dihizirim li gotina 'dawîya gerdûnê' û ankû 'destpêka gerdûnê', ew hiş bi gotina 'pêşî' û ankû 'dawî' re çê dibe, weke ku min dihêne ber kevîyeka ku ber wê kûr û bêbînî bê û ez ji jor ve lê binerim li min tê. Ev hîsa min, êdî min dike nava hizran de. Lê ew mereqa min a li wê valahîya ku ez dibînim di mejiyê min de jî, bêsînor a. Valahî, mirov bi ber xwe ve dikişîne. Ez, vê gotinê di temenê kişînakorsîyê de nabêjim. Ez di temenê heyîna valahîyeka ku heyî de ku ez wê di mejiyê xwe de kifş dikim de heya. Lê mejiyê min, piştî ku ew kifşkir û pê de, êdî dev ji wê naberde û hertimî li wê dihizirê ku wê kifş bike. Ji vir û pê de, êdî li şûna ku ez bi aliyê gotina 'destpêka hişkirinê' a bi aliyê xwe ve werim û bi pêşketina jîyanê re bibînim, dil û mejiyê min di xwezê ku bi aliyê din ve herê. Aliyê din, li wê ne ard û ne jî tişîyek heya. Tenê valahîyek heya. Heyîn û hebûna wê valahiyê, hizrekê weke pirsêka metafizîkî dide min. Ew hizir, tenê pirsêka ku bi mereqa min re ya.

Hizirkirina li gerdûnê, di vê temenê de divê ku ez bibêjim ku mirov di nava xwe de kûr û dûr dbêt. Gerdûn bixwe jî darêjka heyînê ya ku bi wê 'hebûnek' bi mejiyê mirov re bidarêjk dibê ya. Di temenê wê hizirkirinê bixwe de jî hebûna gerdûnê bixwe heya. Hebûna gerdûnê, çendî ku ez lê dihizirim ku weke 'tişteki ku heyî', êdî ew hizra tiştê ku heyî, wê min di nava xwe de bibe û hizrên din di dewama w de di serê min de biafirêne. Her wusa, wê pirsên pîr bi mereq di serê min de çê bike. Ev jî, weke aliyekî ku mirov divê ku bi teybetî li ser wê bihizirê ya. Hizirkirina li vir, çendî ku di temenê pîrs pîrsînê ya jî, ewçendî temenê têre û pêde çûyinê jî ya. Li vir, dema ku em gotina 'yazdan' salix bikin, em divê ku ji wê 'destpêka hişkirinê' û pê de destpê bikin? û ankû em bi tememî bi hebûna darêjka gotinê re herina 'dema berî wê dema 'destpêka hişkirinê' û bi wê re hewl bide ku fahm bike.

Hizirvanên ku hizirkirina ku çendî mirov wê bi aliyê din ve ê berî 'destpêka hişkirinê' ve herê û mirov salixkirinê bi gotinê re bike, di v temenê de tenê ya ji 'destpêka hişkirinê' û pê de, tenê weke ardnîgarîya têgihiştî a di demê de bikarhanîna û li ser wê re bi ber vir ve ketina lêgerînekê û rêwîtiyekê de û çûna. ...

Ev çûyina ku mejî, di derbarê 'dawî'ya wê de ne xwediyê ti hizirkirinê û hizrê ya, êdî weke cihê pîrsê wir dihê. Lêgerîna bi pîrs pîrsînê, kevneşopîyeka mejiyê mirov a kevn a. Heyîn, di temenê wê pîrs pîrsînê xwe de xwediyê wateyekê ya. Pîrs pîrsîneka di cih de, wê mirov bi demê

re bibe. Lê li vir, ev jî, cihê gûmanê ya ku ligorî çî rasta û ankû ' di cih de' ya.(?). Ev jî, weke hinek aliyên din ên ku mirov bi teybetî li ser wê bisekinê ya. Ev tenê, rêwîtiyeka metafizîkî ya.

Gotina yazdan, li vir, divê ku mirov weke darêjkekê bi hebûna gerdûnê re lê bihizirê. Ev rengê hizirkirinê ê ku di kevneşopîya hizirkirina wê de ku hatîya kirin a. Salixkirina wê, di vê temenê de hatîya kirin. Hatîya hizirkirin ku mirov di mejiyê xwe de çendî ku di gerdûnê de pêde çû, mirov wê hin bi hin ber bi bersiva xwe ve herê. Navê bersivê çî ya? Ew jî, pirsêka ku em nizanin çîya ya. Ya ku mejî dit, weke darêjk dike. Li gorî wê di afirêne. Afiînerîya mejî, di vê çerçoveyê de ya. Dema ku ez li gorî kevneşopîya berê ya hizirkirinê ya xate yazdanîyê bihizirim, hingî, tenê fahmkirina hebûna navaroka gotina 'gerdûnê' wê salixkirinê bi gotina yazdan re bi min re bide çêkirin. Ev, weke aliyekî wê yê ku mirov li vir safî bike ya. Ev rengê hizirkirinê ê xate yazdanîyê, wê hinekî me di nava hizirkirina di derbarê xwe de bibe, heta devera ku çûyê de.

Rastî li vir, dema ku em dihizirin, em asta pêşketina xwe ya demî li berçav digrin û lê dihizirin. Lê ez divê ku ez vê jî bibêjim ku ev ast jî dernektîya ser wê asta berê ya ku bi gotina yazdanîyê re hatîya bikevneşopî kirin.

Gotina 'yazdan, xwediyê wê hebûnîya gerdûnê ya.' Li vir, ev gotina 'yazdan, xwediyê wê hebûnîya gerdûnê ya', me hinekî bi ast dike. Ev ast, wê temenê têgihiştinekê jî bê di derbarê wê û hebûna wê ya têgihiştî de. Em li vir divê ku vê yekê baş fahm bikin ku gotina yazdan, her wusa navê rengekî têgihiştî ya. Li vir, dema ku em vê rastiyê bi vî rengî fahm bikin, hingî em pirsê 'metafizîkê' didênina li şûn li aliyê pêşîya 'destpêka hişkirinê'. Ji destpêka hişkirinê û vir de, xate pêşketinê bi jîyane re xwe daye domandin. Ev jî, weke aliyekî teybet ê ku divê ku mirov bi teybetî li ser wê bisekinê ya.

Gotina yazdan, li vir, em divê ku kifş bikin, bi heyînîya hizrî re weke binetereka têgihiştî û destpêka hişkirinê, werêne ser ziman. Li vir, di aslê xwe de, em dema ku li navaroka gotina 'destpêka hişkirinê' dihizirin, bêhemdê me jî bê, em kifş dikin ku em navê vê xale 'destpêka hişkirinê' weke navê yazdan bi kirde dikin. Li vir, di rengê hanîna ser ziman de, weke darêjka hatî kirdekirî em wê dihênin li holê. Ev jî, weke aliyekî wê yê teybet a ku mirov divê ku li vir werênê ser ziman a.

Darêjk, hertimî, xwe bi 'idealîsmeya xwe ya sêbjektîf' re dihizirêne. Ev jî, wê êdî temenê wê 'îdealîsma objektîfî' bi xwe re bi rengê darêjkkirinê re werêne li holê li laş. Ev jî, bi xwe re afirandin a. Kevneşopîya hizirkirinê a yazdanîyê bi demên xwe yên têgihiştî re salixkirinaka bi gotina 'efsûnkarîyê' re dike. Li ser wê re rêbazê afirandinê dike û dixwezê ku werêne ser ziman. Ev rêbazê afirandinê, çendî ku di mejî de bê jî, ji aliyê wê ve ku mirov lê dihizirê, mirov di nava têgihiştinekê de dibê. Bi hizra afrînerî ya afsûnkarîyê, ku mirov got 'bibe!', wê êdî bibe. Ev bûyîn, di temenê darêjekaka ku mejî salixkir û bi reng û wate kir re êdî tê li holê li laş. Ev bûyîna ku bûyî, çend ku di mejî de jî bê, bi wê re hizrek ku 'bûyî' heya. Em divê ku vê hizrê, weke pêpelokekê hildina li dest û ji wê sûd bigrin û di rêwîtiya xwe ya hizirkirinê e dewam bikin. Bi vê, pêwîstîya me heya.

Lê ji wê zêdetîr, gotina yazdan, weke 'afirandêrê hertiştî' hatîya salixkirin û bbi wate kirin. Li ser wê wê re weke 'xwediyê' hertiştê ku hatî afirandin a li jîyanê' dihê dîtin. Li vir,, dikeve mejiyê min de ku ez bibêjim ku mejî bi hizirkirina xwe re xwediyê wê xosletê ya. Lê li vir, xwezaya li ber min ku berî mejiyê min hey, pêşîya min digrê. Bo vê yekê, çend ku ez mejî red nekim jî, ez nikarim bi wê re hertiştî werênima ser ziman. Ji wê jî, divê ku bi buhurim. Xweza, li ber wê mejî û hizirkirina wê, dibê weke temenekî metafizîkî jî. Ev hebûnîya metafizîkî, mejiyê min dikarê hin bi hin lê serdest bibe. Lê ew destpêka afirandina wê, ji wê destpêka hişkirina min di buhurê. Ev jî, dibe temenê tiştêkî. Ew jî, ew a ku ew destpêka hişkirinê, di nava wê de weke destpekekê heya. Ev jî, xwe êdî bi vir ve dide li dest û dide dîyar kirin. Hişkirin,

teybetmendiyeke ku mejî bidest xistîya ya. Ev teybetmendî, çendî ku bûya, ji rastîyê ez dûr kirima û yan jî nêzîk kirima? Dema ku ez di çerçoveya hizrên weke ên 'beyenîbûna ji xwezayê' re werênima ser ziman, hingî dûrkerin bûya. Lê ku beyenîbûn bûbe, hingî ez dûrketima. Bi wê re, ez çawa lê serwer bûma? Gotina 'serwer bûnê' dîtbar a. Di çerçoveya gotina 'xwezayê' de, ez dikarim bêjim ku fahmkirinek bûya. Lê ku ew gotina 'xwezayê, hemû xwezaya li dunyê bike nava xwe de, hingî, ez nikarim bibêjim ku min ew kirîya. Wê çaxê, ez nikarim bêjim ku mejî li wê serdest bûya. Teorîyên li ser esasê "naskirinê", heta deverekê wê rastîya heyî û ku wê bi wê hebûna wê re êdî were têgihîştin kirin, wê bi min bide fahmkirin û ankû naskirin. Lê ji wê û pê de, ji min re nabê bersiv. Di mîtolojiya gûtî, hûrî û mîtannîyan de dihê gotin ku "xwe nas bike" gelek tefsîrên ku li ser vê temenê û esasê ku hatina çêkirin hena. Lê devera ku 'ne hatî naskirin' jî, wusa weke xwe ma ya. Ne ew tişt ku ne hat fahmkirin û naskirin ku hebe, ne bi nasnekirina mejiyê min re wê nebe û ne jî, bi naskirina mejiyê min re wê nasnebê.

Pirsa 'naskirinê', di aslê xwe de weke navekê yazdan a jî. 'Ne naskirina ku heyî', bi navê wî 'tê naskirin. Her wusa, bi wî re tê heyîn. Ya ku hatî naskirin jî, bi wê darêjka wê re êdî ew tê naskirin. Ev naskirina ku hatî naskirin, bi salixkirina xwe re ku gihiştî darêjkê, weke rêgezêkê divê ku mirov nêzîkî wê bibe û di wê temenê de birêbazî wê hilde li dest. Ji ber ku di rêwîtiya 'ne naskirinê' de, ardnîgarîya ku mirov pêla dike û li ser re dimeşe û bi ber wê ve diçe jî ya. Çima, dema ku mirov di wê rêwîtiya 'ne naskirinê' de ya, weke ku mirov ber bi yazdan ve diçê? Ji ne naskirinê ya? Yan jî, ew hizreka ku xwe weke kirasekî ku xwe li wê hizirkirina me dike ya? Dema ku her 'tiştê têgihîştî', weke ardê ku mirov li ser re dimeşe bihasibne, wê hingî bi wê re temenê me yê bi ber wê nasnekirinê ve hebe. Lê ev 'gotina 'nasnekirinê' bi serê xwe weke pirseka ku divê ku mirov li ser wê bisekinê. Pirsê herî bîafsûn ya metafîzîkê di hundurê wê 'nasnekirinê' de xwe diveşêrê. An jî, 'wûsa tê zanîn.' Yan jî, wusa hizrek di serî de hatîya afirandin û mirov bi wê hizrê wê salix dike.

Lê li vir, em hinekî li ser 'tiştê naskirî' bihizirin. Gelo, ew çendî û çiqasî hatîya naskirin. Ew tişt, tenê weke hebûnekê em wê dizanin. Lê rastîya wê hebûnê, em nizanin. Zanîna di derbarê wê hebûnê de çendî 'rastîya wê hebûnê' di hundurê wê zanîna di derbarê hebûnê de xwe dihêne ser ziman. Li vir, dema ku em li vir dihizirin, em vê yekê kifş dikin ku ew tişt ku 'em hizir dikin ku em dizanin', em wê nizanin. Mejiyê me, tenê wê tiştê dizanê. Lê zanîna wê tiştê û zanîna rastîya wê tiştê, hinekî jî ji hevdû cuda na. Em divê ku vê yekê, bi teybetî li ser bihizirin û wê kifş bikin. Ez dizanim ku ew pelekê bi darekê ve ya. Lê rastîya wê pela darê, tenê ji wê 'zanîna pela darê' pêk tê? Bêgûman, ji wê tenê pêk nayê. Ji wê zêdetir jî di hundurê pelê de bi hûrgilên wê re hena. Ev hûrgil jî, rastîyên di hundurê wê rastîya pelê de na. Her hûrgilek, dikarê weke rastiyekekê were bi nav kirin.

Ev rengê hizirkirinê ê li ser qatkên piçûk re ku dihê kirin, me di nava hizirkirina pelê de dibê û dibê. Em jî, xwe li bayê wê dîberdin û di nav de diçin û diçin. Her kû, em pê de diçin, em rastîyên di hundurê rastîya hizra pelê de hîn dibin. Lê her kû, em hîn dibin û bi wê re fêrbûna me zêdetir dibe jî, ew zanîna me, tenê zanîna pelê ya. Wê di nava sînore rastîya hizra pelê de bimêne. Ev jî, êdî wê di dawiyê de were dîtin. Lê ew pel, piştî ku bi hemû hûrgilên xwe hat dîtin û kifşkirin jî, wê êdî ji wê wîrdetir çawa ku herê, ew jî, êdî wê bê malê pirsê metafîzîka wê ya jîyanî.

Her hûrgilek, wê zanînek bê di derbarê jîyane ku em di wê de dijîn a. Li vir, em di vê farqê de na ku em dema ku bahse pelekê dikin jî, em tenê wê rewşa pelê a ku heyî li berçav digrin. Lê pêvajoyên wê ên bûyîn û mazinbûnê a bi demê re jî hena û em divê ku wan jî ji aliyekî din ve lê bihizirin. Peresendina di jîyane de di aslê xwe de çi ya? Dema ku em di çerçoveya vê hizra pelê de hizirin, emê gav bi gav bi pêşketin û lê zêdebûna zanîna xwe re wê werênina ser ziman. Lê Ji

wê zêdetirî jî, bi heyîna w ya jîyanî re têkiliyek heya ku divê ku mirov li wê jê bihizirê. Têkilîyaa di nava jîyan û mirinê de ku bahse wê dihê kirin, di temenê peresendineka jîyanî ya demî de bahse wê dihê kirin. Pêşî, zadek tê çandin, piştîre şîn dibe, piştî wê re mazin dibe. Piştî ku mazin bû, wê balix û ankû 'bigihê'. Û ku gihişt jî, wê êdî pîr bibe. Piştî ku pîr bû jî, wê êdî bimirê. Bi vê rengê, di xatekê de didomêne. Lê ev xale ku me bahsê kir jî, li ser wê jî gelek hizirkirin bûya. Di çerçoveya 'mirin û jîyanê' de bi gotina 'peresendinê' re têgihiştina 'dewrûdayimî' tiyê dihê hanîn ser ziman. Ev hizir jî, weke ku bûdist bi çûyina xwe ya 'nîrwana' re dihênin ser ziman re, hizrekê bi me re dide çê kirin. Yanî, weke ku ew dibêjin 'gîyan, namirê'. Ew gîyane ku namirê, weke 'jîyane nemir' dihê hanîn ser ziman. Ew, guharandîna di nava wan pêvajoyên 'çandin, şînbûn, mazinbûn, pîrbûn û piştîre mirinê re bi 'qalikê' re û ankû bi 'laş' re dihênin ser ziman. Ya herî zêde li vir ku bi 'qiymet' dibê jî, ew gîyane nemir' a.

Li vir, ev gîyane ne mir, divê ku mirov hinekî heya xwe bide li ser wê û li ser wê jî bihizirê. Ev yek, bi serê xwe hizirna di serê me de dide çê kirin. Ji xwe, di kevneşopîya hizirkirinê a ku hatî hizirkirin a yazan de 'dûitîyeka' ku bi ji hevdû cuda bi gîyan û laş re dihê hanîn li ser ziman heya. Ev jî, weke mijereka ku emê li jêr pirr li ser bisekin in a. Lê li vir, em hinekî di vê çerçoveyê de lê bihizirin a. Pêwîstî, li vir bi wê heya.

Em divêku vê yekê di serî de fahm bikin ku gîyan, dema ku bahse wê dihê kirin, ew rewşa kirdeyî a jîyanî em bahsê dikin. Dema ku zindîyek mir, wê êdî laşê wî bi demê re bimirê û herê. Mirina bi laş re ew a ku êdî laş dirazê û êdî dewrûdayimîtiyê bi wê darêjka xwe ya ku heyî nakê û ew êdî weke ji halîna kefek sabûnê ku ji berçav wînda bû êdî wê wînda bibe. Lê gîyan jî, bi wê rewşa zindî a jîyanî re dihê ser ziman. Em dikarin bibêjin ku rewşa jîyanê a ku dihê û dijî ya. Zerdest jî, wê di vê xatê de dema ku bahse laş û gîyanê dike, wê weke du aliyan werêne ser ziman. Li vir, dema ku em bahse aqil dikin jî, aqil, dervî wê hebûna wê gîyanê dihê dîtin. Aqil, weke teybetbemendîyek ku gîyan bixwe jî bi demê re bidest dixê ya. Serborî û zîndîtiyên mirov hatina jîyandin, wê temenê afirîna wê afirina aqil biafirênin. Her wusa, ev hizreka ku di roja me de jî aqilê ku xwe 'pêşketî' dibîne, wusa dihêne ser ziman. Tenê, rê û rêbazên wê dihêne ser ziman.

Gîyan, di salixkirina wê de, wê hertimî cudatî bi wê re were li holê. Ya ku li ser wê nîqaş û cudabûn dibe, ne hebûna gîyanê ya. Ya ku li ser wê nîqaş û cuda bûn dibin jî, ew têkiliya di nava gîyan û laş de ya. Her wusa bi wê re jî, bi aqilî ku dihê hizirîn ku tê pirsîn ku 'gîyan pêşî tê' û ankû 'pêşî laş tê.' Ev wê, temenê wê nîqaş û cudabûnê bê. Weke malzaroka gîyanê ol jî, wê piştî derkevina li holê û pêş bikevin. Rengê jîyanê jî wê li gorî wê biafirênin. Lê pergalek ku bi gotina 'olê' re diafirin jî, çend ku hemû jî ji aliyekî destpêdikin jî, wê bi hevdû re bikevina nava nîqaş û 'nakokîyê' de. Di aslê xwe de, ew 'nakokî' û ankû nîqaşên wan, ne ji ber ku cuda dihizirin a. Ji ber xwe serdest kirinê ya. Bo vê yekê, divê ku mirov hinekî cuda jî nêzîkî wan nîqaşan bibe. Filosofekî ku mejiyê xwe hinekî bi filosofîti afirandî, wê karibê xwe derxe li ser wan naqaşan re û bibîne ku çendî na.

Hizirkirina bi aqil li vir, divê ku mirov bi teybetî li ser wê bisekinê. Wê hinek dîyardeyna bide nîşandin li me ku em karibin ji wan sûd bigrin. Sipînoza, hinekî tevî van nîqaşan bû û hanî ser ziman ku mirov ji du pêkhatayan pêk tê û yek ji wan gîyan û ya din jî laş a. Ev hizra ku Sipînoza hanî ser ziman û ji temen ve digihêjê Manî, em divê ku weke hebûna vê nîqaşê werênina ser ziman. Di hanîna vê hizrê a li ser ziman a ji aliyê Sipînoza ve de, herî zêde di çerçoveya 'dualismê' de nêzîkî rastîyê ya. Çend ku Sipînoza, di temenê dîyardekirina 'gîyanê' û 'laş' de dihêne ser ziman de jî, lê dîsa bi rengê «mîrov ji du pêkhatayan pêk tê û yek gîyan û ya din jî laş» re yekkirineka ku Manî bi «zerwan» re kiribû dike. Ev jî, her wusa, di temenê hîyarerşîyekê de dike ku werêne ser ziman. Hîyererşîya Zerdest, jiv ê safitira ku ew dihêne ser ziman. Zerdest,

Zerwan didêne ser serê hemûyî û bi 'gerdûnê' bi nav dike. Li bin wî jî weke 'zaroyên wî' Ahûra mazda û Ahrîman bicih dike. Li vir, yekkirina ku Zerdeşt bi Zerwan re dike, têgihiştina 'yek-yazdanî' a giştî ya. Mafê kifşkirinê jî, Zerdeşt dike destê Zerwan de. Hebûna gîyanê, weke aliyekî ku herî zêde mirov bi hişmendiya xwe re ku serî li ser wê wastandîya ya. Hişmendiya mirov bi aqilê mirov re heya. Aqil jî, bi zanînê re diafirê. Zanîn jî, naskirin û bi wê re têgihiştin kirin a. Têgihiştin jî, bîra mirov a. Bîra mirov jî, fahmkirina mirov a. Fahmkirina mirov jî, ji rastîya jîyanê ya. Li vir, aqil û pêşketinên wê, bi pêvajoyên wê re di van pêvajoyên bi mejî re dibuhurê.

Zanîn, bi pêvajoyên ku buhurandina de pirr bi wêrekî xwe dike nava îdîayeka mazin de. Hin bi hin bi xwe bawerîya xwe zêdetir dike. Çend ku jîyan dijî jî, di mejî de ew dihê qayd kirin. Bi wê re jî, çendî ku qaydkirin bû jî, ewçendî jî, mejî bi hiş dibêt. Hiş, li vir êdî aqil a. Hişkirin, dema ku mirov li jîyanê re mirov dikarê bike. Ev bi serê xwe weke rewşeka ku hertimî bûya cihê hizinkirinê(fikaran). Li vir, dema ku em li vê rewşê dihizirin, em dibînin ku çendî Zerdeşt li ser wê serî wastandîya. Wî hizir kirîya ku çima tenê bi gîyanê re hizirkirin heya. Her wusa, Zerdeşt dîsa hizir kirîya ku piştî ku mirov mir û laşê mirov ji dunyê çû êdî û pê de, wê ew hizirkirina mirov çi jê were. Hizirkirina Zerdeşt a di vir de ne vala ya. Ji ber ku wî hizirkirîya û fahmkirîya ku bi hizirkirinê re bîr(xêv)eka mirov diafirê. Êdî ev xêv çi jê tê? Li vê yekê hizirîya. Li bersiva vê pirsê gerîya ya. Lê zerdeşt a di vî warî de di serê wî de weke ku bi dawî nebûya. Lê wî, weke hin gotinna pêşî ku gotina, hanîya ser ziman ku aqil, ji gîyan û laş cûda, weke aliyê sêyemin heya û piştî ku mirov mir jî, wê weke ku çawa ku laşê mirov herê ard, bêhn herê hewayê û gîyan herê cem yazdanê mazin ji ber ku ew nemir a, wê aqil jî, bi gîyanê re bimêne û herê. Yanî, li vir, Zerdeşt, bi mirinê mirina aqil nabînê. Ew bi gîyanê û sermedîya wê re sermedîya aqil dibînê. Ev, weke aliyekî giring ku Zerdeşt bixwe jî, pirr zêde li ser wê serî wastandîya.

Hizirkirina li ser aqil, hê di dema Zerdeşt de heya û pêşketîya. Zerdeşt, di wê de jî, ji ya ku em î ro dizanin zêdetir jî kûr û dûr çûya di mejîyê xwe de. Ev jî, bi awayekî vekirî dihê dîtin. Em li vir, ya ku wê kifş biikin, ew a ku weke gîyane serdem û sermed a nemir ya pîroz a yazdan heya di serê wî de. Ev rengê hizirkirina Zerdeşt, dema ku em di nava rengê hizirkirina Mîtra de kûr û dûr diçin jî, emê bi wî re kifş dikin. Çiroka 'gûrandina ga' a Mîtra, di vê warê de di derbarê mejîyê wî û rengê hizirkirina wî de têgihiştinek û zanînek pirr baş didêt me. Mîtra, pêşî ji ga'yê xwe hêvî dike ku ew hemû xwestekên wî werêne li cih. Hemû tiştî ji gayê xwe re dike. Qasreka mazin ji gayê xwe re çê dike. Lê gayê wî, heta wê kêlikê xwestekên wî ne hanîna li cih. Piştî jî, rojekê ku devê dêrî vekirî maya, gayê Mîtra ji hundur diravê û diçe çoleka dûr. Mîtra dikeve pay gayê xwe de û lê digirihê. Di dawiyê de Mîtra gayê xwe li çolekê dibînê û digirê. Piştî Mîtra li wir di dema ku gayê xwe dibînê de di hizirê ku 'yazdanekê ku ew jî û ez jî çêkirima heya', Bi vê hizirê Mîtra hizirkirina xwe gavekê di buhurêne li ser gayê xwe re. Piştî ew kêrê ji ber xwe derdixê û dide sûkra gayê xwe û wî digûrêne û dike korban ji yazdanê xwe re. Ev xwûna gayê wî ku di rijihê li ser rûyê ardê, dibe 'peymana di nava wî û yazdanê wî de'. Êdî piştî wê ev rewş hertimî weke kirin û nûkirina wê peymanê wê were dûbare kirin. Heta roja me jî, êzîdî li kurdistanê wê domandina vê kevneşopîyê re, vê peymanê bi yazdanê xwe re dem bi dem nû dikin.

Ev kevneşopîyeka ku hizra yazdan bi mirovan daye kirin a. v kevneşopîya hizirî, hebûna yazdan di nava jîyane civatê de weke darêjkeka kirdeyî a têrkerî dihêne ser ziman. Mirov, di temenê wê bawerîya xwe ya ku bi wê dike re hebûna yazdanê xwe dihizirê û wî di serê xwe de bi 'heyîniyekê ku heyî' dihêne ser ziman. Ev hizra mirov, wê ji sê aliyan ve xizmeteka mazin ji mirov re bike. Yek, ji aliyê deronî ve ya. Ya duyemin, ji aliyê civaknasî û civatî ve ya. Û ya sêyemin jî, bi 'herêkirina hebûna wî' re ya. Ew herêkirin, wê weke destpêkekê bê. Mirov wê di

mejiyê xwe de herê dike. Bi wê re jî, wê dihêne ser ziman. Hebûna hatî herêkirin, wê keseyetîyê ji xwe re bike kiras. Her wusa, ew hebûn jî, ku em bi gotinaka deroniyê werênina ser ziman wê bibe ajoyek ji keseyetîyê re. Nîqaşên di dema aqilê saf ê felsefîkî de ku hatina kirin û di nava wan de hatîya gotin û pirsîn ku «ma mirov ne xwûdê ya» hinekî jî, di temenê wê de ev rastî heya. Ajo, ji pola hiştir û zaxmtira. Ajo, di keseyetîyê de heya. Xwestekên jîyanê, hewldana xwe parastinê û hwd, çend ji wan tevger û xûyên deronî ên ajoyî na. Deronî ji wê re dibêje 'ajo'. Lê keseyet, wê ji xwe re weke temen û ankû hîm dibînê û dihêne ser ziman. Keseyetîya ku xwedî ajo, her wusa dema ku li hebûna xwûdê yazdan dihizirê, têkiliyekê bi wê ajoyeka xwe re didêne. Ji ber ku keseyet, bi wê ajoya xwe re xwediyê ezbûnîya xwe ya. Ezîtî û ankû ezbûnî, heyîneka xwûdawanî bi xwe re tefkîr dike. Bi wê re li xwe dihizirê. Bi wê li xwe hizirkirinê re xwe dihêne ser ziman. Piştî ku xwe hanî ser ziman jî, xwe di rengê ku di 'çermê xwûdê' de dibînê. Keseyet û ezîtîya keseyetîyê, li vir divê ku mirov li wê bihizirê. Her wusa, divê ku mirov li rastîya wê bihizirê. Li vir, hinek dîyardeyên ku em di temenê pêşxistina têgîna yazdan de ku ji wê sûd bigrin jî xwe bi keseyetîyê re dihênin ser ziman.

Hemû dîyardeyên weke xûy ku bi navê xwûdê dihênin hanî ser ziman, keseyetîyê ji xwe re dikina malzarok. Li vir, di serî de divê ku mirov vê yekê bibêje ku em dema ku li wê keseyetîyê hizirin, emê wê kifş dikin. Her wusa, xûyên ku li yazdan dihên baxşkirin jî, emê ji wan vê yekê kifş dikin. Keseyet, bi asta xwe ya zanînê re dihêne ser ziman. Û asta zanînê jî, wê dihêne ser ziman.

Li vir, dema ku em bahse nîrxên kurdistanî û ezdayî bikin, divê ku em di çerçoveya têgînê de bahse 'şahmaran' jî bikin. Şahmaran, di dîrokê de di nava civate kurd de û li herêmê, weke olek yek-xwûdayî ya yazdanî weyn leyistîya di pêşketinên civatî, bawerî û hizrî û hwd. de. Li vir, dema ku em bahse wê bikin, ew nîrx weke 'şahmaran' çawa afirîya û ankû hatîya afirandin jî wê têgînekê bide me di derbarê rengê pêşketina civatê û hevgirtina têgînên civatî ên pîroz û hwd de. Di vê çerçoveyê de, em divê ku hinekî jî bê, bi çend gotinan bahse afirandina 'şahmaran' bikin.

Şahmaran, hevgirtin(sentez)aka çandî, bawerî û kevneşopî a civate kurd ku ji nîrxên pîroz ên êzdatîyê ku li jîyanê serdest û serwer bûna, hatîya afirandin a. Şahmaran weke nîrxekê, vegotinaka ku çandî, bawerî û kevneşopî ya civate kurd a û ji nîrxên pîroz ên êzdatîyê hatîya afirandin a. Tefsîra şahmaran, heta roja me pirr li ser hatîya gotin. Herkesekî li ser wê tiştek gotîya. Di tefsîra şahmaran de ji rengên ku di çekirina wêneya şahmaran de dihê bikarhanîn bigra û heta ku digihijê her xatên wê yên ku her yekê di xwe de karekterekî civatî dihawênê, weke nîrxên pîroz û civatî dihênin kifşkirin û bikarhanîn. Gelekan jî, li gor xwe hanîya ser ziman. Heta ku dema ku bahse herêma ku çanda şahmaran lê bûya jî, li ser wê pirr jî hizrên cûda hatina ser ziman. Lê dema ku em wêneya şahmaran dihizirin, em li ser koka çanda şahmaran bixwe jî dibîna xwediyê hizirna. Wêneya şahmaran, dema ku mirov lê dihizirê û lê dinerê, mirov dibîne ku bi hersê rengên keskûsorûzer hatî çekirin û xamilandin. Ji aliyekî xwe ve jî, 'mar' û ji aliyê xwe yê din ve jî jineka. Tenê, ev dîmenê hebûna wêneyê şahmaran bixwe jî, car bi car bûya sedema pêşxistina hin şîroveyna di derbarê şahmaran de. Mar bixwe jî, weke dagera 'xirabiyê' hatîya şîrovekirin û bi wê êdî ku bi wê re bahse jinê hatîya kirin, weke 'dagera xirabî û neqanciye' jî ji wê êdî bahs hatîya kirin. Di nava xalkê de gotinên di derbarê jinê de ên weke 'jin weke marka bi jahra' jî, hinekî ji wê şîroveyê xirab hatîya derhanîn. Bi vî rengî, gelek gotinên jinê

xirab didina	nîşandin hatina	gotin.
--------------	-----------------	--------

Di vê temenê de jina ku hatî pîrozkirin, weke dagera xirabiyê tê ditin. Mar jî, ji nû ve hat şîrovekirin û weke dagera xirabiyê hat ditin. Bi vê re, êdî li ser van şîroveyên bi vî rengî re êdî şîrovekirina şahmaran jî hatkirin. Şahmaran, ku ji hinek nîrxên pîroz ku hatîya afirandin û çekirin, wê piştî bi şîroveyên xirab û vajî wê were şîrovekirin. Bi tememî, di şîrovekirinan de

beravajîkirinek dihê kirin. Li ser vê beravajîkirinê re hem şahmaran tê ser ziman û hem jî êdî bahse êzîdîyê jî dihê kirin. Lê li ser koka wê tefsîrê, bi wêneya şahmaran re, zêde kûr çûyin jî nebûya. Tenê li dûmen û ankû wêna hatîya nerîn û êdî nerîn û hizir hatina afirandin di derbarê wê de. Bi vê yekê û rengê êdî bahse şahmaran hatîya kirin. Lê ev jî, nebûna hin hizirna ku bi awayekî rast û pak ku wê tînina ser ziman in. Ji aliyê 'mîtolojikî' ve jî lê hatîya nerîn. Bi vê yekê û rengê, hin şîrove jî li ser wê hatina pêşxistin. Lê ew jî, nebûna têr ku wê baş tînina ser ziman.

Şahmaran, berî hertiştî ew çanda wê û temenê ku ew bi aqil li ser wê hatî afirandin, yan ne hatîya zanîn û yan jî ne hatîya dîtin. Bo ku mirov wê temenê fahm bike, divê ku mirov li dîrokê binerê. Bi teybetî, divê ku mirov li dîroka olê û pêşketina wê binerê. Li vir, dema ku em li hersê rengên weke keskûsorûzer dinerîn, em dibînin ku di nava wê çanda yazdanîyê de pîroz in.

Ev rewş, çend ku weke rewşna ku ji hevdû cûda jî bin, rewşên ku hevdû temam dikin in. Şahmaran, weke hevgirtin(sentez)eka ku ji nîrxên pîroz ên êzdatîyê ku hatîya afirandin a. Wêneyê şahmaran, dema ku tê çêkirin, sê rengên pîroz ên keskûsorûzer, marê reş ku pîrozîyek lê hatîya baxşkirin û jina ku ji her aliyê ve hatîya pîroz kirin, tîs esas girtin. Şahmaran, bi serekeyî ji van hersê nîrxan dihê çêkirin. Di dema çêkirina wêneya şahmaran a bi "naqş" de jî, hertimî ew hersê rengên kesk, sor û zer tîs esas girtin û bi wan dihê çêkirin. Di nava kurdan de, di malên wan de ku weke "xalîçeyên ku bi hêtan ve dihên dalaqandin" hena, hertimî xalîçeyên naqşkirî na û ev xalîçe li ser wan nîrxên pîroz ên weke şahmaran û hwd, dihên çêkirin. Di her malên kurdan de, ev xalîçe dalaqandî hena.

Di çêkirina "naqşaya şahmaran" de, tiştê ku mirov li vir pirr bigiringî balê bikişîne li ser jî ew a ku "çavên şahmaran" hertimî pirr bi balkêş û xweşik dihên çêkirin in. Dema ku naqşaya şahmaran were çêkirin jî, wê giringî lê wê were dayin ku çavên wê bi balkêşî werina çêkirin. Dema ku yek çû û li ber wêneya şahmaran sekinî, divê ku weke çavên şahmaran li ser wê bin dihê çêkirin. Ev, ji wate dayîna wê tê. Tê bawer kirin ku çavên şahmaran, hertimî li dunyê li ser mirov in. Di nava wan nerînen wê de, hemû demên buhurî û ên ku wê werin dibîne. Şahmaran, biqasî xwedîyê zanîna demên buhurî ya, bi heman rengî xwedîyê hizir û zanîna demên ku wê werin jî ya. Bo vê yekê, hertimî dihê bawerkirin ku şahmaran, 'biqasî ku dizanî ku di demên buhurî çî bûya û jîn bûya, bi heman rengê ku wê di demên ku werin de jî wê çî jîn bibe û werê jînkirin.

Dema ku em li rengê çêkirina wêne û ankû hevgirtina şahmaran dinerê, mirov fahm dike ku çandek pîroz a qadîm bi wê re heya. Di nava wê wêneyê de, ew çand bi hemû aliyên xwe ve dihê li berçav.

Li vir, mirov divê ku li ser vê rengê tefsîrkirina şahmaran jî bisekinê. Di demên berê ên gûtî, hûrî û mîtannîyan û hwd de, mirov dibîne ku bi vî rengî afirandin pirr zêde hena. Minaq, şêrê bi bask û ankû bi serê eyloyan û hwd hena. Ev jî, rengê ku bi xosletkirinê ya. Ji aliyekî din ve jî, tîgihiştina di derbarê xosletan û tevgeran de jî ku pêş dikeve jî radixe li berçavan. Mazin, bi qûdret û ankû pîroz dayîna nîşandin, di temenê wê tefsîrkirinê de heya. Bi heman rengî, weke rengê afirandina wêneya şahmaran, bi heman rengî dema ku melekê tawis jî dihê tefsîrkirin, bi

tayrê	tawis	re	dihê	tefsîrkirin.
-------	-------	----	------	--------------

Çêkirina wêneyê Şahmaran, di nava kurdan de binaqşî, weke kevneşopîyekê ya. Di her malên kurdan de, hertimî xalîçeyeka şahmaran ku hatî çêkirin û dalaqandin heya. Ev bi serê xwe, weke kevneşopîyekê di nava kurdan de hebûna xwe parastîya. Kevneşopîya şahmaran, kevneşopîyeka dîrokî ku bi hezaran salan hebûna xwe heta roja me parastîya. Dema ku di roja me de jî, bahse vegotina şahmaran dihê kirin, dihê gotin ku "vegotina şahmaran, vegotinaka civatî a kurdan ku bi sed salan bi vegotina devkî heta roja me daye domandin." Vegotina Şahmaran, vegotinaka ku

çandî,	bawerî	û	kevneşopîya	civate	kurd	a.
--------	--------	---	-------------	--------	------	----

Vegotina gotina şahmaran, bi çandî û kevneşopî, bi demê re çandek mazin afirandîya. Dema ku naqşeya şahmaran bi destan jinên kurd çê dikir, her xat û qaytanaka wê ya ku çê dikirin, bi wateyekê çê dikirin. Wê bi kîjan rengan naqşeya şahmaran were çêkirin û wê kîjan reng li kûderê di çêkirina naqşeya şahmaran de were bikarhanîn, ew jî dihat zanîn. Wek tê zanîn, di nava çanda êzdatîyê de rengên 'kesk û sor û zer' pîroz in. Bi van rengên pîroz ew dihat çêkirin. Jin jî, di nava çanda êzdatîyê pîroz a. Ev pîrozîya di nava çanda êzdatîyê de heya bo jinê, bi hezaran salan di nava wê de heya. Êzdayetî, bi dîroka wê re, weke oleka yek-xwûdayî ya pêşî ku berî cihûtiyê, mesihîtiyê û misilmanteyê hebûya. Di vê temenê de, dema ku em lê dinerin, em dibînin ku di demên ên ku tên de, wê Mîtra li ser wê xatê were. Piştî wî re Zerdeşt jî li ser wê xatê wê were. Ev nîrxên pîroz, bi tefsîrên cuda lê bi heman rengî wê di nava wan de hebin.

Ev rewş û kevneşopîya tefsîrêkirinê, ku bi têgihiştinê hebûna xwe diparêzê, wê piştî Zerdeşt re bi Manî re jî xwe bide li der. Manî jî, wê di wê xate 'yazdanîtiyê' de wê were. Piştî Manî re, Mezdek, hûrem û heta ku digihîjê Babek û hwd jî, wê di wê xatê de werin. Em dikarin, bi Manî re, Mezdek jî, Hûrem jî û babek jî, weke demna teybet yên hemdem yên felsefikî di vê xate êzdatîyê de şîrove bikin.

Nîrxên pîroz ên êzdatîyê, bandûra wan, li hemû rengên din ên bi bawerî ku dihên dibe. Her wusa, wê ev rewş heta roja me jî, hebûna xwe bide domandin. Di vê temenê de û di vê xatê de, nîrxandina şahmaran û fahmkirina wê giring a. Şahmaran, weke hevgirtin(sentez)eka teybet ku ji nîrxên pîroz ên di nava êzdatîyê de ku hena hatîya afirandin a. Dema ku em wêneya şahmaran dahûr(analiz) bikin jî, em vê rewşê bi awayekî vekirî dibînin. Her sê rengên pîroz ên ku hena ên kesk û sor û zer, bi wan şahmaran dihê çêkirin. Her wusa bi wê re jin jî pîrozîyek li wê hatîya baxşkirin. Jin jî, weke nîrxeka pîroz ku di wê çêkirina wê wêneya şahmaran de dihê ser ziman a. Her wusa, mar jî, dihê bikarhanîn. Bi teybetî, 'marê reş' jî, hinek wasif û baxşkirinên pîroz lê hatîna kirin. Î ro jî, dema ku mirov herê laleşê, mirov li aliyê devê dêrî ê dervê bibîne ku marekî reş hatîya çêkirin weke ku bi hêt ve bilind dibe. Ew jî, bi wê re di wêneya şahmaran de dihê bicihkirin û çêkirin.

Şahmaran, dema ku em wê hevgirtîniya wê fahm nekin, emê nikaribin, wê fahm bikin. Di hundurê wê hevgirtîniya wêneyê şahmaran de, çend nîrxên pîroz hatina cem hevdû, mirov divê ku pêşî wan kifş bike. Ew nîrxên pîroz ku di çêkirina wêneyê şahmaran de dihên cem hevdû, ku mirov wan dibîne, mirov êdî fahm dike ku şahmaran weke tefsîreka pîroz ya ku ji wan nîrxên pîroz ku hatîya çêkirin a.

Ji vê aliyê ve, divê ku mirov vê yekê jî bi teybetî bibêje tefsîra şahmaran bi olî ji aliyê oldarên xate êzdatîyê ve di demên kevn de hatîya çêkirin. Di dema ku çêkirina de jî, bi wê bawerkirina ku wan ji nîrxên xwe ên pîroz û mazin, nîrxek çêkirîya. Rengê tefsîrêkirin û çêkirina şahmaran, em bi teybetî, di dema Hûrî û mîtanîyan de rastî wê tên. Bi wê re jî, em divê ku vê jî bibêjin ku ne tenê bi Şahmaran re jî, gelek tefsîrên din ên bi vî rengî çêkirina. Minaq, "şêrê bi bask ku serê wî serê eylo ya" jî çêkirina. Bi vê re, xûy û tevgerên ku mazinatiyê dihên ser ziman, di wê de hanîna cem hevdû û ser ziman. Bi wê jî, hevgirtinek dane çêkirin. Ev rewş, di rastîya şahmaran de jî dihê ditin.

Şahmaran, ku xwediyê nerîneka jineka pirr xweşîk û sê rengên pirr delal in a, dihê berçav. Bi wê re jî, hertimî, dema ku ew tefsîra şahmaran dihê çêkirin û ku ew wêneyê şahmaran bi naqş dihê çêkirin, wê "tac"ek jî were danîn li ser serê wê. Ev jî, ji aliyekî din ve jî xwediyê wateyekê ya ku di vê ku mirov bi teybetî wê werêne ser ziman a.

Şahmaran, weke heyîn û hebûnaka ku li hemû jîyane serdest a dihê ser ziman. Di vê temenê de dihê gotin ku "şahmaran, temenê wê ser deh-hezar salan re ya." Bi wê re dihê gotin ku "şahmaran xwediyê hemû zanîna demên buhurî û demên ku wê werin a." "Nepenî('sirra')ya

gerdûnê, wê şahmaran dizanê." Ev gotin, bi watekirina şahmaran û wasifkirina wê re dihênina ser ziman. Şahmaran, di temenekî wusa de dihê tefsîrkirin ku "şahmaran, dervî deman û dewranan dijî" ya. Di vê temenê de, bi navê şahmaran de, gelek vegotinên cur bi cur jî bi navê wê re hatina vegotin. Vegotinên bi rengê, "şahmaran, dem bi dem winda dibe jî jîyanê û piştre carek din derdikeve li holê di nava jîyanê de" jî, di vê temenê de dihên gotin.

Ev tefsîrên şahmaran, hemû jî, çend ku di rengê vegotinên de jî bin û weke vegotinên cur bi cur jî bin, lê yek jî ya din vala dernaxê. Di xatekê de, hevdû temem dikin. Di vê temenê de vegotinên Şahmaran, di derbarê şahmaran de divê ku mirov di çerçoveyekê de wan werêne ser ziman. Şahmaran, bi hezaran salan bi vegotinî bi devkî hatiya vegotin. Hertimî di civatên kurdan de, bi rengê ji devê dengbêjan û hwd, hatiya vegotin. Bi vê re jî, bi demê re di nava xalkê de bi çandî û kevneşopî, çandaka vegotinê ya şahmaran afirîya.

Di nava jîyane xalkê de wêne(naqşa)ya şahmaran, rengê jîyanê bi xwe re afirandîya. Di jîyanê de, bi xweşikatiya ku bi şahmaran re derketiya li holê, jîyane hatiya xamilandin. Lê bi wê re jî, li dora wê wêneya şahmaran jî, bi mejî re mirovan xwe girtinek jî li jîyane jîyan kirîya. Di vê temenê de, biqasî oleka yek-yazdanî weyn û roleka mazin ya şahmaran di jîyanê de bûya. Di nava kurdan de, dihê bawerkirin ku xaliçeya şahmaran ku çêkirî û di malê de dalaqandî, bereketê bi xwe re dihêne wê malê. Ev, weke bawerîyekê ya. Bi wê re, bi vî rengî gelek watekirinên din jî bi wêne(naqşa)ya şahmaran re hatina kirin. Ev hemû jî, kevneşopî û çanda şahmaran a ku bi demê re afirîya û bi xwe re dihêna li holê û diafirin.

Nîrwana, bi rahmanisma û gîyane buhurîna ji laş li laş. ..

Ez li vir, pêşî gotina 'birahman' hildina li dest. Ev gotin, hinekî jî di mejiyê min de ji min re pirr nasîn tê. Ji ber vê yekê, ezê pêşî wê hildina li dest û ji wê destpê bikin û werênina ser ziman. 'Rahman', di nava olên kurdistanî û ankû mesopotamîkî de jî heya. Her wusa, 'rahman' weke navek ji wan navên yazdan bixwe jî ya û di kurdî de watê wê 'gîyane min' û ankû 'rûhê min' a. Her wusa, gotina "rehîm" jî, bi heman rengî di heman wateyê de mirov dikarê werêne ser ziman. Li vir, gotina 'rahman', weke gotinaka ku bi dengê bakirina li gîyanê dihêne ser ziman. Di vê temenê de divê ku mirov werêne ser ziman ku êdî bi wê re di serê xwe de ketina nava hizir û hizirkirinan de dikeve 'nîrwana' de.

Hizirkirina li ser gîyanê, li vir hindê bi wateya. Her wusa dema ku em bahse gîyanê dikin, li vir, em gîyanê weke 'dîyardeyekê' dihildina li dest û wê dihênina ser ziman. Her wusa, gîyane ku 'nemirîti' li wê hatî baxşkirin, êdî wê xwediyê jîyanek ebedî û sermed bê. Wê ti carî nemirê. Lê tenê laş dimirê. Ya ku weke hizreke felsefîkî ku bi Hîndûîsmê, Bûdîsmê, Birahmanîsmê, Taoîsmê û hwd, ku bi hemû hizrên weke felsefîkî û ku bi awayekî olî hatina pêxistin de ev rastî bi gîyanê re heya. Yanî, gîyan, hatiya nemir kirin. Em li vir, divê ku vê yekê weke aliyekî giring werênina ser ziman ku gîyane nemir, bi darêjkên cuda dihê dûnyê. Her wusa, laş, ku li dunyê diafirê û xwe diafirêne, dîsa li dunyê dimêne. Çawa ku li dunyê afirî û bû, wê bi heman rengî li dunyê jî bimirê û herê li aslê xwe. Zerdest, ku gavê vê xata felsefîkî ya, dibêje ku "hertişt li aslê xwe divegerihê." Di vê temenê de, di aslê xwe de gotina ku herî zêde bi rastî, rastîya vê rengê hizirkirinê e bi gîyanê dihêne ser ziman jî ev gotin bi xwe ya.

Hizirkirina mirov û ankû weke hemû xatên felsefîkî û bawerî ên Asyaya dûr dihênin ser ziman, di temenê 'jîyanek bi gîyanê' re ya. Di vê temenê de giringî ne dayîna li laşê ku wê gîyan wê carekê bijî û biguherênê.

Gîyan, hertimî bûya navenda hizirkirina mirov a li jîyanê jî. Dema ku mirov li jîyanê hizirîya, her wusa pêşî gîyan hatiya berbîra mirov. Dibêt ku sedema v jî, ji wê ya ku ji ber ku mirov li jîyanê dijî û çendî ku mirov dijî mirov wê hîs dike jî ya. Hîskirina mirov a jîyanê, hinekî jî bi wê re hanîna ser ziman, wê ne tenê gîyanê bi jîyane re bi wate bike, her wusa wê jîyanê jî bi gîyanê re bi wate bike. Di vê temenê de dema ku çûyîna 'nîrwana' bûya jî, hinekî jî, ev têkiliya mirov a bi jîyanê re hatiya lêpîrsîn. Li wê hatiya lêgerîn. Mirov, bi awayekî rast çawa dikarê bi jîyanê re têkiliyê dene wê navaroka têgihiştina wê hewldana têkildanîna mirov a bi jîyanê re bê. Bi wê re jî, heyîna jîyanê û têkiliya wê ya bi gîyanê re hertimî di vê temenê de hatiya lêpîrsîn û lêgerîn. Dema ku mirov bi gîyanê re li jîyanê bihizirê û lê bînerê, wê çaxê, mirov wê hertiştê di jîyanê de jî wusa bi çavekî lê bînerê. Di jîyanê de "vejena baş" û ankû "vejena ne baş", wê weke gotinên ku bi xweza êdî derkevina li holê bin. Ev jî, êdî wê bike ku mirov xwe ji aliyê ne baş dîr bisekinê û xwe nêzîkî aliyê baş bigrê. Hertimî lêgerîna mirov li ya "baş" bûya. Ev ya 'baş' jî, hertimî li gorî rewş û nerînê rewş û awa standîya. Di nava jîyanê de ya 'baş' çiya, ew hatiya lêgerîn. Li vir, têkiliya di nava vejena jîyanê û wê 'heyîna gîyanê' de, li vir, weke aliyekî giring ku mirov dike temenê lêgerîn û têkildanîna xwe de. Li vir, ya ku îsa kifşkar a, 'gîyane nemir' a.

Ku em bahse gîyanê bikin, divê ku mirov bi teybetî li ser wê bisekinê. Hizirkirina mirov li vir, bi mirov dide hizirkirin ku divê ku mirov wê kifş bike. Gîyan, dema ku awayekî 'têrkerî' û ankû objektîfî stand di nerînê de, hingî dibe kifşkar li ser hebûna jîyane mirov û bixwe jî. 'Gîyane têrker', dîyaedeyên wê, ew in kuu mirov li jîyanê dijî ya. Gîyane mirov wê hîs dike ya. Ya ku bi wê re têkiliyê didêne û dike ku mirov têjê ji jîyane bigrê jî, wê dîsa ew gîyan û hebûna wê ya ku têkilî bi jîyanê re danîya bê. Em dema ku ji van aliyan ve lê dinêrin, em bi awayekî vekirî dibînin ku jîyan û gîyan bi hevdû re salixkirinaka wan heya.

Salixkirina gîyanê û jîyanê, li vir bo fahmkirina gîyanê jî weke ku li ser mirov farz dibêt. Heta roja me jî, salixkirinên ku bi jîyanê re bo gîyanê hatina kirin, di wan de gîyan weke têrkereka serdest û jînda û ankû xwediyê jîyane nemir a dijî. Ev, weke rewşeka ku rastîyeka giring bo fahmkirinê dihêne li holê ku em wê fahm bikin. Têkiliya bi jîyanê re, di serî de pirr bi wate dike ku mirov jîyanê fahm bike. Fahmkirina jîyanê û pêvajoyên wê ên ku pêşketina, wê mirov bi awayekî vekirî bigihijîne têgihiştinekê di derbarê wê de. Weke bûdîstan û ankû hîndûyan, ku em 'nîrwana' weke rêbazeka ku bi jîyanê re gîyane xwe bidina jîyandin hilbijêrên, emê hingî bi rastî çî di jîyanê de kifş bikin? Her wusa, li vir, têgihiştineka mirovî heya ku hertiştê di jîyanê de di nava vê nerînê de dibe xwediyê qadir û qiymetekê. Ev jî, rengê mirovatîya vê nerînê ya ku di sedsale me de bi gotina 'homenismê' dihê hanîna li ser ziman.

Gîyane ku nîrwana ji xwe re kirî 'mabet', mirov dikarê weke gîyanek serdest û têrker (objektîf) werênê ser ziman a. Di vê temenê de divê ku mirov fahm bike ku mirov bi hîskirinekê wê gîyanê dijî û hîs dike. Ev hîskirin û rengê jîyandinê dema ku vegerîya hişmendiyekê jî, wê bi xwe re hingî rengê jîyanî ê pirr serdest ê bi watekirî û her wusa 'sûbjektîg' werênê ber mirov. Ev rengê jîyanê, jîyane laşî bêqiymet dike. Wê najî. Li ser wê re diqavizê. Weke ku dîsa di heman têgihiştin û felsefeya bawerîyê de dihê hanîn li ser ziman ku ji laş dibuuhurê li laş û ankû 'reankarnasjone' dike. Ev jî, bi gotina 'gîyane nemir' re wate û temenê xwe dibînet.

Jîyan, di hundurê dewrdayimîtiyê de dihê jîyîn û xwe didomêne. Lê divê ku mirov ji bîrnekê ku jîyan, ku biqasî ku jîyan di hundurê mirov de dijî her wusa wilqas jî dervî mirov jî dijî. Lê ev herdû di nava ahengekê de na. Dibêt ku kifşa her mazin ya van felsefeyên di rengê bawerîyê de ku dihên jîyîn jî ew bê ku têkiliyê di nava van herdû jîyanan de dênin û bi awayekî rast bike ku mirov bijî ya. Mirov di hundurê xwe de jî dijî. Her wusa, mejiyê mirov di hundurê xwe xêvekê di hawênê ku ew bi serê xwe dunyeyaka weke ya li dervî me ya. Ev jî, ez wusa zan dikim ku emê di demên pêş de ku mirovatî tevî vanqas pîrsgirêkên ku her roj ji wê dikujin ku karibê xwe

pêşarojên piştire bike, wê hingê qiymetê wê têkiliya di nava wê xêvê û jîyanê de baştir bizanibê. Nîrwana, hinekî jî ew a ku mirov bib xwe bi xwe re bijî bi qiymetê xwe re.

Dema ku em rastiye di vê temenê de werênina ser ziman, wê hingê baştirîn were dîtin. Lê rastî li vir, weke tenê carna rewşa ku mirov wê kêlîkê dijî ya. Ew jîyandin, dema ku em jîyanê rast bihasibênin, wê çaxê, ew kêlîk û ankû rewş jî, rastîyeka ku hatî jîyandin a. Em li ser wê rastiye re jî dikarin bahse dîroka jîyane xwe re bikin. Nivîskarê wê dîrokê jî xêva mirov a. Ev rastî, her ku dem têve diçêt, baştirîn dihe dîtin û kifşkirin. Rastî, li vir, divê ku mirov bibêje ku di çerçoveya nerîna mirov de dîtbar a. Lê bi tiştên ku demî li jîyanê hena û afirîna re xwediyê "mayîndatiyekê" jî ya. Di vê temenê de divê ku mirov bahse wê bike ku rastî, bi wê re jî, yanî bi jîyanê re ya ku dihe jîyîn a jî. Ev jî, weke rastîyekê ya. Mirov, temenekî dirêj wê jîyanê dijî û gelek fêr û cerban dijî û piştire ku pîr bû, êdî dimirê. Dibê ku Nîrwana û ankû ev felsefeyên bi vî rengî, rastîyeka mirov ya ku vê herê nakin in. Yanî, ji xwe dipirsin ku em mirov çendî ku evqasî dijîn bi fêr û cerb, û piştire tam ku mirov dikarê bêje ku mirov li jîyanê bi zane bûya û piştire êdî mirov dimirê. Weke ku kurdan gotî, "ma ev jî ji xira xwûdê ya(?)." Dibê ku felsefe û hizrên weke 'reankarnasjonê' hinek raperînên mirov jî bi xwe re di vê çerçoveyê de dihenina ser ziman. Dibê ku li ber wêqas jîyankirinê, ne herêkirin û ne qabûlkirina mirina piştî wêqas jîyanê ya. Ev jî, di aslê xwe de, di temenê xwe de weke raperîneka mirov a li xwûdê ya ku çawa ku dimirê ya.

Di di hemû felsefeyên weke bûdîsmê, hindûîsmê, taoîsmê û hwd, xwe berdan û radestkirin û li berxwedan bi hevdu re di çermekê de û di rengêkê de dihe jîyankirin. Ev jî, weke aliyekî din ê ku weke ku temenê nakokîyê bêê, lê ne nakokî ya. Vajî wê, ev rewş bûya temenê çekirina ahengekê bi jîyanê re di temenê "li jîyanê hisandinê" re. Bo vê yekê ya, ku hatîya gotin ku "li dengê gîyane xwe bihisene."

Jîyane mirov, di vê temenê de bi gîyane mirov re êdî dijî. Li vir, ew lêgerîna mirov a li jîyane nemir, wateya xwe bi gotina 'gîyane nemir' re dibînêt. Em li vir, divê ku vê rastiye jî, werênina ser ziman. Bi teybet, mirovên ku di nava jîyanê de pirr zêde jîyana, ev rastî hinekî jî bi wan re zêdetirî xwe dide dîyar kirin.

Li jîyanê, mirov çawa dijî, ew jî, weke aliyekî ku mirov divê ku bi teybetî li ser bisekinê ya. Bi rengê jîyankirina xwe re dirêjkirina temenê jîyan xwe jî, weke hizreka vêşartî di temenê vê felsefeyê de heya. Lê bi wê re, divê ku mirov ji bîrnekê û werêne ser ziman ku têgihiştina jîyane nemir, bi mirov çêbûya ya. Di aslê xwe de, ev rengên hizirkirinê felsefe û bawerîyên ku derketina li holê û pêşketina, hinekî jî hîmê xwe ji wê têgihiştina nemirîyê digirin. Lê li vir, divê ku em binxat bikin û bibêjin ku wê ev têgihiştina nemirîyê wê hertimî bi mirov re hebe, hata ku ew bîr(xêv)a mirov jî hebe. Heta ku mirov hebe jî, wê ew bîra mirov wê hebe. Ev jî, dihe wê wateyê ku wê hertimî ev têgihiştin û hizra nemirîyê wê bi mirov re wê hebe.

Mirov, zindîyekê ku hem cihane xwe ya bi xwe re dijî ya û hem jî cihana dervî xwe jî bi jîyane xwe re dijî ya. Jîyane mirov, ya ku di aslê xwe de bi wate dike jî wê ev bê. Mirov, çendî ku bi bîr dike û dihe bîra xwe, êdî ji wê têja jîyane dike. Ev jî, di temenê wê de xêv (mamory)a mirov heya. Yanî, li vir, êdî divê ku mirov vê yekê fahm bike ku teherek jîyanê ji mirov û li jîyanê ku rê û rêbazê xwe pêşxistîya di jîyanê de û her wusa di jîyane mirov de dijî.

Em li vir, dema ku vê rastiye lê dinerin, em hingê têgihiştina nemirîyê baştirîn fahm dikin. Lê ev têgihiştina hizra nemirîyê, çendî ku hebe jî, wê bi awayekî vekirî bê û vêşarî bê û anku mirov di farqê de bê û ne difarqê de bê, wê mirov bike nava lêgerîna fahmkirina jîyanê de. Ev jî, wê bike ku mirov hertimî di nava hewldana fahmkirina jîyanê de bê. Zanîn jî, bi mejiyê mirov re di xizmeta wê de ya.

Mirov, bo çi û ji ber çi, hewceyî pê dibînê ku têkiliyê di nava jîyanê û gîyanê de çê bike? Di aslê xwe de, ev pîrs ji gelek aliyên ve bi felsefîkî mirov dikarê bersivê ji wê bibîne. Lê li vir,

bersiva sereka ew a ku mirov hewceyî jîyankirina wê jîyanê ya. Mirov hewceyî fahmkirin û j têtjirtina wê jîyanê ya. Mirov di hundurê xwe de, hewceyî xwe fahmkirin û hewirdora fahmkirinê ya. Ev hemû, bi hevdû re di nava têtikiliyekê de na. Di vê temenê de, divê ku miriov wê başî fahm bike. Li vir, di serî de divê ku mirov fahm bike, weke van hewceyîyên mirov hê gelek hewceyîyên mirov hena ku mirov dikarê di vê temenê de werêne ser ziman in. Jîyan, ji ya ku em dizanin bizanetira. Ev jî, weke rastîyeka ku divê ku mirov wê herê bike ya.

Li vir, pirsgirêk ew a ku mirov gotina 'zanebûnê' bi çi awayî û rengê bi wate dike û dike temenê nêzîkatîya xwe ya li jîyanê de. ..

Dema ku em li jîyanê dinerin, em gelek tiştan dibînin. Lê hemû tiştên ku me dîtî jî, weke ku carna, hin pîr û kalên me kurdan gotina "î ro hena û siba tûna na." Dema ku rastî ev bê û ankû ev rast bê, wê çaxê, divê ku mirov di vê temenê de fahm bike ku em di nava dîtbarîyeka jîyanê de dijîn. 'Jîyan diherikê di çoka xwe de'. Û em jî, bi wê re di rê de dimeşîn heta wê devera ku em çûnê de. Ji wir û pê de, emê bi mirin. Lê wê jîyan bidomê. Li vir, em mirov dema ku me bidest hizirkirinê kir, êdî me bidest hizirkirina li wê xale ku em lê aliqîn dikin. Em li kûderê man sekinî, em bidest hizirkirina ji wir û pê de dikin. Em di hizirin û dipirsin ku ka piştî ku em mirin, wê jîyan çawa xwe bide domandin. Wê çawa û di çi rengî û awayî de xwe bide domandin. Mereqa me ya li vê xalê, ji ya ku em dizanin zêdetir wê hizirna dîrokî di serê me de bide çê kirin. Hinekî jî, emê ji wê xalê û pê de êdî bidest hizirkirina li xwûdê jî bikin. Ji ber ku em dixwezî ku piştî mirina xwe re jî bibînin. Ma gelo ne ji ber vê yekê ya ku me di serê xwe de dunyeyek(axîret) di serê xwe de çêkir ku em di wê de hizir dikin ku emê bib gîyane xwe re nemir bibin û piştî çî di demê de bû û wê bibê jî, emê bibînin. Ev têtgihiştin derketina li ser deman re kurdan bi vegotinên weke 'şahmaran' re pîr xweşik bi vegotin kirina û hanîna ser ziman.

Li vir, ez dikarim di dewama vê hizirkirina di derbarê nemirîyê de bibêjim ku rêya xwûdê di jîyanê ve dibuhurê. Ya ku wî mazin dike jî ev a. Dema ku em li jîyanê di hizirin, em vê yekê çawa fahm dikin? Bersiva wê pîrsê bbi hebûna jîyanê û jîyankirina jîyanê ve girêdayî ya.

Gîyane nemir, li jîyanê jî, wateyaka wê heya ku bûdîst jî, hîndûîst jî, taoîst jî, Mîtrayî jî, Zerdeştî jî û Manîyî jî ku li wê hizirin ew a ku ew a ku hizra 'bênavber xwe domandina jîyanê' bixwe ya. Ev di serê mirov de ya. Mirov, çend ku li dawîya jîyane xwe bi hizirê jî, nikarê bi mejiyê xwe re li dawîya jîyanê bi hizirê. Ti hizirên ku destpêkekê ji jîyanê re dibînin jî, li ber vê hizirê û hizirkirinê xwe bêteng dihelin. Zêde ji wan nayê ku bi axifin. Di gotin gotina xwe de jî di wastihîn û nikarin gotina xwe bibêjin. Ankû, gotina ku gotin jî bi gûmanaka ku di keviya mejî de diafirênin re dibêjin.

Gûmankirin, di jîyanê de tenê bi mirov re heya. Hizra gûmankirinê, ne hizreka ku tenê filosofekî hanîya ser ziman a. Gûmankirin, weke teybetmendiya hizirkirinê ya. Ji dema ku mirov bidest hizirkirinê kir û êdî ku zimanê wan afirî û pê de, gûmankirin bû û gotinên ku gûmankirinê dihelin ser ziman, di zimanê mirov de afirîn û bicih bûn. Ti ziman, bo vê yekê, nikarê bêje ku gotina 'gûmankirinê' di min de tûna ya. Di vê temenê de, di aslê xwe de ji ber ku piştî ku hizirkirin pêşket û gûmankirin zêde bi wê re pêşket, êdî hizirên felsefîkî ên bi bawerî û hwd, pêwîstî pê dîtî ku rêgezên ku ji wan gûmanê nekin biafirênin. Her wusa, bo vê yekê ya ku di hemû olan de têt gotin ku "ji hemû tiştî gûmanê bike, lê hebûna xwûdê gûmanê neke." Lê di aslê xwe de xala herî zêde ku cihê gûmankirinê jî ew xal a. Ji ber ku ne xwediyê ti darêjkên jîyanî ya.

Lê çendî ku mirov di serê xwe de dixwezê ku gûmanê bike jî ji hebûna 'xwûdê', lê cardin, bi deronîya xwe re pêwîstî pê dibîne ku jê gûmanê nekê. Di vê temenê de ji ber ku ew xala gûmankirinê, weke xalaka ku li aliyekî wê rêgezek pîr hişk ya ne gûmankirinê heya. Lê aliyeî wê jî, ti tiştêk tûna ya. Dema ku li rexekî xwe dinerê gûman dike. Lê li dema ku rexê xwe yê din

jî dinerê, naxwezê ku gûmanê bike. Lê dixwezê ku piştê bi ewla bide wê xale ku ji wê naxwezê ku gûmanê bike. Di vê temenê de bi çûn û hatinaka di nava têgihiştina hebûn û nebûnê de ya. Bi gotinên bawerî û ankû olî em bibêjin, 'xala îman û bêîmanê' ya. Li vir, ya ku mirov dibînê ew a ku ev herdû aliyên ku hene jî, bawermendan kifşkirina. Bo vê yekê, gotina 'îman û bêîman'ê, her yekê li rexekê wê danîna û bi wê re pêşîya gûmankirinê girtina.

Di jîyanê de rastî, tiştên ku mirov di bînê na. Ev jî, demekê hena û demekê tûna na. Her tişt, di demê de dibê û tûna dibe. Ev hizra 'bûn û tûnabûnê', rengê jîyankirinê jî dike dîtbar. Hemû felsefeyên berê, ev rewş, weke 'rewşên dewrûdayimîtiyê' bi navkirina.. Her wusa, felsefeyên hemdem ên roja me jî, weke hizrên 'bûn û nebûnê' ku bi hizra dewrûdayimîtiyê re weke 'mirin û jîyanê' hanîna ser ziman. Gotina 'çi xwe li ber demê dikarê bigirê' jî, hinekî di vê temenê de mirov dikarê bahse wê bike û werêne ser ziman. Têgihiştina 'dem(zaman) û mekanê', di vê temenê de divê ku mirov li ser biponijê. Di mekanê de dem, heyîna wê bi wê re heya. Di demê de jî mekan, bi demê re di bûn û nebûnê de ya. Ev, weke rêgezeka jîyanî ya. Her wusa, weke rengê jîyanî ya. Têgihiştinên felsefîkî ên ku li ser vê xalê diponijin jî, ji teorîyên 'peresendinê' û heta gelek rengên din ên teorîyan dihênina ser ziman. Lê rastîyek heya ku ew hemû di jîyanê de dibê ya. Jîyan, dijî. Dema ku jîyan dijî, êdî divê ku mirov di temenê wê jîyandinê de wê hilde li dest û hewl bide ku fahm bike. Î ro, em bi zanîna me ya ku di serê me de heya re, em di derbarê jîyanê de zêdetirî bûna xwediyê têgihiştinê. Ev jî, rastîyekê dide nîşandin ku fêr û cerba mirov a di jîyanê de dike ku mirov di derbarê jîyanê de jî bibe xwediyê zanîn û fahmkirinê. Hemû felsefeyên dîyarde jî, di vê temenê de divê ku mirov bibêje ku hizirkirin û têgihiştina ji fêr û cerban di temen û hîmê wan de ya. Ji xwe, rêbazên fêr û cerban, ji nû ve di felsefeyên dîyarde de jî hatina kirin weke hîm. Rêbaz, hertimî giring a ku divê ku mirov li ser bisekinê. Her wusa, em vê yekê ji dîrokê û pêşketinên felsefîkî ên bi dîrokê re kifş dikin. Çendî felsefe hatina û afirîna, li ser temen û hîmê ku rastîyên hevdû bibînin û kêmesîyên hevdû rexne bikin re pêşketinek bi demê re û bi xwe re dane nîşandin. Ev jî, bi demê re weke bi rêbaza ceribandîna û alimandinê re bûya.

Jîyan, rastîyê hertimî dihêne li berçavên mirov û dide nîşandin. Bo vê yekê, mirov dikarê rastîya jîyanê, bi awayekî vekirî werênina ser ziman ku jîyan cihê herî rast ê fêrbûnê ya.

Dema ku em bahse bi zanebûn li jîyanê nerîne dikin jî, em li vir, bahse hişmendîya ku di serê mirov de bi zane û hiş heya dikin. Li vir, em divê ku vê yekê bibêjin ku ew xêva mirov a ku bi demê re zanîn di xwe de girtîya, wê rengê nerîna mirov a li jîyanê jî bi demê re biafirîne. Em li vir, divê ku vê yekê bibêjin ku ya ku wê daraza mirov biafirîne li jîyanê jî wê ev bê. Daraza mirov, li vir mirov dikarê bi teybetî bahse wê bike. Daraz, hinekî jî, di temenê zanîna bîra mirov de ya ku êdî mirov bi wê bi hiş bûya ya. Di vê temenê wê darazê de, ew zanîna mirov a xêvkirî heya. Em dikarin vê yekê, wusa bibêjin.

Ez li vir, dema ku li vê dihizirim, gelek mijarên ku bi hevdû re ku divê ku ez divê ku wan werênina ser ziman dihên berbîra min. Ez di vê bawerîyê de me ku dema ku mirov rastîya xêvê baş fahm neke, mirov nikaribê rastîya daraza mirov a di derbarê rewş û jîyanê de jî, bi başî fahm bike. Ya ku di temenê darazê de, hinekî bîr(xêv)a mirov a. Li vir, dema ku em bahse bîr(xêv)ê dikin, em bahse beşek ji mejiyê xwe dikin. Lê dema ku em bahse wê beşa mejiyê xwe dikin jî, bi awayekî xwezayî wê bi têkiliyên wê ên bi beşên din ên mejiyê mirov re jî wê were rojevê. Di vê çerçoveyê de, êdî weke ku çawa ku em bahse dîrokê bi pêvajoyê bi pêvajoyê dikin, bi heman rengî, bi bîr(xêv)ê re jî, emê bahse beş bi beş li dûv hevdû ku hem têkiliya wan bi hevdû re heya û hem jî bandûra wan li hevdû heya jî bikin. Em mirov, xwediyê guh in ku di bihîzê. Em mirov xwediyê çav in ku dibînê. Em mirov xwediyê bêhvilê na ku bêhn dike. Em mirov xwediyê dev in ku bi wê dixwûn û divexwûn. Em xwediyê laş in ku biyên me hena. Ev hemû rêyên hildan û her wusa

danûstandinê na jî. Lê her rêyek ji van jî bi pergaliya xwe re heya. Di vê çerçoveyê de ji dengê ku heta ku mirov digirê û ji bêhneke ku mirov dihilde û ji dîtineka ku mirov bi çav dibînê û hwd, her yekê di hundurê pêvajoya pêketinê ve di buhurin. Mejî, heta ku wan di xwe de salix dike û bich dike û ankû 'qayd' dike û hwd, di gelek pêvajoyên bi vî rengî de diçêt. Li ser vê re jî, wê hin bi hin daraza mirov biafirê. Bi qaydkirina van hemûyan re bîr(xêv)a mirov hin bi hin di afirêne. Êdî temenê bi hiş dengkirinê, bi hiş dîtînê re û bi hiş bihîstinê re wê biafirê. Li vir, em dikarin bi vê yekê bibêjin ku temenê darazkirina mirov xêva mirov diafirêne. Xêva mirov, nirxên mirov ên keseyetîyê diafirêne. Her wusa, wê bi wê re jî, ew bîr wê bibe ajoyeka keseyetîya mirov jî. Ezîtiya keseyetîyê, wê hîmê wê li ser vê rastiye bê.

Li vir, piştî vê fahmkirina darazê a li ser xêvê re êdî pirr giring dibê ku mirov gotina "jîyane bi fahm" hilde li dest û lê bikolê. Ev gotin, her wusa giring dibê ku mirov li vir li ser bisekinê. 'Jîyane bi fahm', dema ku em bahse wê dikin, em çi qast dikin? Em tiştê ku em dibînin û wê nîşan dikin, qast dikin? Û ankû em qastî wê daraza bi nerîna xwe ya zanîna me di temenê wê de ya dikin. Ev, weke aliyekî giring a ku divê ku mirov bi teybetî li ser bisekinê ya. Ev herdû mijar jî, dihele li ber me. Lê herdû jî, di nava hevdu de dihele li ber me. Her wusa, di temenê wan de, ev heya ku mirov divê ku li vir, zanînê û nerînê pêşî ji hevdu cuda hilde li dest. Dema ku em li vir ji aliyê zanînê ve binerin, em bi çi zanînê dinerin û zanîna ku em bi wê dinerin rengê wê çawa ya, divê ku mirov wê fahm bike. Ji ber ku ya ku rengê daraza mirov kifş dike jî di aslê xwe de ev bixwe ya. Dervî wê jî li jîyanê nerîn jî, weke ku carna pîrên kurdan dihele li ser ziman ku "bi çavên rût li jîyanê nerîn" dibê. Ev jî, weke rengê ku mirov divê ku bi teybetî li ser wê bisekinê ku çawa ya. Dema ku em bahse 'bi çavên rût li jîyanê nerînê' dikin jî, di cih de ev gotina nîrwana dihele berbi me. Dema ku em li vê gotina ku bi hîndûismê û bûdîsmê û hwd re heya ku mirov di vê rewşê û li vir li wê dihezirê, ew întiba bi mirov re çê dibe ku mirov bi çavên rût li jîyanê dinere û rastiya wê fahm bike. Her wusa, bi wê jî dihele bawer kirin ku dema ku mirov xwe ji hemû derd û kûlan rizgar kir û ji bin 'stress'an derxist jî, mirov wê hingî bi hesanî û aramî li jîyanê binere. Hingî, mirov wê ya rast baştir bibîne û fahm bike. Bi vê yekê re, dema ku mirov dinere, her wusa, "hêrsbûn", û hwd, dibina weke nerînen ku mirov nikare bi wan rastiya jîyanê baş bibîne. Her wusa, hêrsbûn, weke nerîneka ku çavên mirov ê rût ku li jîyanê miç dike ya.

Zerdeşt, di vê xalê de hizreka wî ya pirr bi bakêş heya. Ew dibêje ku "dema ku mirov bizanebûn bû, mirov wê ewçendî karibê xwe bi ser xwe ve bêne." Yanî, mirov wê bi zanebûnê hin bi hin çêtir nerîna bi dîtîn bike. Wateya gotina nerîna bi dîtîn çi ya? Ew jî, ew a ku çendî ku mirov di derbare rewşên ku mirov bi bandûr bikin de ku xwe bi zanebûn kir, mirov wê êdî karibê wê bandûra wan ji ser xwe bi buhurêne. Ev jî, tê wê wateyê ku Zerdeşt dihezirê ku mirov çendî ku bi zanedibe, mirov dikare fahm bike. Û çendî ku mirov fahm bike jî, mirov wê rastiye bibîne. Û çendî ku mirov rastî dît jî, mirov wê karibê têkiliyê bi wê re dene. Li vir, wusa tê dîtîn ku Zerdeşt, zanînê, weke rêyeka jîyanê û têkildanînê a bi jîyana xweza re jî dibîne.

Li vir, mirov divê ku vê yekê bibêje ku her nerîn, her wusa daraza mirov jî ya. Lê her nerîn, bi zanînekê ya. Di temenê hebûna nerînê de zanîn kifşkar a. Em divê ku vê yekê bi teybetî binxat bikin ku bi zanînê dîtîn, weke aliyekî fahmkirinê ê jîyanê ya. Mirov, çendî ku di jîyanê de fahm bike, mirov wê ewçendî jî di nava wê de kûr û dûr herê. Ev jî, têkiliya jîyanê û fahmkirina wê ya bi zanînê re dihele li ser ziman. Em li vir, divê ku vê yekê bi teybetî werênina ser ziman ku zanîn, hebûna nerînê bixwe jî ya. Em bizanebûn, dema ku em dinerin, êdî em nikarin bahse bi çavên xwe yên rût û nerînê bikin. Her zanîn, nerîn a. Her hiş û fahm hebûna nerînê ya. Her wusa, li vir, divê ku mirov di serî de vê yekê bi awayekî vekirî werêne li ser ziman ku nerîn bixwe jî, bizanîn û fahmê heya.

Em dema ku hewl didin ku jîyanê fahm bikin, em bi nerîne fahm dikin. Her wusa em bi çi dihizirin, embi hizir dihizirin. Her hizirkirin, bi gotinan dibê. Her gotin jî, nerînek di wê de heya. Li vir, êdî ziman derdikeve li ber me. Em gelo dikarin bêjin ku gotinên ziman, benerîn in? Dema ku em vê yekê bibêjin ku em di serî de, wê nerîna ku bi wê gotin afirîya emê red bikin. Ji ber vê yekê em nikarin wê bibêjin. Her gotiin, bi wê re nerînek heya.

Car bi car dema ku mirov bahse ziman dike, mirov dibêje ku ziman, tenê ji gotinan pêk tê. Rengê gotinên ziman, em ku di farqê de bin û ne di farqê de bin heya. Ew nerîna bi gotinan, di hanîna ser ziman de xwe didina li der û dîyar dikin. Her wusa, di rengê hanîna mirov a ser ziman de rengê xwe dîyar dikin. Em, vê yekê bi gotina ziman re dikarin werênina ser ziman.

Nerîn, hertimî xweza ya. Em dikarin bi wê re werênina ser ziman. Her wusa, her zindiyê di xwezayê de xwediyê nerîne ya. Her zindî, bi xwe re xwediyê dîtinekê ya. Zindiyek û ankû sawalak jî dema ku di rêya xwe de diçe, ku kevirekî bilind derkeve ber wê, wê rêya xwe di ber kevir ve bike. Wê neçê û poçekê li kevir neçê bi nedîtina xwe re. Ev çi dide nîşandin? Ev dide nîşandin ku ne tenê mirov, her wusa hemû zindiyên ku dijîn di xwezayê de dikarin bibîna xwediyê nerîne. Her wusa, çawa ku bi hemû zindîyan re hêsta xwe parastinê heya. Ankû em dikarin bibêjin bi hemû zindîyan re ku çi mirov bê û çi sawalek û ankû ajalekê din bê, bi wê ajoya xwe parastinê heya. Ev, bi serê xwe rastîyeka jîyanî ya ku mirov divê ku li ser wê bisekinê ya. Lê em mirov, bi wê ajoya xwe parastinê re, em xwediyê têgihiştin û zanîna xwe parastinê na jî. Ya ku tenê bi me re farq a ev a.

Em dema ku li ser vê hêst û ankû ajoya xwe parastinê a zindîyan a di jîyanê de ku heya re, ku mirov hewl bide ku hizreka jîyanê werêne ser ziman, wê hingê bi wê hizra jîyanê a ku hatî hanîn li ser ziman re were dîtin ku hoyandina hemû zindîyan li jîyanê û jîyankirinê heya. Ne tenê mirov, dike ku hebûna xwe ya jîyanê bi parêzê. Her zindî jî li gorî mekanîsmayên xwe parastinê ên ku bi xwe re pêşxistina wê dike. Ev jî, hoyandina bi jîyanê ve dide nîşandin. Em dikarin vê hoyandina bi jîyanê ve girêdayî, weke 'girêdana bi jîyanê ve' jî werênina ser ziman. Her wusa, girêdana bi jîyanê ve, wusa dihê dîtin ku em nikarin tenê bi hişmendiya xwe re werênina ser ziman. Dema ku em tenê di vê temenê de werênina ser ziman, wê kêmbimênê. Bo vê yekê, divê ku mirov weke girêdana her zindîyî a bi jîyanê ve, girêdana mirov jî di wê temenê de hilde li dest û werêne ser ziman.

Girêdana bi jîyanê ve ya ku weke ku me li jor hanî ser ziman ku têgihiştina jîyane nemir bi mirov pêşxistîya. Lê di aslê xwe de, çend ku aliyên vê gotina jîyane nemir bi têgihiştinî hena, her wusa bi heman rengî bi hêstîyarî û ajoyî jî, mirov dikare wê salix bike û werêne ser ziman. Lê ya me mirovan, bi farqî ew a ku em di farqê de na û dikarin wê hizra xwe bi hêstîyarîya xwe re werênina ser ziman.

Hizra nemirîyê, wê hertimî gîyane xwûdê jî nemir bike. Ev jî, weke rastîyeka ku mirov re dijî ya. Lê ev ya ku tenê bi mirov re dijî ya. Ji wê zêdetirî, çendî ku mirov di jîyanê de jîya, wê êdî wê hîs bike. Li vir, divê ku mirov vê yekê baş fahm bike ku hêstîyarîya jîyane nemir û hêza xwesteka jîyankirinê, di vê temenê de divê ku mirov bi hevdû re hilde li dest. Ji ber ku bi hevdû ve girêdayî na. Di temenê hizra jîyane nemir de, hêstîyarîya bi xwestekê re ya jîyankirinê heya. Em vê yekê, bi teybetî, dikarin bi jîyanê re werênina ser ziman. Li vir, ez divê ku vê yekê jî bibêjim ku hizra jîyane nemir, di serê mirov de dijî. Mejiyê mirov, çendî ku dikeve farqîya jîyanê de evçendî jî dixwezê ku wê bijî. Û çendî ku xwest ku wê bijî jî, wê wilqasî bi wê ve bê girêdan. Li vir, lê em divê ku vê jî bibêjin ku bi vê zanînê re di temenê wê de hêstîyarîya jîyanê jîyanê heya.

Mirov, di serê xwe de gihiştîya hizra jîyane nemir, Her wusa dixwezê ku wê di jîyane xwe de ankû bi laşê xwe re jî wê bijî. Ev hêst û zanîna mirov, wê mirov jî serûwanan bibe û bike

serûwanan de. Ev ne tenê dimejî de. Her wusa, di jîyan rast de jî, wê ev wusa bibe. Her wusa, çendî ku zanîn pêş dikeve, wê ajoya jîyane nemir xorttir bibe. Her wusa, ev yek jî, weke aliyekî ku divê ku mirov li ser bisekinê ya.

Gelo, di pêşajoyê de, weke ku reankarnesyonistî dikin, wê mirov karibê ku laşekî li gîyane xwe re hertimî bidestê xwe çê bike. An jî kû, ku wê karibê ku wê gîyanê, bi têgihîştina jîyane xwe ya î ro bide domandin? Ji nûha de, reankarnasyonistên ku bi wê bi bawer in jî hena. Ev gotin, wê hê pirr mejiyê mirov meşkul bike.

Zanistîya roja me, ji xwe re dimeşê. Weke haspê, bêserî dibazê. Lê ku ev haspê ku bêserî dibazê, ku serîyê wî hebe jî, wê dîsa weke ku bêserî bê wê bibazê. ..

Jîyane ku em di wê de dijîn, her wusa, em dibînin ku çawa pêşve diçêt. Hizra bûdîsmê, Hindûîsm, Taoîsmê û hwd ku pêşxistina, di vê pêvajoyê de tenê kêrî çêkirina aramiyekê ku di hundurê mirov de çê bikin in. Ez divê ku vê yekê bo van hizran û ankû felsefeyan bibêjim ku hewceya wan bi wê heya ku wê têgihîştina aramiyê biparêzên, lê aliyê xwe yê xwe-radestkirinê pêşbixin. Bi wê re jî ku karibin êdî dest bidina berxwe ku jîyane xwe ya ku ew bixwe bi laşê xwe re di wê de dijîn rast bikin û biadilênin. Ev yek, weke pêwîstîyekê ya bo wan. Wekî din, wê ew xwezaya ku bi evîndarîyekê re xwe bi wê ve girêdana jî, wê nikarin wê jî biparêzên.

Hizrên xwe parastinê di temenê xwe parastina cewherî de, di serdemên buhurî de di nava van hizrên felsefîkî de pirr zêde li pêş bû. Bo vê yekê bû ku di wan deman teknîkên şerkirinê ên weke "kong-fû", "karata" û hwd, gelek cûreyên xwe parastinê ên bi vî rengî pêşxistibûn. Ev jî, weke ancama hizreka bi vî rengî ya xwe parastinê bûn. Lê ev hizirên xwe parastinê li gor demê ne hatina pêşxistin. Li şûna wê, 'teknîk' hatiya bicih kirin. Yanî, mirov êdî ji wê hatiya dûr kirin. Teknîk û hwd, diviyabû ku ev karên bi vî rengî pêşdetir biriban. Ne kû, karên ku heyî jî bi şûn bixistan. Î ro, ya ku mirov di serî de kifş dike ev a. Bi felsefeyên bi vî rengî, têkiliya tevger û xûyên mirov û vegotinên civatî. Pirr xweşik bi hevdû re hatibûbûn hûnandin. Di wê temenê de têgihîştinek civatî ya xwe-parastinê êdî hatibû pêşxistin. Ev têgihîştina xwe parastinê êdî bi vî rengî hatibû û derketibû li holê bû. Felsefeyên weke felefeyên ku bi rengê bawerîyê ku bûna rengê jîyane civatî ên weke hindûîsmê, bûdîsmê, taoîsmê û hwd, di vê temenê de di demên buhurî de xwediyê tevgerna civatî bûn. Di aslê xwe de temenê tevgern civatî bûn. Lê di roja me de, ketina rengê 'xwe radestkirinê' û ankû li berxwenedanê de. Dema ku em bahse şariştanîyên berê ên civatî ku hatina afirandin bikin, emê vê yekê bibînin. Zaneyên Asyayî ên weke **Sûn-tu-zû**, ku bi felsefeyên bi vî mazin bûya, dema ku mirov li pirtûka wî ya bi navê "**hûnera şer**" dinerê, mirov vê yekê fahm dike.

Di xwezayê de pirr zindî hena. Her zindî jî xwediyê renekî jîyane xwe ya. Her wusa, mirov dikarê bibêje ku her zindî, renekî xwe parastinê jî heya. Ji çûkekî bigre û heta ku bigihijê gûleka bistirî, mirov dikarê werêne ser ziman. Di dema ku bahse van felsefeyan di hat kirin de, di serî de, ev rengên jîyanê ê xweza bi wan re dihat fahm kirin. Her wusa, rengê xwe parastinê ê her zindîyî jî dihat kifşkirin û dîtin. Di vê temenê de êdî ew pêşketin dibû.

Em di vê temenê de dikarin bahsê bikin. Her wusa, dema ku mirov bahse gîyanê bike, di vê temenê de di nava jîyanê de bahse wê dihat kirin. Dema ku bahse gîyanê dihat kirin jî, her wusa wê çawa di jîyanê de were jîyandin, di wî demê de bahsa dihat kirin. Di vê çerçoveyê de bi jîyanê re û di nava jîyanê de ku bi jîyanê re di ahengekê de mirov karibê bijî, bahse wê dihat kirin. Di vê çerçoveyê de, ev rengên felsefeyî, her wusa, rêbazên jîyankirina bi xwezayê re kifşkiina û hanîna ber mirov. Di vê çerçoveyê de ev rengên felsefeyê û bi xwzayê re, dema ku em li navaroka felsefeya Zerdeşt dinerin, em renekî bi felsefeya xwezayê re kifş dikin. Lê Di demên ku Zerdeştî pêşketî de, wê Bûda, vê felsefeyê di van rengên ku me hanî ser ziman de bi werêne ser ziman. Her wusa, wê di vê temenê de hizirna werêne ser ziman.

Di sedsala me de, rengê û modela ku ji vê felsefeyê re bi dûmenên weke filman û hwd bikin ku hatina pêşniyar kirin, rastîya vê xate felsefeyê nayênin ser ziman. Her wusa, tenê formekê ji wan re pêşniyar dikin ku bi wê bijîn in. Ew reng û figûrên ku bi wan ew felsefe tên ser ziman, û ew şerê di nava wan yazdanên wan felsefeyan de ku dihên ser ziman, rastîyeka dîrokî bi xwe re û di nava xwe de dihêne ser ziman. Dûmenên ku di roja me de bo wan felsefeyan dihên pêşniyarkirin jî, di temenê ahlkirin û ankû kedîkirina wan de ya.

Ya ku wan di jîyanê de bêbandûr kirîya jî ev bixwe ya. Em li vir, divê ku vê jî, werênina ser ziman ku ev felsefeyên bi vî rengî me bahse wan kir, şariştanî afirandina. Divê ku mirov bi dîroka wan ya rast re wan werêne ser ziman. Bi wê re jî, divê ku mirov rastîya wan fahm bike. Hizra jîyanê û ankû hizra 'ahenge jîyane' ku bi wê re dihê ser ziman, çend ku temenê wê Zerdeşt û berî w hanîbê ser ziman jî, wê Bûda, bi şîroveyan xwe yên kirina re wê reng û şamalaka din bidê wan.

Hizra jîyane nemir, li ber diclê û firatê, weke ku di serdemên Sûmer û wan de dihê ser ziman jî, pirr zêde pêşketîya. Di van deman de, mirov di wê bawerîyê de ya ku 'mîrov, dema ku dimirê, ji vê dunyê goçî dûnya din dike.' Bi vê bawerîyê re, êdî têgihîştina bihûşt û dojhê afirî. Ev jî, li ser olan re afirî. Her wusa bi vî rengî pêşketina wan felsefeyan li rojhilata navin, paya olên yek-xwûdayî di wê de pirr zêde heya. Olên yek-xwûdayî jî, piştî dema ku bûna hin bîrdozîyên şer ên di destê desthilatdariyan de, êdî reng û sîmaya wan felsefeyên xwezayê ji rastîya wan hat dûr kirin. Her wusa, mirov tenê ku li rengê felsefe û pêşketina Zerdeşt û piştî wî re Manî binerê û piştî wan re pêşketinên olî binerê, mirov wê van rastîyan bi awayekî vekirî bibînin û kifş bike. Felsefeya Manî, çend ku weke ya Zerdeşt di temenê feslefikî û bawerî de pêşketîya jî, em dikevina zorê de ku ji ya rengê felsefeya Bûda cûda bikin. Her wusa, ev rastîyekê dide berçav. Li ber diclê û firatê, xate pêşketina civatên avestayî û rengê wan ên felsefikî ê di nava wan de, di wê temenê de xwediye felsefeyekê bûya. Felsefeya Zerdeşt, her wusa berî Manî jî ya û ji vê yekê re mirov dikarê weke mînaq bide nîşandin. Felsefeya Zerdeşt, her wusa çend ku weke felsefeya xwezayê û hinekî jî weke ku di temenê felsefeya aqlê saf de ya, lê bi wê pêşketina aqlê xwe yê saf re hewl daye ku têkiliya xwe ya xwezayî li gorê dêne. Yê ku ev rastîya di serê Zerdeşt de pirr baş fahm kirîya jî, di aslê xwe de wusa tê dîtin ku Manî bûya. Manî, rengê felsefeya wî, her wusa mirov dikarê wê werêne ser ziman. Felsefeya Manî, em nikarin tenê bi dûalismekê zûwa re werênina ser ziman. Her wusa, di temenê wê felsefeyê de, çendî ku dûalîtikî hebe jî, Manî, hewl daye ku bi têgihîştina Zerwan re yekkirinekê bide çê kirin. Piştî jî, ev hemû li dora gotina 'yazdan' hatîya gihandin li hevdû. Di felsefeya Manî de, têgihîştina mirin û jîyanê jî, mirov rastî rewşek pirr teybet tê. Manî, felsefeya xwe bi vî rengî, pirr teybet hûna ya. Wî di nava jîyanê de xwestîya ku jîyanê û cewherê wê kifş bike û werêne ser ziman. Wî di serê xwe de kifşkirîya ku çendî di nava jîyanê de kûr herê, wê ev çendî di nava têgihîştina xwe ya pîroz de jî, bi heman rengî kûr herê. Wî ev bi hevdû ve girêdayî hanîya ser ziman.

Manî, di nava rastîya jîyanê de dijî. Manî, bixwe jî, weke ku wê piştî wî re bawermendên wî bi wî re werênina ser ziman, ew weke 'gîyane pîroz' hatîya hanîn li ser ziman. Di vê temenê de, ew bahse wî hatîya kirin. Li ser wê re jî Manî, weke 'kûrê yazdan' hatîya nîşandan. Ev rengê ku weke bi 'gîyane pîroz' hanîna ser ziman, mirov divê ku hinekî li ser wê bisekinê. Gîyane pîroz, her wusa, hatîya ser ziman ku xwediye 'jîyane sermed' a. Yanî, ew gîyane wî ti carî namirê. Di nava kurdan de di demê berî zayinê de, şawitandina mirovan weke kirina korban hebû. Ev, ji vê dihat ku bawer dikirin ku gîyane mirov namirê. Zerdeşt, di dema xwe de korban kirina mirovan qadaxa dike. Lê berî w hebû. Zaroyên piçûk, hatina korban kirin. Ev kevneşopîya korban kirinê, weke kevneşopîyeka wan ya pirr kevn a. Ev kevneşopî, piştî li herêmen weke hindîstanê jî wê piştî xwe bide diyar kirin. Heta ku di sadsalên piştî de jî, li herêmen hindîstanê, dema ku

mêrek mir ku jina wî jî bi saxî bi wî re bikina tirbê de dibû. Ev ji vê bawerîyê dihat ku dema ku herdû bi hevdû re ketina tirbê de, wê bi hevdû re êdî li dunya din jî gîyane wan bijî. Wê dîsa bi hevdû re were dunyê. Yanê, wek yên hevdû, wê dîsa bi hevdû re werin.

Ev rengên cuda ên korbankirinê na. Lê li herêmên kurdan, ku di nava kurdan de di serdemên pirr berê de, korbankirina mirovan bi şawitandina laşê wan re dihat kirin. Agir jî, di nava kurdan de pîroz a. Heta ku agir, weke rêyeka têkildanînê a bi yazdanê mazin re jî dîtina û bikarhanîna. Di hemû parastgehên wan ên berî zayinê de agir dihê pexistin.

Piştî di dema Mîtra de ku ne bi tememî jî bê, wê korban kirina mirovan were ji holê rakirin. Lê wê di dema Zerdeşt de bi tememî êdî were ji holê rakirin. Di dema Manî de jî, wê pexistina agir jî ji prastgehan were derxistin. Manî, rohnîyê li şûna êgir tefsîr dike. Bi wê re rohnîya rojê, weke tevsîra Manî mirov dikarê werêne ser ziman. Ji xwe Manî, her wusa, ola xwe weke ola 'rohnîyê' jî hanîya ser ziman. Di vê temenê de wî rohnî di 'sûretê rastiyê' de dîtîya. Ev jî, bi rohnîyê tefsîr kirîya. Rohni jî, bi navê yazdanê mazin tefsîr kirîya. Di vê temenê de tehereka têgihiştinê pêxistîya. Rastîya têgihiştina Manî, giringa ku mirov fahm bike. Manî, di aslê xwe de, weke rastîya felsefîkî, divê ku mirov lê binerê. Manî, ol, di çermê felsefeyê de hanîya ser ziman û kiriya bide jîyandin. Ev rêbaza Manî, hinekî jî, weke ku wê piştî wî re li welatên din ên asya wê bijî, mirov dikarê werêne ser ziman. Manî, teybetmendiya wî ya sereke ew a ku wî Zerdeşt pirr xweşik û sipahî fahm kirîya. Bi wê re jî, rengên felsefîkî ên ku pêşketina ku li herêmên din ên Asya û hwd jî, wî xwe gihandîya wan û xwandîya û fahm kirîya. Wî ev hemû di temenê pêşketinê rastîya 'yazdanê mazin' de dîtîya û hanîya ser ziman. Hizrên Manî, bi felsefîkiya wan re, mirov dikarê bibêje ku hevgirtin(sentez)eka ji hemûyan a. Lê bi teybetî, wê Zerdeşt, weke referansê Manî bê. Rengên tefsîrkirina jîyanê û her wusa fahmkirina gîyanê, di vê temenê de divê ku mirov fahm bike. Di nava felsefe û têgihiştina Manî de, ku weke gotinna bingihînê em dikarin werênina ser ziman, gotinên weke "gîyane pîroz", "gîyane nemir", û hwd mirov divê ku bi teybetî kifş bike û werêne ser ziman.

Manî, têgihiştina wî ya di derbarê jîyanê de, di vê temenê de dema ku mirov lê dihizirê, aramiyekê dike dilê mirov de. Hizrên wê, temenê wan li ser esas û temenê aramîya di jîyanê û dilê mirov de na. Em divê ku di vê temenê de hildina li dest. Pirranîya şîroveyên ku me bo hizir û felsefeyên weke hîndûîsm, Bûdîsmê û hwd me kir, ji bo Manî û rengê pêşketina wî jî di buhurin. Manî, felsefeya wî, wê piştî wî re ser 300 salî re wê bijî. Wê civatên felsefeya Manî biafirin. Piştî wî re mirovên ku di xate wî de dimeşin û navê xwe li dîrokê hiştina ên weke Mezdek, Hûrem û Babek û hwd jî bûna. Em nikarin Zâd Hûrmûzd, ji bîr bikin. Ev jî, weke bawermendekî Manî yê piştî wî re ya ku baxtê wî jî ji yê Manî cûda nebûya. Xate felsefeya Manî, wê bandûra wê li hewirdora wê bibe. Manî, di aslê xwe de, ez dikarim bibêjim ku wê bandûra wî li pirranîya Asya jî bibe. Her wusa, mirov divê ku vê yekê bi teybetî werêne ser ziman. Heta ku em em dikarin bibêjin ku gelek felsefe, wê bi bandûra wî derkevin û wê demeka xwenûkirinê di nava felsefe û bawerîyên li Asya dîr de jî bidina çêkirin. Em vê yekê, dikarin bi awayekî ewla bibêjin.

Manî, piştî wî bi sed salan re, derketina pirtûkên wî li holê li herêmên Asya rojhilat a dîr ku derdikevina li holê jî, mirov dikarê weke nîşanaka vê yekê bixwêne û werê ne ser ziman.

Manî, tefsîra wî ya li jîyanê jî, her wusa, mirov divê ku bahse wê bike. Manî, jîyanê bi awayekî aramî dihizirê. Manî, bi hizirkirina xwe re di wê baweriyê de ya ku mirov dikarê bi hizrên xwe re xwe bigihêne rastiyên mazin. Lê her wusa Manî, di çerçoveya gîyane mirov de jî dihizirî. Di vê çerçoveyê de digot ku "gîyanên ku hatina bijartin". Her wusa weke ku çawa ku em bahse mirovên ku bijartî dikin. Gîyane bijartî, li gorî wî yazdanê mazin hemû destûrê didiyê de ku karibê xwe bigihêne hertiştî û zanînê û nepenîya gerdûnê. Weke ku bawermendên Manî jî bo wî dihênina ser ziman, ku Manî, gihîştîya hemû nepenîyên gerdûnê. "Ew, yekî bijartî ya."

”Manî, dema ku mir, wê tenê laşê wî bimirê.” Ew, wê gîyane wî herê cem yazdanê mazin. Ew, xwediyê gîyane nemir a. Ev gotinên ku Bawermendên Manî ku bo wî dihanîn ser ziman bûn. Ev gotin, tiştêkî bi me didina fahm kirin. Her wusa, ew jî, ew a ku Man, di çerçoveya felsefeya xwe de, weke ku çawa ku berî wî Mîtra, Zerdeşt û Bûda hanîya ser ziman, di rengêkî ku wî hev girtinek bi wan hizrên wan re bi xwe û felsefeya xwe re daya çêkirin. Em vê yekê ji renê pêşketina Manî fahm dikin. Manî jî û Zerdeşt jî, heta roja me jî, li herêman weke hindistanê, bawermendên wan ku hena, divê ku mirov bi vê rastiyê ve girêdayî werêne ser ziman. Her wusa, ev hinekî jî bi koka felsefeyên vê herêman ve girêdayî ya. Zerdeşt û berî Mîtra, weke kok in ji hemû pêşketinên piştî xwe re. Ev dihê dîtin. Yê ku herî zêde, têkiliyên mirov bi xwezayê re bi wate dike û her wusa tefsîra gîyan nemir li gorî felsefeyên hem dike jî wê Zerdeşt bê. Piştî wî re Manî, wê hem pêşketinê n avestayî û civatên avestayî û her wusa, pêşketinên felsefîkî ên weke Bûda hwd jî, li berçav bigrê û felsefeya xwe êdî werêne ser ziman.

Manî, felsefeya wî, li gorî xosletên wê divê ku mirov werêne ser ziman. Ev felsefe, giring a. Ev felsefe, çend ku weke baweriyekê jî dihê ser ziman, lê di çermê felsefeyekê de ev dihê ser ziman. Di vê temenê de em divê ku werênina ser ziman, ku Manî, rastîya dema xwe fahm kirîya. Bi wê re jî, êdî xwestîya jîyanê, mirov, aqil û pêşketinên felsefîkî û hwd, hemûyan yek bi yek, werêne ser ziman. Her wusa, rastîya olê çî ya û divê ku çawa were ser ziman, li ser wê dihezirê. Şîroveyan Manî, ên di derbarê olê, mirov, jîyanê, felsefeya demê û hwd de, kifşkirinên piştî xwe re didêt kirin. Wê demên piştî Manî re, wê Manî baştir were fahm kirin. Manî, bixwe jî, di dema xwe de li gorî rastî û mazinahîya xwe baş nayê fahm kirin. Piştî wî re, hizrên wî ên di derbarê xate wî ya yazdanî de ku wî hanîya ser ziman, wê piştî wî re bibê temenê felsefeyên hemdem ku Sipînoza, Discartes û hwd ku pêşavanîya wê dikin in.

Bo ku em temenê felsefeya hemdem jî fahm bikin, divê ku mirov li ser Manî rawestihê. Her wusa, divê ku mirov rastîya wî werêne ser ziman. Manî, jîyanê bi rastîya wê re diheze ser ziman. Teybetmendiya hizrên Manî û ankû felsefeya Manî, ew a ku çerçoveya civatî a demê ji xwe re li gorî pêşketina xwe esas digirê. Manî, pêşî, rêgezên xwe çênakê û jîyanê di nava wan de nayênê ser ziman. Ew, bi şîroveyan hin bi hin civatê û pêşketinên dîrokî bi fahmkirinê diheze ser ziman. Û bi wê hanîna ser ziman jî, êdî çerçoveya xwe ya hizrî û têgihiştinî diafirîne. Ev, weke rastîyeka hizrî wê êdî bawerîya Manî, di çermê felsefeyê de bide hanîn li ser ziman. Manî, dema ku em hewl bidin ku wî fahm bikin, em divê ku van aliyan hemûyan bi vê rengê li berçav bigrin. Felsefeya Manî, em di vê çerçoveyê de gotina wê ya jîyanê jî dikarin werênina ser ziman.

Felsefeya Zerdeşt, em divê ku dûbare li vir werênina ser ziman ku wê serdemekê bi xwe re bide destpêkirin. Pêvajoyên pêşveçûnên ên li vê herêma rojhlat a ber diclê û firatê û her wusa li wan herêman din ên Asya û hwd, wê di bin bandûra wê de derkevina li holê. Her wusa, ji ber diclê û firatê û hwd ku digihijê hindistanê û hwd, wê bandûraka wî ya teybet ji temen ve hebe. Ne tenê ji wan demên buhurî de, her wusa di roja me bixwe de jî, bawermendên Zerdeşt û Manî em li hindistanê jî rastî wan tên. Heta roja me jî, beşên avesta ên ku mana, li wan herêman bi rêz û hûmet dihên xwandin. Hê jî, pêşketina mirovan didina kifşkirin. Em vê yekê hê jî, dibînin. Ev rastîyekê dide nîşandin. Ew jî, ew a ku Zerdeştî kifşkarê dema xwe û demên piştî xwe re jî ya.

Lê li vir, ku em Zerdeşt bi teneserê xwe jî hildina li dest emê nikaribin, wî û pêşketina wî bi tememî fahm bikin. Divê ku em wî û pêşketinên felsefîkî ku piştî wî re derketina ên weke Manî, Bûda û hwd jî, divê ku mirov li berçav bigrê û bi wan re di hev girtinekê de werêne ser ziman.

Yazdan û ankû bawerîya yazdanî û ola êzdayî. ..

Dema ku mirov bahse yazdan û xate yazdan bike, divê ku mirov di serî de xate civatên avestayî bi dîroka wê ya demdirêj re werêne ser ziman. Her wusa, divê ku mirov vê yekê jî bi

teybetî binxat bike û bibêje ku wê yazdanîtî, weke xateka bawerîyê ku êdî dibe temenê hizirkirinê wê bidest afirandina şariştanîyan bike. Em ku dema ku li serdemên civatî ên ji demên sûmer û bi vir ve ên qasît, gûtî, hûrî û mîtannîyan dinêrin, em dibînin ku weke serdemna ku bi hezaran salan pêşketin jîyan kirina.

Bi teybetî, em dema ku li van serdemên dirêj dinêrin, em dibînin ku şariştanî bi rengê civatîyê pêşketîya û civaktî afirîya. Em êdî vê yekê dibînin. Î ro, di destê me de bineter hena ku em dikarin bibêjin ku cihê bergkirinê ku di ola êzdayî de ji wê re "laleş" tê gotin, em di serdemên weke ên gûtî, hûrî û mîtannîyan de dibînin. Her wusa, di vê temenê de em bi wê re jî kifş dikin ku cihê jinê di nava vê xatê de li pêş a. Jin, pîrozîyek li wê hatîya baxş kirin. Em vê yekê, weke awayekî vekirî dibînin. Di rengên pêşketinê weke Lipît Îştar, Eşnûna û hwd de, em hebûnaka civatî ku bi wê re jin li pêş a dibînin.

Di serdemên hûrî û mîtannîyan de em dibînin ku destana 'Kûpapa' ku berî wan deman di serdemên gûyan de ji wê re 'kûwawa' dihat gotin jî hebin. Kûpapa, wê çanda wê ya jinîyê li herêmê serdest bibe. Li herêmên din ên weke anatolia jî bi rengê 'Kîbele' û hwd wê xwe bide li der. Ev çand hemû jî, di rengê çanda bawerîyê de wê pêş bikeve. Wê bandûra wê li demê zêdetir bibe. Lê divê ku mirov bibêje ku ev çand hemû jî, ên xate yazdanîyê na.

Çanda bawerîyê, wê pirr zêde bi bandûr pêş bikeve. Her wusa, li vê herêmê, yanî li vê sêkika çemê diclê, firatê û çîyayên zagrosan de, wê ev çand bi gelek rengan xwe bide dîyar kirin. Her wusa, wê bandûra wê jî, hin bi hin, çendî ku pêşket jî, wê li herêmên din zêdetir bibe. Wê pêş bikeve. Wê serdest bibe. Yazdanîtî, em dikarin weke çanda pêşî ya yek-xwûdayîyê mirov bi nav bike û werêne ser ziman. Piştî jî, weke xatên din ên li ser esas û temenê 'yek-xwûdayîyê ku pêş dikevin ên weke 'olên semewî' û hwd wê pêş bikevin. Lê li vir, ez divê ku vê yekê bibêjim ku ev dema gûtîyan, divê ku mirov di vê temenê de bi teybetî li ser bihizirê. Ji ber ku dema gûtîyan, weke demek û ankû serdemek teybet ya pêşketî a bi pergal yazdanî ku pergale xwe ya civatî avakirîya ya.

Ev serdema gûtîyan, ji vê aliyê ve, dema ku mirov li wê dihizirê, mirov wê kifş dike ku weke aliyekî pirr giringa ku divê ku mirov li ser wê raastihê. Dema gûtîyan, ji vê aliyê ve, dema ku mirov li wê dihizirê, mirov dikare bibêje ku weke demeka şariştanî a ku êdî çanda yazdanîyê ku bi navê bawerîya êzdayî û hwd bê, ku di wê de ghiştiya astaka şariştanîyê û êdî ku pêvajoyên pêşketinê ên bi civatîyê bi xwe re dijî ya. Ev, weke rastiyeke dîrokî bi çanda yazdanîyê re û her wusa bi dema gûtîyan re mirov dikare werêne ser ziman. Ji xwe li vir, em divê ku dema gûtîyan, weke demeka teybet werêne ser ziman. Î ro, di destê me de bineter hena ku gotinên weke 'xûda' û hwd ku em di dema qasîtan de kifş dikin. Dema qasîtan, dema şariştanî a hinekî berî dema gûtîyan a. Ev dem, piştî wê re di berdewama wê de dema gûtîyan tê. Em her wusa, dikarin serdema 'qasît-gûtîyan bi hevdu re werênina ser ziman. Ya rastî, bi vî rengî, dema ku mirov li wê dinêrê, mirov dibîne ku weke ku hin bi hin ev gotinên hevbeş ên çanda bawerîyê ya yazdanîyê ku êdî di nava jîyanê de di rûnihin a. Êdî, piştî ku rûniştin bi wan re çê dibe, wê êdî li dora wan gotinan çanda civatî a hevbeş biafirê. Ev pêvajoyên destpêkê ên çanda yazdanîyê na. Ev serdem, weke serdemên destpêkê ên pêşketinê jî mirov dikare werêne ser ziman. Lê ev dem, çendî ku pêşketinê bi xwe re dijî jî, wê ew pêşketina wan, êdî bê temenê pêşketin û pêşveçûnên piştî jî.

Li vir, divê ku ez vê yekê jî, werênina ser ziman ku di van demên gûtîyan de, wê hin bi hin êdî melekê tawisîti pêş bikeve û li jîyanê bi çanda xwe re serdest bibê. Hatin û pêşketina çanda melekê tawisîti, rastî serdemên ku di wan de bahse 'Nûh' dihe kirin de dibê. Dibê ku Melekê tawisîti, di çanda xwe de di wê de jî kifşkar bê.

Çanda melekê tawisîti, êdî wê rengê gotina yazdan, bi awayekî pirr vekirî bide li berçav. Em di serî de divê ku vê yekê bibêjin ku wê êdî ol pêş bikeve. Di nava çanda mesopotamya de,

melekê tawisîtî, wê kifşkar bê. Ya ku rengê çanda yek-xwûdayîyê dide dîyar kirin jî, wê ev pêşketina melekê tawisîtî bê. Heta ku di hin vegotinna di nava kurdan de ku dihê gotin ku "pêxemberê pêşî ê ku peyama pîroz bi kurmançî jî wî re hatîya melekê tawis a." Gelek gotinên bi vî rengî hena. Ev gotin, tiştêkî bi me didina ravakirin. Ew jî, ew a ku melekê tawisîtî, êdî pêşketîya û serdest a.

Çanda yazdanî, bi rengê yekane çana serdest, wê êdî bidest pêşketina xwe bike. Dema ku em li rengê pêşketina gûtîyan dinerin, di rengê 'împaratorîyek' serdest a hemdem de ya. Çandaka wê ya navendî a serdest heya. Her wusa civatîtîyeka ku ew xwe dispêrê wê jî heya. Bi wê re jî, em dikarin bibêjin ku temenê wê xort a. Lê çend ku navendên pîrozî ên piçûk herêm bi herêm hebin jî, wê êdî hin bi hin ber bi yekîtîyekê ve herê. Em vê yekê jî, dibînin.

Di vê çerçoveyê de em dikarin bêjin ku serdema gûtîyan giringa bo serdema pêşî a şariştanî a bi çanda yazdaniyê. Yekîtîya ku ev serdema gûtîyan bi xwe re dide çêkirin, wê bi vê çandê bê. Em vê yekê jî, dibînin. Em dema ku li gotinên zimanê wan dinerin jî, em dibînin ku bi giştî, bêhna şariştanîyê jî wan tê. Di rengê pêşketina civatî de têgihiştinekê didina me. Bo vê yekê, ev serdem pirr giring a. Ev serdem, wê temenê çanda yazdaniyê pirr zêde xort û bi temen bike. Piştî jî, serdemên hûrî û mîtannîyan ku tên jî, wê di dewama van deman de û li ser esas û temenê van deman wê bijîn.

Çanda yazdanî, weke çanda pêşî ya yek-xwûdayî ku pêşketîya wê li herêma êdî hin bi hin bi serdestîya wê re pêş bikeve. Desthilatdariyên vê çandê wê derkevina li holê. Rengê jîyanê derdikeve li holê. Wê jîyan, were tefsîr kirin. Di tefsîrkirina hertiştê di xwezayê de wê ev çand, kifşkar bê. Bi teybetî, weke çandaka ku hin bi hin bi têgihiştin dibe û xwezayê fahm dike ya. Koçerî, weke rengê jîyane serdemên pêşî ên vê herêma ya kurdistanî ya, em divê ku bibêjin ku wê rengê xwe bide pêşketina wê. Di derbarê wê de jî, wê zanîn bi afirê. Koçerî, çanda sawalgeriyê ya jîyane dema civatîtîyê bi xwe re pêş dixê. Her wusa, wê manaqa jîyane koçeriyê ku di dema jîyane civatîtîyê de bê. Koçerî, bi xwezayê re dijî. Ne bi tememî dibe bajarî û ne jî ji wê li dûr dijî. Lingekî jîyane koçeriyê ku bi gotina 'jîyane deştê' tê ser ziman, aliyê wê yê bi çanda bajarîyê ve girêdayî dihêne ser ziman. Lingê wê yê duyemîn jî, ew a ku bi gotina 'jîyane zozana' re dihê ser ziman ku ew jî bi tememî jîyane xwezayê ya. Di çerçoveya pergale civatî a ku bi xwezayê re dijî de jîyane koçeriyê, minaqek pirr giringa ku mirov divê ku li ser wê rawastihê ya.

Em vê rengê jîyanê ê koçeriyê di serdemên gûtî, hûrî û mîtannîyan de jî dibînin. Wateya vê jîyanê ew a ku jîyane bajarî û ya di nava xwezayê de li rex hevdu û di rikhevdû û zikhevdû de êdî pêş dikeve ya. Ew di rikhevdû û zikhevdû de pêşketina wê jî, wê bide nîşandin ku mirovê ku hin bi hin jîyane wî ya bajarî pêş dikeve lê ku destê wî ji xwezayê nabe û nikarê bê wê bijî dihêne ser ziman. Jîyane koçeriyê, weke ku êdî piştî dema gûtîyan, ku di sedsalên piştî de jî êdî tê dîtin, wê 'pergalîya jîyane koçeriyê' pêş bikeve. Li kurdistanê, ew mirovên ku bi sawalgeriyê re meşkul dibin jî, wê êdî ji herêma weke ji herêma 'serhadê' û hwd, wê sawalên xwe bidina dora xwe wê werina herêma ber cemê diclê û firatê ên avî. Teybetmendîya vê jîyanê jî ji xwe ev a. Wê demsalên ku şinahî pirr zêde heya, li ber çaman derbas bikin. Lê piştî ku demsal buhurt û êdî ku şinahî jî kêmtir dibê, êdî divegerîyan malên xwe û jîyane xwe ya asayî didomandin. Ev rengê jîyane koçeriyê bû. Jîyane koçeriyê, jîyane sawalgeriyê bû. Mirovên ku bi jîyane sawalgeriyê re eleqeder dibûn û sawalên wan ên malê zêde hebûn, bo êmdayîna wan sawalan jîyanek bi 'şivanî' jî bi vî rengê weke ya koçeriyê dijîn. Jîyane koçeriyê, bi reng û navê wê yê din jî, 'jîyane şivanîyê' jî bû.

Em li kurdistanê, dema ku li vê rengê jîyanê bigerihîn, wê di cih de jîyane koçeriyê derkeve li ber me. Jîyane koçeriyê, di nava sînorê kurdistanê de dihat kirin. Mirovên ku koçerî dikirin, di

nava sînore kurdistanê de ji herêmên ku hindik şênahî hebû, wê sawalên xwe bidan dora xwe biçûyan herêmên zêde li wan şênahî heyî û avî na. Bi vî rengî, dijîn. Lê teybetmendiyek jîyane koçerîyê ya din jî hebû. Ew jî, ew bû ku hertimî di demsala ku heyv bi tememî derdiket de çûyina zozana dibû. Dema ku heyv bi tememî derdiket, hewirdor di şevê de jî rohnî dikir. Bi gotinaka din, şev, bi rohnîya heyvê rohnî dibû. Hema bêja bi wê rohnîyê dibû nêzî dema ku roj hebû bû. Êdî mirovên ku sawalên wan hebûn jî, ji wê sûd digirtin.

Di vê çerçoveyê de pergalek civatî, mirov dibînêt ku hatîya ava kirin. Di çerçoveya wê pergale civatî de êdî wê ew jîyan were jîyandin. Em dema ku li demên hûrî û mîtannîyan dinerin, em vê yekê dibînin. Her wusa, dema ku em em li demên piştre jî dibînin ku em vê rewşê dibînin.

Li kurdistanê, wê rengê bawerîyê êdî bi vî rengî pêşketina xwe jî bijî. Wê pergale civatî li gorî wê were avakirin. Pergale civatî, temenê wê civatîtiyê diafirîne. Hevbeşbûna di nava jîyane civatê de bi gotinên hevbeş ên olî re diafirê. Hin bi hin çend ku dem têve diçe jî, wê êdî civat jî li ser wê temenê xwe pêş de bibêt. Wê rastîya bijî. Lê çend ku civatîti pêş dikeve, wê êdî ew pêşketina civatîti, bidest nîşankirina sînore pêşketinê û pergale civatî bide. Bi wê re jî, sînore pergale olî jî kifş bike. Di serdemên pêşî de pergale olî dema ku hat afirandin, li gorî ast û rewşa civatî ya. Xwe li gorî wê diadilêne û bi rêxistin dike. Lê piştre dema ku civatê jî bidest pêşxistinê kir û asta pêşketina civatî zêde bû jî, êdî hin bi hin pêşveçûnên weke xwenûkirinê ên olî ên weke bi Mîtra û hwd re wê derkevina li holê ku li gorî wê asta dawî a pêşketî a civatê xwe biadilêne. Em di aslê xwe de pêşketina Mîtra hinekî dikarin di vê temenê de werênina ser ziman.

Mîtra, piştî derketin û pêşketina çanda melekê tawis re weke pêvajoyek dûyem ya wê xatê ya ku wê serdemek civatî ya pêşketî bi xwe re êdî bêne û bide jîyandin. Êdî li gorî aqil û têgihiştinê hanîna ser ziman, dibêt. Ev jî, wê bi xwe re demek nû werêne. Mîtra, wê xwûdayê wî 'yazdan' bê weke melekê tawis. Her wusa çanda melekê tawis, wê piştre bidomêne.

Vegotinên ku çanda melekê tawis dihênin ser ziman, dema ku mirov lî navaroka wan dinêrê, mirov kifş dike ku xwediyê çandek serdest a. Di vegotinek di derbarê melekê tawis de tê gotin ku dema ku yazdanê mazin mirov ji hariyê afirand û piştre ji melekên re got ji wî re herina sucde. Dibêjin ku tenê melekê tawis neçûya sucde. Piştre ku yazdan ji melekê tawis dipirsê ku çima li gorî gotina wî nekir û bo mirovê ku wî afirandî neçûya sucde, dibêjin ku ew jî bersivê didiyê de ku 'yazdanê min te ez ji êgir afirandim, te gotîya ku min pê ve ji ti kesekî re neça sucde. Ez jî, tenê ji te re diçima sucde.' Yazanê wî jî, gotina wî herê dike. Li ser vê bersiva melekê tawis jî, êdî ew bi gotina yazdanê xwe bike û tenê ji yazdanê xwe re herê sucde. Di vê vegotinê de tê gotin ku "laleş" jî, li azmana bû. Beşek ji bihuştê bû. Piştî kir dunyê bi afirîne û meyand, dît ku ard nemeyî. Piştre yazdan, ji meleyîketên xwe pirsî ku çima ardê nemeyî. Dibêjin ku wan jî bersiv daye û gotîya 'yazdanê min, heta ku tû laleşê neşêne ser rûyê ardê wê ard nemeyê, da qana bo qatirê wê şandina te bi meyê.' Piştre yazdan jî, laleş şandîya ser rûyê ardê û êdî ard jî meyî ya. Êdî li ser wê jîyane li dora laleşê destpêkirîya.

Bi vî rengî, vegotinên li dora melekê tawis pêşketina. Lê piştre ew gotina ku '...mirov ji hariyê hatîya çêkirin', wê bê temenê pêşketinek olî di pêşketinên olên yek-xwûdayî de. Ev jî, wê piştre di demên piştre de, wê temenê baweriyên nû bi afirîne. Piştî ku ev tîgîn bû temenê baweriyên olî û pê de, êdî weke ku dubendî bikeve nava vê xate olî ya yek-xwûdayî de. Hin bi hin, êdî piştre pêşketina olên yek-xwûdayî ên bi navê 'semewî' pêşket. Ev pêşketin, wê bi wê gotinê jî temen ve ji pêşketina xate olî ya yek-xwûdayî ya yazdanî cûdatir bidest pêşketina xwe bike. Bi demê re, çend ku civatîtiya wê xate yek-xwûdayî afirî û pê de, êdî weke ku dijberîyek li ser wê xatê re li xate yek-xwûdayî ya yazdanî hat pêşxistin. Serdestî, bi demê re, êdî di nava wê dijberîyê de dikeve destê wê xate yek-xwûdayî ya olên semewî de. Lê xate yek-xwûdayî ya yazdanî jî, wê

hebûna xwe bide domandin. Ji dema hûrî û mîtannîyan, piştire heta dema Medîya û Zerdeşt, wê pêşketina wê bibe.

Lê di aslê xwe de di destpêkê de xate olên semewî, wê weke dii temenê mezhebîtiyeka ku temenê wê li ser xate yazdan wê pêş bikeve. Piştire jî, wê êdî xwe pêş bixe. Bi teybetî, di serdemên piştire ên dawiyê ên Mîtannîyan de, wê ev pêşketin rû bidin. Musa û cihûtî, mirov dikarê weke destpêka wê cûdabûnê werêne ser ziman. Lê Mûsa bixwe jî, piştî ku ji Misrê diravê, wê bi salan di nava bawermendên yazdan de xwe perwerde bike. Ya ku di aslê xwe de temenê wî hizrên wî diafirêne jî, wê ev rastî be.

Lê xate yazdanî, wê di temenekî nû de xwe bide domandin. Lê herêmen din ên asya wê serdestiya wê pirr zêde hebe. Li herêmen Asya rojhilat a dûr, zanyar û bawermendên weke Bûda, wê bi rengekî din, hizrên yazdanîyê şîrove bikin û bi xwe re bidina rûniştandin. Civatîtiyek, li ser wan hizrên wî dihê avakiirin. Piştire jî, wê gelek şariştanî, pêş bikevin. Li ber diclê û firatê, hê jî, yek-xwûdayîya yazdanî serdest a. Piştî Mîtra re wê Zerdeşt were. Zerdeşt, di aslê xwe de wê serdemek nû di yek-xwûdayîya yazdanîyê de bide destpêkirin. Em ku pêşketina Zerdeşt û avestayaya wî li berçav bigrin, em dikarin li ser wan re bibêjin ku serdemek nû bi wan re destpê kir. Zerdeşt, wê di temenê serdemîya nû a bi aqil de şîroveyên xort pêş bixe. Bandûra şîrove û hizrên Zerdeşt, wê pirr zêde hebe. Ev jî, wê bi demê re hê zêdetirî were dîtin.

Piştî ku Zerdeşt êdî avesta nivîsand û hizir û şîroveyên xwe bi wê hanîna ser ziman, wê êdî li gorî wê serdemek nû destpê bike. Medîya, weke zaroka pêşî ya wê hizir û şîroveyên Avesta ên ku Zerdeşt hanîna ser ziman in. Bi hebûna Medîya re, di aslê xwe de wê şîrove û hizrên Zerdeşt fêr û cerbeka serketî pêş bixe û bijî. Ev jî, wê êdî bê temenê pêşveçûnên din ên bi demê re. Bo vê yekê, di aslê xwe de Medîya bixwe jî, biqasî avesta, weke ku weyn û rol leyistîya. Bi gotinaka din, em dikarin bibêjin ku pîretîze bûna hizir û şîroveyên avestayî, wê care pêşî di medîya de wateya xwe bibînin. Ji ber vê yekê ya ku divê ku mirov Medîya, bi giringî hilde li dest û fahm bike. Mirov nikarê wê tenê weke rêveberîyek û ankû desthilatdarîyek ku hatî avakirin wê şîrove kirin. Ev desthilatdarîya ku navê wê Medîya ya, wê temenê wê hizir û şîroveyên avestayî biafirênin. Mirov jî, wê êdî bi mejiyê re bibînin ku ka avesta dikarê were jîyîn. Wê mirov vê yekê bi Medîya re bibînin. Di vê temenê de avesta û Medîya ku yek teorî û ya din jî pîretika, wê hevdû temem bikin.

Pêşketina avesta-medîya bi vê rengê, destpêka serdemek nû ya. Wê êdî pêşketinek nû bijî. Medîya, wê êdî pêş bikeve. Fêr û cerbe Medîya serketîya. Rengê pêşketina civatî a ku wê li gorî rastîya avesta bê, zêde hindik hatîya dîtin. Ev, weke temenekî giring ku mirov divê ku li ser bisekinê ya. Ew salên ku desthilatdarîya Medîya ava ya, herî hindik wê nifşa duyemin jî wê pêşketinê bijî û heta ku wê hin bi hin nifşa sêyemin jî wê bidest jîyane xwe ya bi avesta re bike. Ev, wê êdî bi demê re rengekî civatî ê avestayî derxe li holê. Di bin desthilatdarîya Medîya de, gelek xalk dijîn. Ev xalk hemû jî, piştire rastîya avesta dibînin û bi wê êdî bawerîya xwe dijîn. Ev êdî dihê wê wateyê ku 'civatên avestayî', hê di dema desthilatdarîya medîya de diafirin û pêvajoyên xwe yên pêşketinê dijîn.

Em dikarin, vê serdemê, weke destpêkek pirr giring werênina ser ziman. Hê di serdema Medîya de, wê hizrên avestayî, bi hebûn û bandûra xwe re bigihijina heta hindistan û Çînê jî. Li van herêman jî, wê êdî bandûra pêşketina van hizran wê biafirê. Pêşveçûnên weke Bûda, Konfiçyûs, Tao û hwd, çend ji wan pêşketinên bi keseyetî û felsefikî na. Bandûra, van serdeman li ser van mirovan pirr zêde heya. Piştire, Zerdeşt bixwe jî, hê di jîyane xwe de gereka wî ya li van herêman çêbûya. Wî bixwe, li van herêman hizrên xwe hanîya ser ziman. Ku î ro, di roja me de, hê jî Zerdeştî li hindistanê hebin, divê ku mirov hinekî bi wê çûyîna wî ya li wir ve girêdayî jî, vê şîrove bike û werêne ser ziman. Zerdeşt, hizrên wî, bandûrê li mirovan dîkin. Di wê demê

de Zerdeşt, pêşketina avestayî dibînê. Pêşketinên ku wê bi hizrên wî piştî wî re bijîn jî, wê pirr zêde bin. Piştî Medîya re, çend ku wê desthilatdariya Medîya dest biguharênê jî, wê ev nebe sedem ku pêşketina avestayî û zerdeştî dawî lê were.

Li vir, divê ku mirov vê yekê bi teybetî bibêje ku ji ber ku milletên ku di bin desthilatdariya Medîya de dijîn ku ji ber ku bi heman bawerîyê bi hevdû re dijîn, êdî ew guharîna desthilatdarî jî wê zêde bandûrê li wan neke. Em vê yekê, piştî dest guharîna di rêveberîya Medîya de dibînin.

Di desthilatdariyê bandûra bawermendan di vê demê de jî zêde ya. Wê ahengek li ser wan re were çê kirin. Piştî hilweşîna desthilatdariya Medîya, ew raparînên ku wê bawermendên Medî bikin, wê bandûra wan pirr zêde hebe bo demên piştre ku tên. Di demên piştre de, wê di temenê parastîna civatîyan de wê levkirin bibêt. Ev, wê dema xanadana axamanîşan de û di dema sasanîyan de jî, wê wusa bê. Di van herdû deman de jî, wê Medî(kurd), weke berê di nava xwe de xwedî desthilatdar bin. Lê di asta giştî de ew winda kirina. Di dema Sasanîyan de, em bi xanadanên kurd ên weke 'Keyûş' ku weke 'kûrkey'ekî kurda de dibînin. Heman rewş, hem berî wî jî û hem jî piştî wî heya.

Fêr û cerba Medîya, wê bo avesta û zerdeşt û pêşketina wan ya di demên piştre de pirr zêde kifşkar bê. Ya ku rengê pêşketinê daye kifşkirin û temenê wê afirandîya jî wê ev bixwe bê.

Piştî Medîya re wê heta serdema ku di wê de Manî tê hinekî piştî wî re jî, wê xate yazdaniyê bi serdestîya xwe ya yek-xwûdayî wê bijî. Manî, weke ku çawa ku di dema xwe de kir, wê bike ku gavek din bi pêş de bibê û bandûra wê zêdetir bike. Bandûra Manî bi hizrên wî û şîroveyan wî re wê pirr zêde hebin. Manî, bawer dike ku ew tenê li gorî ya rast a avesta û zerdeşt dijî. Lê hin bawermendên avestayî jî, di wê bawerîyê de na ku 'Manî, ji rê derketîya'. Manî, bi xwe jî, weke Zerdeşt, bi salan di parastgehê de maya û perwerde hilda ya. Yanî, di fahmkirin û nezanîyê de ti kêmesîyên wî tûna na.

Manî, gelek aliyên wî ên ku hê ne hatina fahm kirin hena. Tevî ku heta roja me, tevî bi ser wî ve 1800 sal buhurî ya jî, hê jî ez nikarim bêjim ku ew bi tememî û li gorî rastîya xwe hatîya fahm kirin. Manî, di dema xwe de, di aslê xwe de, weke bawermendekî yazdanî ku hemû civatên ku bi bawerîya avesta dijîn ew dîtina û ji hemûyan hizirna ku wî hildana hena. Manî, bi vî rengî, weke ku xwe kirîya weke hevgirtin(sentez)ekê jî. Ev dema ku li rastîya pêşketîya wî dinêrin, em vê yekê bi awayekî vekirî bi wî re dibînin.

Nakokîyên ku piştre di nava yek-xwûdayî ya semewî û ya yek-xwûdayî ya yazdanî de derketin, wê bidom in. Çend ku wê bandûrê li hevdû bikin jî, lê ev nakokî, wê bidom in. Bawermendên xate olî ya yek-xwûdayî ya 'semewî', di wê bawerîyê de na ku bi gotinên melekê tawis ên bi rengê ku berg li ber mirov nekirîya û gotîya ku ez tenê bergê ji yazdanê mazin re dîkin' re 'xwe li ser re dîtîya.' Yazdanî, tenê ola xwe weke ya yazdanê mazin dibînin. Yazdanî, bawer dîkin ku 'tenê yazdanak heya'. 'Lê dibêt ku di gerdûnê de gelek nav û tefsîrên wî hebin, lê ew tenê ya.' Hemû mafê kifşkirinê di destê wî de ya. Ola êzdayî, ku bi navê wî ya, tenê ya wî ya rastteqînî ya. Yazdanî, ji yazdanê xwe yê mazin û pê ve, ti kesekî li ser xwe re û mazin nabînin. Weke ku yazdan, weke destpêka hemû tiştî û deman tê dîtin, bi heman rengî, bawermendên wî jî di wê temenê de bi bawer in. Ti mazinahî ne li ser ya yazdan re ya û ti ol jî ne li ser ya wan re ya. Ew ola xwe ya rastteqînî dibînin. Ev jî, dibîna temenê ji hevdû cudabûnê. Ev têgîna yazdanîyan ya 'xwe li ser re dîtin', wê piştre jî bidomê. Ev hizir, wê piştre jî, xwe bidomêne. Yazdanî, weke semewîyan bawer nakin ku ew ji hariyê hatina çê kirin. Yazdanî bawer dîkin k ew ji êgir hatina çêkirin. Agir jî, her wusa li cem wan pîroz a. Di her parastgehên yazdanîyan de cihê agir pêxistinê heya. Ew li gora êgir ber dîkin. Di nava rojê de weke ku di dema Mîtra de bû, ew berê xwe didina rojê û bergê dîkin û ji yazdanê mazin re diçin sucde. Ew tenê ji yazdanê mazin re

diçin sucde. Wekî din jî, sucde ji ti kesekî re nakin. Ew sucde, ji ti mirovê li ser rûyê ardê re nakin. Ew tenê ji yazdanê mazin re dikin.

Dema ku em li xateya yek-xwûdayî ya yazdanî dinerin jî, em vê rastîyê bi vî rengî dibînin. Her wusa, dinava xwe de jî, wê çawa bijîn dane kifşkirin. Bi hezaran salan dîrokek yazdanîyan ya ku pêşketî heya. Di hundurê wê dîrokê de çend bawermend, zanyar û hwd di wê temenê de hatina, ew ji wan re rê nîşan in. Ji serdema Mîtra û heta ya Zerdeşt û piştî wî re heta ku dem tê ya Manî, em dibînin ku di vê temenê de ev xate yek-xwûdayî ya yazdanî, wê pêvajoyîna pirr demdirêj ên hemdemî bijîn. Her wusa, em divê ku serdemên hemdem ên yek-xwûdayîya yazdanîyê ji demên qasît-gûtî bidina destpêkirin û werina ta dema hûrî û mîtannîyan. Ev serdem, weke serdemeka destpêkê ya pirr dirêj a. Temenê pêşketina wê ya yek-xwûdayî ya destpêkê a hemdem jî ev dem di afirênin. Piştî jî, em dikarin ji Mîtra û heta Zerdeşt û piştî Manî jî, weke serdemek pirr nûjen a pêşketî ya yek-xwûdayîya yazdanî werênina ser ziman.

Melekê Tawis-Mîtra-Zerdeşt-Manî-şêx Adî ..

Dema ku em bahse xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê bikin, divê ku em melekê tawis, Mîtra, Zerdeşt, Manî û şêx adî, weke çend ji wan serdemên wê yên giring jî bike. Di vê xate yazdaniyê de pêvajoyên ku bi van mirovan re destpêkirina, pêvajoyên giring ên di vê xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê de na. Li vir, divê ku mirov bi teybetî binxat bike û werêne ser ziman ku her demek ji van deman, bi xwe re pêvajo û serdemên giring ên dîrokî bi xwe re di vê xatê yazdaniyê ya yek-xwûdayîyê de hanîya. Bo vê yekê, divê ku mirov bi teybetî bahse wê bike.

Bi wê re jî, dema ku em bahse Asya rojhilat a dûr bikin jî, li wir jî, di çerçoveya xwe de bi heman rengî destpê û pêvajoyên giring bi Bûda, Konfiçyûs, Tao û hwd re hena. Hinek serdem û navên din jî hena ku mirov dikarê di dewama wan de werêne ser ziman in. Teybetîya van nav û demên Asya rojhilat a dûr, ew a ku bi xosletên xwe re pêşketina. Em vê yekê bi teybetî kifş dikin. Piştî serdema navîn û pê de, em dibînin ku ew cûdabûn wê xwe bide dîyar kirin. Lê çend ku li wir di pêşketinê de kêmbûn bû, lê karîya ku bide domandin. Li Asya rojhilat a dûr, xate yazdaniyê bi xosletên cûda re bi mirovên weke Bûda re pêşket. Divê ku mirov wê xate ku li Asya rojhilat a dûr, bi serê xwe û bi xosletên wê re werênina ser ziman. Em ku di heman temenê de nêzîkî wê bibin, w ne rast bê.

Li ber diclê û firatê, piştî serdama navîn û pê de, wê serdestîya xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê ji dest herê. Ev jî, wê bi xwe re pêvajoyên nû bi xwe re bêne li holê. Bi heman rengî, çend ku li Asya rojhilat a dûr, ku ew serdestî bi rengê ya vê herêma ber diclê ji dest neçûbê jî, lê bi heman rengî wê were bêbandûr kirin. Pêvajoyên seferên leşkerî ên ji van deman û pê de li van herêman, wê bike ku bandûra pêşketina wê herêmê jî bişikihê. Bi vî rengî bi şikeştina bandûra xate yazdaniyê li Asya rojhilat a dûr û bi ji dest çûyina bandûra xate yazdaniyê a li ber diclê û firatê, hema bêja wê bi hevdû re bibêt. Lê li gorî herêm û teybetmendi û xosetên wan herêman wê ev pêvajoyên ji dest çûyina serdestîyê wê bibin. Li ber diclê di nava xate yek-xwûdayî ya semewî de, pêvajoyên bişavtinê li ser xate yek-xwûdayîyê ya yazdaniyê hat meşandin. Bi vî rengî, bi kirina weke xwe re bandûra wê hat ji holê rakirin û ji dest xistin. Lê em nikarin ne bêjin ku seferên leşkerî jî, weke ku di sedsala 6, 7 û 8'min de ku li wan qadên ku lê serdestîya xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê ku lê hebû nebû. Seferên leşkerî jî bûn. Seferên leşkerî û pêvajoyên bişavtinê di zikhevdû de hatina meşandin li ser xate yek-xwûdayî ya yazaniyê.

Bawermendên ola êzdayî ku heta roja me karîya ku hebûna xwe bide domandin, dihênin ser ziman ku '72 ferman li serê wan hatina rakirin.' Dema ku bahse van 72' fermanên ku li ser serê wan hatina rakirin jî, wê dîrokê bigiştî li berçav digirin û vê gotinê dibêjin. Her wusa, ferman 73'min jî, di sedsale 21'ê di sale 2014'an de li ser serê wan hatibû rakirin. Ew jî, bi têcîrkirina

êzdayîyan ji navenda wan ya pîroz a şengalê re ev bûbû bû. Ev pêvajo, hê jî, weke ku li ser serê wan didomê. Em î ro dema ku vê dîroka xate êzdayîyê dinivîsênin, em nizanin ku wê çiqasî bibe alikarî ku karibê wan ji dîrokê birinê rizgar bike.

Em dema ku bahse dîrokê dîkin, em divê ku bibêjin ku dîrok weke zindîyekê ku xwedî jîyan a. Rengê wê yê ku bi wê hatî ser ziman, di nava felsefeyan de bê û ankû bi navê xwe bixwe bê, dide kifşkirin. Kifşkirineka mazin ya wê heya. Tenê, hanîna ser ziman, ne kifşkar a. Ji wê zêdetirî jî, çawa hatîya hanîn li ser ziman jî, bandûra wê pirr zêde heya. Her wusa, ya ku dibê temenê nakokîyan bixwe jî, ev alî bixwe jî ya. Bo vê yekê, çawa hanîna ser ziman ya dîrokê, biqasî hanîna wê ya li ser ziman giring û bi wate ya.

Î ro, ku em bahse dîroka xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê dîkin, em divê ku van rastiyên wê ên dîrokî hemûyan bi rengê wê re werênina ser ziman. Di xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê de rastîya hanîna ser ziman, çawa ya, divê ku mirov di serî de wê kifş bike. Li vir, ev bi serê xwe giringîya wê pirr zêde heya. Dîroka xate yek-xaûdayî ya yazdanî, di vê temenê de divê ku mirov wê bi teybetî kifş bike wê werêne ser ziman. Divê ku mirov rastîya wê ya hazar salan werêne ser ziman. Ev, pirr rasta ku destpêka dîroka yek-xwûdayî, bi yek-xwûdayîya yazdanî re destpê kirîya. Xatên din ên weke xatên yek-xwûdayîyê ên 'semewî' û hwd jî, piştî wê re destpê kirîya. Temenê herî mazin xate yek-xwûdayî ya yazdanî avêtiya. Heta ku dema ku mirov li dîroka xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê dinerê, mirov dikarê bêje ku berî ya xate yek-xwûdayî ya semewî bi hezaran salan berî wê destpêkirîya û hebûya.

Î ro, em dema ku hewl didin li bineterên nivîskî ên ji wan deman ku mana dinerin û her wusa bermehîyên kolanên erkolojikî ku derdikevina li holê, didina nîşandin ku dîroka xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê digihêne heta dema sûmerîyan. Heta roja me, dîroka olê û bawerîyê ya ku hatîya nivîsandin, bin nav û hebûna xate yek-xwûdayî ya semewî de hatîya nivîsandin. Hema bêja hemû dîroka olî di bin navê wê de hatîya bicih kirin. Ev jî, bûya sedem ku her mirovê ku dîroka xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê bixwênê jî, di bin navê wê de bixwêna. Yan jî, ji wê dûr nexwêne û şîrove nekê. Her wusa, dema ku bahse Mîtra, Zerdeşt û Manî û hwd jî dihê kirin, di bin wê navê de dihên bicih kirin.

Li vir, dema ku em dîroka ol û bawerîyê werênina ser ziman, di serî de divê ku em rastîya van rastiyên ku hatina ser ziman jî, di berçav de derbas bikin û ji nû ve di temenê rastîya wê de werênina ser ziman. Di roja me de, hema bêja êdî bahse xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê nayê kirin. Di derbarê wê de, bi nav û rastîya wê re ti nivîsandin û hanîna ser ziman jî nebûya. Hemû dîroka olî û bawerîyê, aqûbeta wê jî bûya weke ya dîroka civat û hwd ku di temenê hêz û desthilatdarîyên hogomenik de hatîya nivîsandin. Di vê temenê de ji wan re hatîya xistin binling ku ew karibin li ser wê re xwe biafirênin, pêşbixin û bikina serdest.

Em divê ku vê jî bibêjin ku dîroka xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê, divîyabû ku hemû pêşveçûnên bikira nava xwe de. Lê vajî wê hatîya çêkirin bi nivîsandina dîroka wê re. Dîroka xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê, dîroka herî kevn ya demdirêj a. Destpêk hemû bi wê re destpêkirîya. Heta ku mirov dikarê pêvajoyên din ên weke pêveçûnên semewîtiyê, di temenê mezhebîtiyeka ku di nava wê de pêşketî jî mirov dikarê werêne ser ziman. Lê piştê em mezhebîti hatîya buhurandin xwe kirîya cihê yê esasê de. Ev, weke rastîyek dîrokî dihê dîtin.

Şer û pevçûnên ku li ser van axên ber diclê û firatê ku bûna jî, hinekî bi armanca bi tememî ji dîrokê birina wê xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê û li şûna wê xwe bicih kirinê ya. Serdemên berî derketina li holê a îslamê de Xiristîyanî, bi rengên ji wê sûdgirtinê û ankû di temenê 'xwe biwê pêşxistinê û piştê xwe li wê serdest kirinê' bi rêyên aqil re kir. Minaq, bawermendên xiristîyanî ên weke Agustînos ku di nava Bawermendên Manî de xwe perwerde dike û pirtûka xwe ya di derbarê 'welatê xwûdê ê pîroz' de ku dinivîsêne, wê piştê bê temenekî mazin ê pêşketina

xiristîyanîyê jî. Ev reng û rêbaz, wê di temenê wê de bin. Piştî ku Îslam derket, wê bi şûr herê bi ser herêmên yek-xwûdayî ya yazdanî de û bixwezê ku «fetih» bike. Di vê temenê de, êdî xate yek-xwûdayî ya yazdanî, weke ku hatîya xistin weke bin dorpêçkirinekê de ku êdî nikarê bêhnê jî bistêne. Di bin wê bêhn nestandinê de weke mirovê ku êdî bo hinek bêhnê bistêne bo ku bijî êdî ku tekoşîna jîyanê dide lê hat. Ev xate dîrokî a bi hezaran salan ku li gorî rastî û rûmeta wê hatiba ser ziman û serdestîya wê pêş diketiba, dibê ku me yê gelek şer û pevçûnên dîrokî ên ku xalk û civat ji dîrokê birina, me yê bahse wan nekiriba.

Li vir, divê ku em bi teybetî li ser vê xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê bisekin in. Yazanî, bi felefeya wê re weke ku Melekê tawis hanî ser ziman, weke ku Mîtra hanî ser ziman, weke ku Zerdeşt hanî ser ziman, weke ku Manî hanî ser ziman, weke ku Bûda hanî ser ziman, weke ku Şêx Adî hanî ser ziman û hwd, ku weke van gelek zanyar û bawermendên din ên ku hanîna ser ziman, rastîya wê raxistin li berçavan. Li herêmên Asya rojhilat a dûr bi minaqên weke Bûdîzmê, hîndûîzmê, taoîzmê û hwd re û li ber diclê û firatê bi minaqên weke ola êzdayîyê, zerdeştîyê, yaresanîyê, şebekîyê, feylitîyê û hwd re kirîya ku xwe bide domandin.

Zerdeştî, piştî Medîya re di dema axamanîşan de jî û di dema sasanîyan de jî bû weke navê olek fermî ya destilatdarîyê. Hemû kirinên ku desthilatdaran kirin jî bi navê wê hatina ser ziman. Bi wan kiryarên desthilatdarî jî, zerdeştî bixwe jî, bi tememî ne hatîya fahm kirin. Li şûna rastîya zerdeştîyê, rastîya desthilatdarîyan di bin navê wê de derketîya li pêş. Bi vê rengî jî, êdî bi gelek rengên din hatîya dîtin.

Em dema ku bahse Zerdeşt bikin, em divê ku ji bîrnekî û werênina ser ziman ku navê zerdeşt bixwe jî bûya weke navê serdemek xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê jî. Em di vê temenê de, bi navê **Melekê tawis**, Mîtra, Zerdeşt, Bûda, Manî, Şêx Adî û hwd re, bi sereka van deman di hundurê xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê de werênina ser ziman.

1.Melek Tawis û pêvajoyên pêşî ên şariştanîyê ên yek-xwûdayîya yazdaniyê: Zêde di derbarê dem û pêvajoyên melekê tawis de agahiyên me tûna na. Bi teybetî, weke ku çawa ku di nava xalkê de tê ser ziman û bahse wê dihê kirin, bi sereke ezê hewl bidin ku li vir werênima ser ziman.

Di serî de divê ku em serdemên şariştanîyê ên Sûmerîyan jî di nav de bihasibênin û dîroka pêşî a xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê werênina ser ziman. Serdemên Sûmerîyan, weke serdemek ku di wê de xate yek-xwûdayî û pirr-xwûdayî bi hevdû re û di zikhevdû de pêş dikevin in. Her wusa, wê di vê demê de pêşveçûnên şariştanî û civatî ên ku di bin wê pêşveçûnên bi bawerîyê ên di van waran de jî bide dîyar kirin. Di serdema ku di wê de pêşveçûnên civatî dikarî pêşketinên olî û bawerî bide dîyarkirin de, wê zêde şerên bi navê olê û baawerîyê jî zêde nebin. Ev weke aliyekî giringa ku divê ku mirov wê kifş bike û werêne ser ziman a. Her wusa, wê ev serdem, pirr zêde kifşkar jî bê.

Î ro, ku em karibin, pêveçûnên bi rengê civatî ku di van deman de ku bûna bi awayê eksotîkî ku karibin werênina ser ziman, ev jî bi sayaserê serdestîya têgihiştin û têgîna civatî ya ku pêş dikeve ya. Em divê ku di van deman de ku hindik jî bê, serdestîyê têgîna civatîyê pirr piçûk nebînin. Weke ku tê dîtin ku ev serdestî dikarê pêşîya şerên civatî jî her wusa şerên bi navê ol û bawerîyê jî bigrê. Em vê rastîyê di van demên berê de pirr baş dibînin. Weke ku di dema keyê aqadî Sargon û hwd de tê dîtin ku şerê desthilatdarî pirr zêde derdikeve li pêş. Di aslê xwe de şer û pevçûnên ku piştî rû didin jî, wê di bin perdeya wê rengê zihniyeta desthilatdarîyê de bê. Ya ku wê dîroka olê bike dîrokek pevçûn û şeran jî di dîrokê de wê ev bê. Em dema ku van rastîyan bi başî fahm bikin, emê hingê karibin rast jî werênina ser ziman.

Li vir, divê ku mirov bi dûbare werêne ser ziman ku wê yek-xwûdayî û pirr-xwûdayî di zikhevdû de û bi hevdu re wê pêş bikevê. Di vê temenê de, lê bi demê re bi bandûra pêşketina civatîtiyê re wê xate yek-xwûdayîyê wê hin bi hin serdestiya xwe zêdetir bike. Piştî, bi pêşketinê weke ên Melekê tawis re, wê êdî ev rengê pêşketinê di nava pêşketina dirokê de xwe misoger jî bike. Melekê tawis, ji ber çî wilqasî giringa di nava xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê de. Bi sê sedeman mirov dikarê wê werêne ser ziman. Sedema pêşî, ew bi hizrên xwe re yên ku afirandina re wê rengê pêşketina xate yek-xwûdayîyê bi navê yazdan misoger bike. Wê rêgezên wê bide dîyarkirin. Wê cihê bergkirinê weke ku bi 'laleş'ê re kirîya, wê di nava civatê de bike hevbeş. Di wan demên ku pirr-xwûdayî hebûya, ji malbateke bigra heta komekê, yazdanên wan pirr hebûn. Bo vê yekê, yekbûn di nava wan de nebû. Lê melek tawis, ew yekbûn çêkirîya bi navê 'yazdan' û 'laleş' re. Ev herdû, gotinên wî ên bingihîn in. Li ser wan re, her yazdanakî din ê malbatî bê û ankû komî bê, wê hin bi hin xwe di nava wê çanda hevbeş ku Melekê tawis temenê wê avêtiya de werêne ser ziman. Ev, wê tenê yekîtiyê çêneke, her wusa wê di hizirkirinê de jî yekîtiyê çê bike. Piştî, wê çerçoveya civatîtiya ku pêşketî, weke pergale giştî a olî wê hin bi hin pêş bikeve. Ev jî, wê bi demê re serdest bibe. Melekê tawis, biqasî ku gotinên ku bi navê wî tên ser ziman ku mirov ji wan gotinan fahm dike ku wî bi wê çerçoveya civatî re rengekî pergali bi gotin kirîya û hanîya ser ziman. Ev gotinên wî, wê piştî mirovên ku bi wî bawer dikin re wê êdî zêdetir were pêşxistin.

Gotina 'yazdan' ku bûbe weke gotineka sereke ku êdî li ser hemûyan re ya, ev bi sayaserê melekê tawis bûya. Bo vê yekê, ku bo vê xwe deyndar hîs bike, divê ku xwe li melekê tawis deyndar hîs bike. Wî gotina 'yazdan', weke gotinaka 'giştî' kifşkirîya û hanîya ser ziman. Li ser vê re jî, wî rêgezên bawerîyê kifşkirina. Ev, kirinên destpêkê, wê pirr giring bin, bo pêşketinê piştî jî. Dema ku em vê li vê destpêkê dihizirin, em dibînin ku ev destpêk, wê bê destpêkek ji mirovatiyê giştî re jî. Di vê temenê de, em dikarin bêjin melekê tawis, destpêkek giştî bo mirovatiyê kirîya. Ev rastî, her wusa bi awayekî vekirî dihê dîtin.

Melekê tawis, êdî wê serdemekê vekê û yekê bigrê. Lê ev dema ku Melekê tawis, vê pêşketinê dide çêkirin jî, civatîti pêş dikeve. Civatîti û ev pêşketina yek-xwûdayîti di zikhevdû de û bi hevdu re pêş dikevin. Çerçoveya pêşî ya pergali ku bo olê hatiya pêşxistin, ew rengê civatîti ku pêşî xwe daye li berçav a. Li ser wê re jî, êdî rastîyek civatî hatiya dîtin û kifşkirin. Piştî jî, rastîya olê û bawerîyê bi gotina 'yazdan' re li wê hatiya zêdekirin. Her wusa, di nava ola yek-xwûdayî de têgiha hiyererşîkî heya. Her wusa, ji yazdan û heta tê pêxemberîtiyê û hwd heya. Piştî, weke ku di yazdanîtiyê de tê ser ziman, Mîr, kaval, şêx, faqîr, û hwd hena. Wê ev rengê hiyererşîkî bi demê re êdî di nava jîyane civatî de xwe dîyar bike. Em tenê jiv ê rengê pêşketina hiyererşî jî gavê biavêjin û hewl bidin ku fahm bikin, emê fahm bikin ku rêxistinîya pêşî a olê a yek-xwûdayî di temenê pêşketina civatîtiyê û çerçoveya wê ya ku êdî dihê dîtin de ya.

Di aslê xwe de, Melekê tawis, destpêka civatîtiyê, bi serdestkirin û yekkirina gotina yazdan bo komên civatê giştî re wî civatîti jî bi wê weke ku pêşî kifş kirîya. Li ser wê re hanîya ser ziman. Hertîştî li gorê xwestek, pêwendî û pêwîstîyên mirov û civatî hatiya hizirin û li gorî w hatiya kifşkirin. Ev jî, weke aliyekî teybet ê ku divê ku mirov bi teybetî li ser wê bihizirê û wê werêne ser ziman a. Li vir, divê ku mirov vê yekê di serî de kifş bike ku Melekê tawis, weke mirovê pêşî jî ê bi têngîna civatî ku rêxistin kirîya jî mirov dikarê werêne ser ziman. Ji xwe dema ku mirov li rastiye dihizirê, rastî bi vî rengî bi awayekî pirr xweza derdikeve li ber me. Em, vê rastiye bi awayekî vekirî di serî de kifş dikin. Li vir, ev jî bi awayekî vekirî êdî dihê dîtin ku yek-xwûdayetî û civakatî bi hevdu re û di zikhevdû de pêş dikeve û pêş ve diçêt.

Em li vir, divê ku vê jî kifş bikin ku xate yazdaniyê ya bi rengê yek-xwûdayî êdî destpê kirîya. Di dirokê de bidest pêşketina xwe kirîya. Piştî demên Sûmerîyan û pê de, êdî demên

qasîtan, gûtî, hûrî û mîtannîyan de jî, wê êdî pêvajoyê yê pêşketinê xwe bidina nîşandin. Yek-xwûdayetî, wê êdî bi serdestî bijî. Bandûra pêşketinê desthilatdarî û hwd jî, pirr zêde heya. Bi desthilatdarîyê re bêhtirî bandûra wê û pêşketina wê dibê. Em divê ku vê yekê êdî bi awayek vekirî fahm bikin.

Di serdemên piştî demên Sûmerîyan de, pêvajoyên weke ên xanadanên Ur, serdemên aqad û babil, qasîtan, gûtî, hûrî û mîtannî û hwd, wê bi civatî û desthilatdarîyên hogomenik ên ku pêş dixin re wê êdî temenê pêşketinê dem bi dem zêdetir pêş bixin. Çend ku bi civatî jî xwe pêş bixin jî, lê wê her pêşketinê civatî, ol û bawerîyê jî li gorî xwe û asta xwe êdî pêş bixe û birêxistin bike. Her wusa, êdî piştî Melekê tawis re, mînaqên weke Mîtra û Zerdest û hwd, ku derdikevina li holê jî, tenê em wan dikarin, wan bi rêxistinîkirina wê xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê ku li gorî demê û asta wê ya civatî û hizrî ku êdî afirîya ku dikin, wan werênina ser ziman.

2. Mîtra û pêvajoya li gorî dema aqil birêxistin kirina xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê

Piştî hatin, derketin û pêşketina melekê tawis re em dikarin weke pêşketina dîrokî êdî pêşketina bi Mîtra re werênina ser ziman. Ev dem û serdema ku Mîtra di wê de derdikeve li holê jî, êdî serdemeka aqil a. Aqil di wê de pêş dikeve. Aqil êdî li jîyanê serdest dibê. Hebûna jîyanê bi aqil, hewl tê dayîn ku were fahm kirin. Hewldanên fahmkirina jîyanê û xwezayê bi aqil zêdetir bûna û pêşketina. Mîtra, weke mirovê ku vê yekê kifş dike û dihêne ser ziman a. Mîtra, êdî li gorî wê bawerîya xwe şirove dike û dihêne ser ziman. Rastîya ku Mîtra dihêne ser ziman, wê li gorî demê bê. Mîtra, bi aqilê xwe de, wê serdemên berî xwe di aqilê xwe de derxe têgihiştinê û bizanebûn bike. Li ser wê re jî, êdî wê bike ku wê fahm bike. Li ser wê re jî, Mîtra, di hizirê ku wê êdî ew rengê pêşketinê ê ku heyî û her wusa asta ku heyî wê nikaribê bersivê bide demê. Ew, bi vê yekê, êdî li gorî demê, rastîya wê û zanîna wê ya bi ast û zane çî ya, wê dike ku kifş bike û werêne ser ziman. Mîtra, bi vê yekê, destpêkeka giring ya piştî Melekê tawis re ya bi aqil a di wê xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê de.

Mîtra, dema ku ez bixwe jî di mejiyê xwe de li wî dihizirim di cih de serdemek ku êdî bi aqil pêş dikeve dihê ber hiş û bîra min. Ji ya bi aqil kêmtir wê ti tişt nikaribê rastîya Mîtra baştir werêne ser ziman. Divê ku mirov Mîtra bi aqil fahm bike. Mîtra, di vê temenê de di xate yazdaniyê a yek-xwûdayî de serdemek bîaqil û têgihiştineka têgihiştî a li gorî demê bi zane ya. Em di vê temenê de divê ku wî û rastîya wî werênina ser ziman. Dema ku em li gorî wê rastîya wî werênina ser ziman, emê wî baştir fahm bikin. Mîtra, di dema wî de aqilê saf pêşketîya. Felsefe pêşketîya. Civak, êdî bi felsefê xwe dijîn, dihênin ser ziman û diafirênin. Aqil, di temenê pêşketina wê de ya. Li gorî wê dema aqil, wê pêşketina bi bawerî û olê re jî çawa bê, Mîtra, wê li ser wê bihizirê û wê êdî wê rastiyê werêne ser ziman. Mîtra, weke ku çawa ku Zerdest pêşketinek mazin piştî wî re bi Medîya û avesta da jîn kirin, ew jî wê bi Mîtannîyan re bide jîn kirin. Medîya Zerdest, wê bê Mîtannîya Mîtra. Mîtannîya Mîtra, di wê demê de jî pêşketîya. Lê Mîtra, bi hizrên xwe yê ku dihêne ser ziman, wê mîtannî bike serdemeka nû de. Mîtannî, wê piştî Mîtra re bi sed salan bi wê aqilê Mîtra û asta ku wî hanîya ser ziman û hatîya xistin li pîretikê de li gorî wê bijî û biserkeve. Serdemên Mîtannî ên ji serdema wê ya navîn û pê de, bi sayaserê van pêşketinê bi vî rengî ên bi weke bi Mîtra re wê di temenekî zêrîn de bijî. Di vê temenê de mirov dikarê beje ku wê piştî Mîtra re serdemên wê ên zêrîn wê bên jîyîn, weke ku çawa ku piştî Zerdest re serdemên zêrîn ên avesta bi Medîya dihê û dijî.

Em divê ku van deman bi teybetî hildina li dest û werênina ser ziman. Mîtra, serdemek çawa dijî, divê ku mirov wê baş fahm bike. Aqilê Mîtra, bi rêgezên wî ên ku wî hanîna ser ziman, wê bide nîşandin ku çandî serdemek aqil dihê û dijî. Ev serdema ku Mîtra pêşavaniya wê

dike jî, wê serdemek biaqil a pirr pêşketî a wê serdemê bê. Mîtra, weke rêgez, li rengê jîyane mirov jê dihizirê bo ku biadilêne. Mirov, divê ku çawa bijî, wusa tê dîtin ku li ser wê dihizirê. Bo vê yekê ya ku weke şertna olî na ku di dêne pêşîya dêûbavan ku zaroyên xwe fêrî sûwarîya haspan bikin, fêrî avêtina tîr û kavanê bikin, ya rastî çîya ji wan re bibêjin ji wan re bêjin ku derew kirin ne rast a ku yazdanê mazin hijê nake û her wusa ku zaro hat dema balixbûna xwe ku êdî bi mecbûrî dê û bavê wan êdî wan bizewicênin. Li vir, Mîtra,, zewicandinê dike stûyê dêûbav de. Ev karê zewicandina zaroyan, weke karê dawiyê ku dêûbav ku li hemberê zaroyên xwe bikin a. Mîtra jî, wusa lê dinerê.

Mîtra, wê her rewşên jîyane civatî şrove bike. Wê giringîya kevneşoîyan bi gotinên pîroz werêne ser ziman. Bi wê re jî, di nava civatê de, cihê mirov çî ya û çawa ya, Mîtra li ser wê jî serî wastandîya. Her wusa, mirov dikarê ji vê gavê biavêje û bibêje ku Mîtra, hinekî jî, civaknasîya civatî dîtîya û serê xwe jî li ser wê wastandîya. Em vê ji kkûderê fahm dikin? Em jê ji rengê têgihîştin û felsefeya Mîtra fahm dikin. Ew, bi gotinên civaknasîkî hizrên xwe dihêne ser ziman. Şîretên xwe dike. Ev jî, weke nîşanaka vê yekê ya ku mirov divê ku bi teybetî li ser wê bisekinê û wê werêne ser ziman. Bi wê re jî, mirov ji wê fahm dike ku Mîtra, li ser rewşên civatî ku serî diwastênê. Mîtra, dema ku serî li ser rewşên civatî serî di wastêne, bi hizir û aqil serî di qastêne. Gotinên aqil bikardihêne. Gotinên weke "zanîn", "hiş", "huwar", "sittar" û hwd, çend ji wan gotinên zimanê kurdî ên ji wê demê na ku mirov dikarê wan di temenê civakasîyek civatî a aqilane de werêne ser ziman in. Rastîya civatî a di dema aqil de çawa ya, mirov li vir, hinekî wê kifş dike. Di vê temenê de em dibînin ku bi vê dema Mîtra re wê xate yazdaniyê a yek-xwûdayî êdî bikeve pêvajoyek xwe ya nû ya biaqil de. Wê êdî aqil di wê de serdest bibe. Mîtra, destpêka wê da kirin. Rêgez û rewşên civatî bi aqil hanîna ser ziman. Şîretên xwe bi aqil dike li mirovan. Gotinên bi aqilana ji wan re dihêne ser ziman. Ev rewş hemû, nîşanaka demek biaqil û ankû bi rengê aqil felsefê na.

Mîtra, wê di dema wî de yazdanîtî, li herêmên kurdistanê û anko mesopotamya û bi wê re li herêmên anatolia serdest bibe. Bandûra Mîtra û bi wî re yazdaniyê ji Anatolia dihê hîskirin. Ji herêmên anatolia, zanyar û filosofên herêmê tîkiliya wan bi herêmên Mîtannîyan re heya.

Mîtannî, weke serdemek xwe ya zêr dijî. Wê piştire jî, ew serdema wê wusa bijî. Li anatolia, wê gelek rewşên şer û pevçûnê rû bidin. Wê gelek şer û pevçûn, hewl bê dayîn ku bi mîtannîyan re jî bê kirin. Lê Mîtannî di cihê xwe de zort in. Şer in. Ti kesek nikarê wan.

Di bawerîya Mîtra de şer jî û marê reş, dihê dîtin ku pîrozîyek li wan dihê baxş kirin. Ev bi vegotinaka bi wê serborîya Mîtra dihê ser ziman, mirov dikarê werêne ser ziman. Mîtra, bixwe jî, weke ku tê ser ziman nîçêrvanekî mazin bû. Tîr û kavana wî hebû. Rojekê tê gotin ku diçê nêçîrê, Di dema ku nêçîrê dike de, xezalek derdikeve ber wî û ew hingî tîrêkê dike kavana xwe de biavêje li wê bixe. Lê di wê demê de dilê wî destûrê nadiyê de ku ew wî tîrê biavêje ji n'kavanê ku xezalê bikujê. Piştire dibêjin ku ew tîrê ji xwe ji kavanê diavê û li kevirêkî dixê û kevir jî ji nêvî re diqalişê dibe dûqat. Ji wê cihê qalişî ve av bidest herikînê dike. Di wê demê de li milekî wî şer û yekî jî mar heya. Piştire hinek mirovên bi Mîtra re na dibîna şahidê vê yekê. Piştire Mîtra, dema ku ji aliyê Bawermendên wî ku navê wan "metran" a ku tê tefsîr kirin jî, ew ava ku ji kevir diharikê weke 'ava kansavê' ji bihûştê diharikê dihênin ser ziman. Ew şer jî û mar jî, wê piştire bi gelek wate û tefsîran di nava çanda Mîtra de bi bawerî cih bigrê.

Di parastgehên Mîtrayî de, şer jî, mar jî û her wusa ew av jî, bi gelek rengan hatîya tefsîr kirin û hatîya hanîn li ser ziman. Bi wê re jî, rewşa gûrandina gayê xwe ê Mîtra jî, bi heman rengî dihê ser ziman. Wek, tê zanîn ku di bawerîya berê de jî ga pîroz a. Ev di dema Melekê tawis de wusa bûya. Lê Mîtra, helwesteka weke ya Melekê tawis dide nîşandin û dibêje ku "tenê ji yazdanê mazin re bergê bikim" û piştire gayê xwe yê pîroz digûrêne. Ev gûrandina ga jî, bûya weke

peymana di nava yazdanê mazin û Mîtra de. Di vê temenê de gelek tefsîrên bi wêneyê di parastgehên Mîtrayî de hatina çê kirin. Ew peymana bi gûrandina ga', piştî jî, ji aliyê bawermendên ezdayî ve hertimî hatîya domandin û bi wê re weke ku ew peymana bi yazdanê mazin re hatîya nûkirin.

Ev rewş, bi aqilana dihê ser ziman. Mîtra, tefsîra wê bbi aqilê xwe pirr baş jî dike. Li vir, divê ku em vê yekê bibêjin ku Mîtra, wê tenê pergalek civatî li ser olê re bi rêxistin nekê, her wusa w pergaleka bîaqil jî wê li ser ol re birêxistin bike. Pergale astronomiyê ya Mîtrayîyan, nîşanak û birhana vê yekê ya. Her wusa, divê ku mirov vê yekê jî bibêje ku fal meyizandin jî di nava Mîtrayîyan de hebûya. Her wusa, cism û tiştê ku di xewnê de hatîya dîtin ji wê re tefsîrek hatîya hanîn. Bo vê yekê ya ku weke ga, tîr û kavan, masî, stêr, heyv, bizin, û hwd bi gelek tişt û zindiyên din re weke sembolên fal vekirinê hatina dayîn nîşandin ji aliyê Mîtrayîyan ve. Mîtrayîyan, ev weke rêbazek xwe gihandina 'zanîna ku nayê zanîn' jî bikardihanîn û dihanîn ser ziman. 'Fal meyizandin', wê piştî Mîtra re bi bawermendên Zerdeştî re jî xwe bide domandin. Falvanî, têgînaka xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê ya ku Mîtra û bawermendên wî metranan bi pergal kirîya ya.

Her wusa, tê dîtin ku çendî bi rengê fal meyizandinê jî bê, tê dîtin ku bi şîroveyan falvaniyê ên bi astronomiyê û hwd re, rêbaz û pergalên ku bi wan dixwezîn ku xwe bigihênina zanîne diafirênin û pêş dixin. Ev rêbaz û ankû modela zanîne a Mîtrayîyan ya weke 'falvaniyê bi astronomiyê' wê piştî pêşketinê mazin jî bi zanistî bi xwe re bêne. Her wusa, temenê şîrovekirinê û hewldana fahmkirina bi aqil jê pirr zêde xort dike. Falvanî, her wusa, wusa tê dîtin ku bi mîtrayîyan re hatîya pêşxistin. Lê weke astronomiyê em dikarin bêjin ku berî wê demê di demn Sûmerîyan û wan de jî pêşketî ya. Hewldanên fahmkirina pêşaroja xwe hertimî bi mirov re çê bûya. Ew mereqa mirov a di derbarê pêşaroyê de, kirîya ku ew rê û rêbazna jî bibîne bo ku xwe bigihêne zaniyarîyê û agahiyê di derbarê pêşaroja xwe de. Falvanî, minaqek ji v yekê ya pirr dewlemend a. Di falvaniyê de minaq, tişt û zindiyên pîroz ên weke şêr, tîr û kavan, mar, bizin, ga û hwd hatina bi karhanîn. Mîtra bixwe xwediyê tîr û kavanê ya. Di bawerîya Mîtrayîyan de ew şêrên li tihêla wî û marê li tihêla wî jî divê ku mirov bibîr bike ku bi heman rengî bi bawerî hatina ser ziman û naqşkirin li parastgehan. Her wusa, ga jî, pîrozîyek wê di nava çanda Mîtra û berî wê ya melekê tawis û berî bixwe de jî heya.

Mîtra, van sembolan, hemûyan bi şîroveyan xort dihêne û didêne ber mirov bo ku fahm bike. Di çerçoveya aqilekî civatî û pergaleka aqil a ol û baweriyê de, wan bi wate û cih dike. Di çerçoveyê de Mîtra, pergalek civatî afirandîya bi pergale olê re li ser aqil re. Em divê ku vê yekê bi teybetî werênina ser ziman ku Mîtra, di vê temenê de, êdî bi tefsîrkirina cism, zindî û tiştên ku pîrozî li wan hatîya baxş kirin re êdî dema aqil dide destpê kirin. Di aslê xwe de, ew bi şîrovekirinê wan cism, tişt û kesayet û her wusa zindiyên ku li wan pîrozî hatîya baxşkirin re Mîtra wann dike hizir û aqil. Yê ku wê êdî ji vir û pê de tememî bi aqil û teorîyên aqil werêne ser ziman, wê Zerdeşt bê. Mîtra bi aqilê pîretîkî hanî ser ziman. Lê Zerdeşt, êdî hinekî din pê de diçe û wê dike aqilê teorîkî.

3. Zerdeşt, bi nivîsandina 'avesta' re serdemek nû dide destpêkirin di xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê de. ..

Di dewama Mîtra de hanîna Zerdeşt li ser ziman, bi rastî jî kelecana mazin dike dilê me de. Ez nizanim, ev kelecana ji ber ku wî astaka hê maztir hanîna li holê û dema ku mirov wê kifş dike bi mejiyê xwe re jî, êdî ew kelecana mirov digirê. Zerdeşt, di aslê xwe de weke ku çawa ku me li jor bo Manî got, emê bo Zerdeşt jî bibêjin ku tevî ku ew ser du-hezar û heftasad salin ku bi ser Zerdeşt re bûhurîya, lê hê ew li gorî rastîya xwe ya mazin baş û qanc ne hatîya fahm kirin.

Zanyarên di vê xatê de weke bawermend û ankp filosof ku hatina, hê jî mihtacê fahmkirina rast ya dîrokî na. Her wusa, divîyabû ku me li jor di beşa ku di derbarê Mîtra de gotiba, lê emê li vir bibêjin. Mîtra jî, Mihtacê rast fahmkirinê ya. Çend ku em bi demê re pê de tên û em rastîyên wan bi dîroka wan û vê xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê re fahm dikin, êdî em dibînin ku ew li gorî rastîya xwe ne hatina fahm kirin. Ev jî, gelekî dilê mirov dihêşene.. Dibêt ku ev xat û ev zanyar hatiban fahm kirin, wê evqas komkuji û şer û pevçûn di dîroka herêmê de ne hatiban jîyan kirin. Hinekî jî, dibêt ku vabalê vê hewl nedana fahmkirina vê xate yazdaniyê û van zanyarên wê, li ser mirovatiyê heya. Hinek hewldanên ku hatina dayin nîşandin jî kêmanî û heta ku di asta tûnabûnê de mana. Hewldanên fahmkirinê jî, bi yekalî bûna. Di bin bandûra nêzîkatîyên demî ên ku hena de mana. Bo vê yekê, ew hewldan jî, mihtacê baş fahmkirinê na.

Zerdeşt, piştî Mîtra tê. Çendî ku bi awayekî afî û zelal mirov nizanibê jî, li gor zankirinên ku tên kirin, li dora sedsala 7' min û hwd ku bi ber sedsala 6' min û hwd de jîya ya. Lê têngînên ku derdikevina li holê, hinekî din jî, vê rastîyê kevntir dibin. Li vir, divê ku mirov werêne ser ziman ku Zerdeşt weke dem û serdemek nû ya bi tememî ku bbi aqlê saf a di wê xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê de ya. Zerdeşt, piştî ku hat, wê avesta binivîsêne. Wî avesta, bi şîroveyên xort û ên teorîkî pêşxist. Hinekî jî, divê ku mirov bibêje ku di serdemeke felsefê de divîyabû ku wusa bûba. Divê ku bi gotinên teorîkî ku rastîyê bide fahm kirin bûba. Ya ku wî kirîya jî ev bixwe bûya. Bo vê yekê, divê ku mirov bi teybetî werêne ser ziman ku Zerdeşt, dîrokek nû ya felsefeyê di wê xate yazdaniyê de êdî nivîsandin. Zerdeşt, hizrên wî, wê bandûra wan pîr zêde wê hebe. Ji ya ku em dizanîn wê zêdetir jî hebe. Zerdeşt, ên ku wî şîrove dikin, hinek wî weke filosofekî şîrove dikin, hinek wî weke pêxemberekî şîrove dikin û hinekî wî weke bawermendekî yazdan wî şîrove dikin. Lê ku çi bê gotin bila bê gotin, em divê ku bibêjin ku Zerdeşt, hem pêxemberek, hem filosofek û hem jî bawermendekî yazdan a. Zerdeşt, van sifatan hemûyan di xwe de dihawêne. Pêdivîya wan dihele li cih. Serdema xwe baş fahm kirîya. Xwestîya ku serdemê bi civat û bawerîya ku ew andamê wê jî ya bi wê bide fahm kirin. Têgihên Zerdeşt ên ku wî di avesta de hanîna ser ziman, wê serdemeka nû ya bi aqil û bi rengê aqlê saf bidina destpêkirin. Zerdeşt, dema ku em ji aliyê filosofîya wî ve lê binerin, herê rasta, ew filosofê dema xwe ya wî dema xwe baş fahm kirîya. Li gorî wê hanîya ser ziman. Bi hizrên xwe yên ku hanîna ser ziman jî, temenê civatên avestayî ên bi zane avêtîya û pêşxistîya. Wî ew civat ji nû ve di dema wan de bi temen kirîya Hizrên wan bi temenê wan û dîroka wan ya bawerîyê û hwd re hanîya ser ziman. Dema ku bahse nivîsandina avesta dihele kirin de jî, dihele gotin ku wî 'avesta li ser 14 hezar çermî nivîsandîya.' Hinekî jî, vê hijmarê derdixin 16 û 18'an. Lê rastiya wê çiya, vê kêlîkê di destê me de dokumentên rast tûna na ku em piştî xwe bidinê de û bi wê werênina ser ziman û bibêjin ku wilqas bûya. Lê rastîya heya ku ew hijmar ne bin 14 hezar çermî re bûya.

Zerdeşt, piştî ku hat û wî avesta nivîsand û pê de, êdî hin bi hin di demek kin de bandûra wî hat dîtin. Hê di dema wî de, gelek bawermendên ji xate yazdani li dijî bûna xwedî helwest. Lê Zerdeşt di ya xwe de israr kirîya. Piştî wî re, ne bi gelekî re wê di pîretîkê de bandûra avesta û ankû şîroveyên zerdeşt wê xwe bide li der. Wê weke desthilatdarîya ku piştî nivîsandina wî ya avesta re ku temenê wê li ser hizrên wî yên avestayî ya, wê desthilatdarîya Medîya ava bibe. Medîya, di awayê 'împaratoriyeke' de ava dibe. Gelek xalk û civak di bin banê wê de gihiştina hevdû. Ew gotina "72 millet" ku mirov bo wê werêne er ziman wê rast bê. Di vê temenê de wê ew di rengê împaratoriye de avabûna jî, ji temen ve bi pergale 'konfederelî' wê xwe bi rêxistin bike û werêne ser ziman. Bi vê re jî, êdî wê hemû xalkên din êdî karibin xwe werênina ser ziman. Wê pêşketinek bi hevdû re bijîn.

Desthilatdarîya Medîya, teybetmendîya wê ew a ku piştî nivîsandina avesta re hatîya avakirin. Li ser wê re jî, çend ku di nava wê de hizrên cuda hebin jî, wê bi pirranî têngîna avestayî

ji xwe re esas bigrê. Bi wê re jî, êdî wê bi dest pêşketina xwe bike. Serkevtina vê fêr û cerba Medîya bi desthilatdarî, wê weke serkevtina avesta û serdema wê jî bê. Di aslê xwe de, ev serkevtina Medîya, wê bi wê serkevtina xwe re bi qasî nivîsandina avesta girîngîya wê hebe bo herêma. Ku em bibêjin ku pirtûka avesta teorîya jîyane avestayî bê, wê desthilatarî û hebûna Medîya bibe pirtûka pirtûka avesta a destpêkê. Her wusa, di vê temenê, di temenê teorî û pirtûkê de giringîya wê heya.

Nivîsandina avesta, weke metneka nivîskî ya civatên avestayî ya hemdem a demê bû. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov bi demê re rastîya wê werênina ser ziman. Piştî wê re êdî wê pêşketina wê bibe. Lê serkevtina wê desthilatdarîya Medîya pirr giring bû bo serkevtina avesta û jîyane avesta bixwe jî. Çend ku di roja me de, dema ku em bahse Medîya dihê kirin, di çerçovey avabûn û bi demê re xûrîxîna rêveberîyekê jî medîya dihê ser ziman jî, ev têgih û fahmkirin, pirr dûr in ji fahmkirina rastîya desthilatdarîya Medîya û rastîya wê. Divê ku mirov bahse wê bike û wê werêne ser ziman ku Medîya, pirtûka pirtûka avesta bixwe ya. Ku pirtûka avesta a ku Zerdeşt nivîsandin ku metna wê ya nivîskî teorî bê, desthilatdarîya Medîya jî bûya Pirtûk bi wê serkevtina xwe. Piştî wê re, di aslê xwe de, çend ku bii derbeyên qasrê kurê key Qiyakser Astîyeg bi derbeyek ku Wezirê demê Harpagos li pişt bê û dest bi guharênê jî, lê wê ew guharandin, nebe di rengê têkçûneka civatî de. Ya ku di temenê têkçûna civatî de dibê jî, ew a ku piştî sedsalên hatina îslamê re ku ew rengê jîyane wê dihê ji holê rakirin bê.

Piştî ku Medîya ket jî, wê bi civatên ku bi têgîna avesta dijîn weke kurd û faris û hwd, wê dîsa bi hevdû re bijîn. Çawa ku di dema Medîya de dijîn, wê di dema axamanîş û sasanîyan de jî bijîn. Heta van deman jî, baxtê wan yek û weke hevdû ya. Em dikarin bahse hevpaymaniyaka civatî ya dîrokî di vê temenê de ku di nava milletê kurd û faris ku bi avesta re bûya bîna ser ziman. Lê ji wê zêdetirî jî bûya. Ew jî, dema ku em dîrokên demên piştî dixwênin, em dibînin. Avesta, serdemek nû bi wê re destpêkir. Serdemên xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê, wê serkevtinek dîrokî bi wê re bi aqil û pêşketinê bijîn. Wê mirovê civate avestayî, weke ku li ser xwarineka bi dil rûnihe û bixwe û têr bixwe wê lê werê. Wê di demên piştî têjê êdî ji pêşketina civatî bigrê. Ev serkevtin û aramî, wê heta hatina îskenderê zûrquerneyn ku seferê li kurdistanê dike re wê bidomê. Di sefera xwe de îskender kevir li ser kevir ne hişt. Kurd û farisên ku man jî, xwe sipartin çîyayên zagrosan. Ji ber vê yekê bû ku kurdan navê "zûrquerneyn"tiyê li îskender kiribûn. Wateya vê gotinê jî di kurdî de ew a ku "qarnê ku mirov jê îbretê bigrê" ya. Piştî sefera Îskender re, wê kurd û faris bi dema axamanîşan re hewl bidin ku xwe lev bidina hevdû. Wê hinekî jî xwe bidina li hevdû. Rêveberîya axamanîyan, rêveberîyek hevpar ya kurd û farisan bû. Weke rêveberîya dem buhurandinê jî bû. Bi wê rêveberîyê re xwe rakirina serpîyan. Piştî jî, piştî ku xwe rakirina serpîyan, wê êdî temenê rêveberîyek nû biavêjin. Ev rêveberî û ankû desthilatdarîya demê jî wê bê ya Sasanî. Ev jî, farisan bi kurdan re ava kirîya. Bi hevdû re hêzek xwe ava kirin. Erdişêrê yekem, bo ku temenê rêveberîya Sasanîyan xort çê bike, ket lêgerîna pirtûkên avesta de. Ku ne hemû jî bin, wê hinekan ji wan bibîne û weke temenê ola Sasanî a 'fermî' biafirîne û pêş bixe. Ev jî, êdî serdemeka nû ya, piştî wanqas xûrîxandinên ku hatina serê herêma re.

Ev serdemeka nû ya civatên avestayî bû. Piştî vê re jî, wê êdî hewl bê dayin ku civata avesta ji nû ve werina ava kirin. Heta devereke ew avakirin jî dibê. Lê gelek kêmesî û xelatîyên desthilatdarîya Sasanîyan dibin. Wê gelek qanciyên ku bikiran wê bikina korbanê kêmesîyên xwe yên rêveberî.

Bi pirtûkên kêma ên avesta wê civat ji nû ve bihata şîrove kirin û ava kirin. Ya ku di wê demê de dihat kirin ev bû. Di vir de, kêmesî ew bû ku desthilatdarîya Sasanîyan, hemû tişt êdî dikir korbanê desthilatdarîya şahî.

Di nava gengêşî û tengezerîyek civatî û rêveberî de wê destê Manî were bihîstin. Manî, di aslê xwe de, ku ew lê bihata hisandin, wê bûba weke aliyê Zerdeşt ê demê ku wî temem dikir. Lê ev di wê demê de ne dihat kirin. Civatên avestayî, bi seferên li ser serê wê re êdî ji kal ketibû. Hal di wê de nema bû. Lê hê jî li ser lingan bû.

Di aslê xwe de sefera Îskenderê zûrquerneyn, pêşketina civatên avestayî weke ku ji nêvî ve birrî bû û qût kiribû. Wusa lê hatibû. Piştî wê seferê re, êdî weke berê wê zêde civatên avestayî newina li ser xwe. Piştî seferên îskender re hewldanên xwe li hevdû dana hevdû jî, nîvçû diman. Di dema Axamanişan de jî di dema Sasanîyan de jî wusa bû. Lê di dema Sasanîyan de, gelek dem û derfetên dîrokî ketibûbûna destê rêveberîya Sasanîyan de. Lê wan ew bikar ne hanîbûn. Dîrok baş ne xwandibûn.

Lê tevî hemû astangî û hêrîş û xûrîxandinan jî civatên avestayî xwe afirandin. Xwe hanîn li holê. Xwe hanîn li laş. Di dema sasanîyan de, emê bibînin ku wê hertimî bi wan pirtûkên ku ji van sedeman rûda bûn re mijulkirin bibê. Lê çareserî zêde newê. Êdî ev ji astengîyên derve berde, di hundur de jî rêveberî bixwe jî astang bû li pêşîya pêşketina civatî. Lê Felsefeya Avesta a civatî rengê xwe dîyar kiribû. Di temenê serkevtinê ku bûbûn de jî, ew deronîya bi Medîya re ku afirîbû hebû. Wê deronîya serkevtinê, civatên avesta ji ketinê xilas dikir.

Civatên avestayî, heta ku dem tê sedsala 2'în a piştî zayina Îsa, wê bê dîtin ku wê êdî di nava tengezerîyên mazin de li berxwe bidin. Wê ji nava civatê êdî li çareserîyan were lêgerîn. Di aslê xwe de Hebûna Manî li vir, êdî mirov kifş bike û bidest hanîna wî ya li ser ziman bike. Manî, wê bi hizrên xwe yên ku dihêne ser ziman re, wê şîroveyek tekûz ya avesta werêne li laş û dêne ber civatê û rêveberîyên wê. ...

Bûda, Asya ya rojhilat a dûr û pêşveçûnên xate yazdanî ên li wê herême. ..

Bûda jî, weke Zerdeşt di dawîya sedsala berî zayinê a 6'în û destpêka sedsala 5'în de wê were li dunyê. Lê di derbarê dîroka wî de jî, agahiyên ji hevdû cuda jî hena. Lê bi zankirinê, dihê gotin ku di vê demê de hatîya û jîyan bûya. Hizrên ku Bûda hanîna ser ziman, wê bandûra wê li şariştanîyên asya rojhilat a dûr hemûyan bibêt. Hizrên Bûda, wê di temenekî ku di xate yek-xwûdayî ya yazdanî de bin. Lê wê li gorî rastîya xwe xwediyê hinek formulasyonên teybet bin. Pergale qastîfîyê ya çandînyê li van herêman di van deman de hin bi hin pêş diket. Heta ku ez dikarim bêjim ku li hin herêman jî pêşketibû bû. Di wê temenê de reng jîyanek rûniştî bi gelek pîrsgirêkên wê yên navxweyî re hebû li berçav.

Bûda, wê rengê jîyan û qatbûnên di nava wê de jî dibînê. Li wan dihizirê. Her wusa li mejiyê mirovê Asyayî jî dihizirê. Wê qatbûna di hundurê wê de jî dibînê. Bûda, weke zaneyekî pîr bizane ê dahî, wê karibê, hizirna werêne ser ziman ku yekkirinê di nava wan de bide çêkirin û dide çê kirin. Hizrên ku Bûda dihêne ser ziman, temenê wan pêşketinê demkî ên weke Mîtra, Zerdeşt, û hwd in. Ji hanîna ser ziman Bûda, mirov fahm dike ku wî Mîtra jî û Zerdeşt jî pîr baş xwandîya. Mirov vê yekê ji hizrên wî fahm dike. Bûda, rastîyek dîrokî ya Asyayî ku ti carî mirov nikarê li berçav negrê ya di hanîna xwe ya li ser ziman de.

Hizrên ku mirov ji Bûda dixwêne, mirov bi wan re rengêkî pîr baş ku li gorî herêmên asyaya rojhilat a dûr ku hatina şîrovekirin mirov dibînê. Bûda, li ser manevîyeta mirov û gîyane mirov pîr zêde dihêne ser ziman. Her wusa, Bûda ji zaneyên weke Mîtra, Zerdeşt û hwd xwandîya ku gîyane baş û ya ne baş çawa û xwediyê çi teybetmendiyê na. Di vê çerçoveyê de weke xaleka ku ew pîr heya xwe dide li ser a. Her wusa, mirov, jîyane xwe de çawa baş bê û çawa dikarê pêş bikeve û pêşve herê, wê perspektîfên di hundurê hizrên Bûda de bin.

Bûda, dixwezê ku têkiliyekê di nava dil û gîyane mirov a baş de çê bike. Bi qanciye biserkevtinê pêşniyar dike di nava gotinên xwe de. Her wusa, dihêne ser ziman ku heta ku mirov

nekeve bin telûkeyê de jî, mirov makanismeyên xwe-parastinê neke dewrê de. Bi wê re jî, dihêne ser ziman ku "bi qanci bike, dakû ya qanc derkeve ber te." Her wusa, dihêne ser ziman ku "dema ku te xirabîyek kir û xirabîyek bi yekî kir jî, têyê xirabîyekê bibînê." Hizrên ku di bin gotina "karma" de dihên hanîn ser ziman jî di vê temenê de na. Ev hizrên Bûda, wê bandûra wan hebe. Her wusa, bandûra wan û weke ancama wan têkiliyên civaknasî ên mirov bi hevdû û bi xwezayê re wê pêş bikevin. Mirov, wê hewl bide ku hewirdora xwe biadilêne û rast bike û her wusa zirerê nedê hewirdora xwe. Di vê temenê de Bûda, hizrên xwe dihêne ser ziman. **'Denkleme** dûalismê' ku bi qanci û xirabîyê re Mîtra û piştî wî re Zerdest bi felsefe dihênin ser ziman, Bûda wê bi **'denklema** karma' werênê ser ziman. Di vaca û ankû mantiqê felsefeya karma de, ew heya ku 'dema ku te xirabîyek kir, wê xweza jî di xelat bike'. 'Lê dema ku te xirabîye kir, wê tiştê xirab jî bi te were.' 'xirabî, xirabîyê dikişêne.' Qanci jî, qanciye dikişêne.'

Di vê temenê de wê gelek hizrên felsefîkî piştî Bûda re pêş bikevin. Mirovên weke Konfîçyûs, Tao û hwd, wê derkevin û di wê xate hizrî a felsefîkî û bawerî ya Bûda hizrên xwe re werênina ser ziman û felsefeyên nû biafirênin. Rengekî hizirandina bi mejî ê teybet, wê bi Hizrên Bûda û filosofên ku pişt wî re tên, wê bi afirê. Her wusa, ev felsefe ku weke baweriyekê pêş dikeve jî, wê mejiyê mirovê asya rojhilat a dûr bi awa û şêkil bike. Li ser wê re wê pêşketinê xwe yê civatê, hizrî û keseyetî bijî.

Em dema ku li vir li Bûda dihizirin, em zanin ku em li şaqekî pêşketina xate yek-xwûdayî ya Yazdaniyê dihizirin. Lê li vir, rengê pêşketina ku piştê bi hizrên Bûda re diafirê, wê cuda bê. Ku ji aliyê Bûda ve bi wate kirina hemû xwûdan û têngên wan ên mîtolojîkî, wê bandûra xwe li wê rengê pêşketina wî pirr zêde bike. Wê li şûna yekkirinê çê bike de, wê di nava çerçoveyekê de ku hemû têng û felsefeyên ku afirîna bi hebûna wan re bike nav de û wê bi wan re bi wê tênga ku karibin bi hevdû re bijîn, wê bike ku werêne ser ziman. Her wusa, di hundurê wê çerçoveyê de jî, tefsîrên jinên yazdan, xwûdanên xirab ûên baş ku bi hevdû re şer dîkin û hwd, mirov rastî wê tê. Ev hemû, wê di çerçoveyaka bi navê 'karma' de karibin bi wê 'ahenge' ku Bûda bahsê dike û bi jîyanê re dihêne ser ziman re wê bijîn. Bûda, bahse tênga gerdûnê ku li ser aheng(belans)ê ya, dihizirê û dihêne ser ziman ku ew tênga ahengê ya rasta ku mirov wê di jîyane xwe de bi aliyên qanc û xirab re bigrê ya. Tênga ahengê, Zerdest bi têkiliya di nava Ahûra Mazda û Ahrîman de ku Zerwan çêkiriya re dihêne ser ziman. Di vê çerçoveyê de Bûda, şîroveyek gerdûnê, başî û xirabîyê ku hevdû çawa bi bandûr dîkin dihêne ser ziman. Li gorî tênga Bûda, gerdûn jî, di nava xwe de di wê ahengê de ya. Dadî û bêdadî, rastî û nerastî, û hwd, di temenê ku hertiştê ku dihêne ser ziman, ya berevajî wê jî dihêne ser ziman. Di vê temenê de ew aheng di nava wê ya rast û ya vajî wê de ya. Li ser wê ahengê jî qanci û xirabî bi hevdû re di şer de ya. Dema ku aliyê qanc bi serkeve wê li dunyê jî qanci bi serkeve û serdestiyê bike. Lê va jî wê ku xirabî bike, wê xirabî serdestiyê bike. Lê mirov jî, di hundurê xwe de bi heman rengî weke gerdûnê ya. Ya qancî û xirabî bi mirinê û jîyanê, kirina baş û ya xirab û hwd re bi mirov re heya.

Bûda, di vê temenê pergaleka aqil û hizirkirinê diafirîne. Pergale hizirkirinê a Bûda wê bandûra wê pirr zêde hebe. Di aslê xwe de, wê ji temen ve kifşkirineka wê ya teybet wê hebe. Şariştaniyên li asya rojhilat a dûr, bi wê pergale hizirkirinê wê piştê jî xwe biafirênin. Di vê temenê de div ku mirov wê pergale hizirkirinê bi dûalîteya wê re bi pergale hizirkirina a yazdanî re werêne ser ziman. Her wusa, heta roja me jî, hizrên Bûda, çendî ku ji wan hatibin xûsandin jî û her wusa çendî ku di serdemên piştê di pîretîkiya jîyanê de çendî ku di wê dûalîteya Bûda "deforme" jî hatibibin kirin jî, lê dîsa em divê ku di nava wê cihane yazdanî de werênina ser ziman.

Manî, dema wî û ji nû ve şîrove kirina Avesta a ji aliyê wî ve li gorî demê. ..

Manî, bi serê xwe weke rastîyek ku divê ku were fahm kirin a. Manî, rastîyek herî giring a xate yazdanî ya ku hê ji sedî notê wê ne hatîya fahm kirin a. Her wusa, felsefe û rengê jîyane wê ji xwe ji binî ne hatîya fahm kirin Çend gotinên ku bi navê jîyane wî û dûalismê ku bi wî re dihên hanîn ser ziman jî, rastîya nayênina ser ziman. Manî, bi hemû rastî, felsefe, dîrok û civatîtiya xwe ya ku afirand re divê ku were fahm kirin. Di vê temenê de divê ku mirov hinekî bi teybetî wî fahm bike. Li vir, di serî de divê ku mirov werêne ser ziman ku Divê ku mirov Manî, di temenê xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê de di dewama Zerdeşt de wî hilde li dest û hewl bide ku wî fahm bike. Wekî din, mirov wê nikaribê bêje ku mirov wê êdî wî fahm bike. Li vir, berî hertiştî divê ku mirov weke destpêka fahmkirina wî, em avestayê Zerdeşt hildina li dest.. Di dema Sasanîyan de, gelek rengên dîrokî ên ku divê ku werina fahm kirin hena. Yek ji wan jî, ew a ku bi rastî û tememî, çend ku zerdeştî weke olek fermî ji xwe re bijartîya jî, bi tememî û bi rastî fahmm nekiriya. Zerdeşt, bi başî ji aliyê Sasanîyan ve jî ne hatîya fahm kirin. Em divê ku vê rastîyê bi teybetî binxat bikin. Du sedemên vê baş ne fahm kirinê hena. Yek, ew a ku piştî ku Îskenderê zûrerneyn sefer li herêmê kir û hemû pirtûkxaneyên Medîya tarûmar kir û piştî êdî Avesta jî di nava wê tarûmarkirinê de hatibû tûnakirin. Piştî, dema ku demên seferê bi dawî bûn û civatên herêmê ên weke kurd û faris û hwd hatina i xwe, êdî bidest lêgerîna çand û nirx û pîrozîyên xwe kirin. Avesta jî, di nava wan tiştên ku lê digeriyan de bû. Di dema axamanîşan de, wê çend pirtûkên avesta werênina dîtin. Piştî jî di dema Sasanîyan de, Erdîşêrê yekem, wê bi şewirmendên xwe re lêgerînekê bike û hewl bide ku hemû nûshayên avesta derxe li holê. Ji ber ku Erdîşêrê yekem jî, bawermendekî mazin ê Zerdeştî bûya.

Piştî wê re jî, wî bi sala şewirmendên xww daya lêgerîn ku avesta bi hemû nûshayên wê re bibînin. Lê weke ku tê gotin ku ev yek bi tememî pêk nayê. Lê ew xwe digihênina hinekan û ji wan hewl diidn ku tememê avesta jî fahm bikin. Li vir, êdî piştî Erdîşêrê yekem re wê êdî dawî li lêgerînê di pîretikê de were hanîn. Lê di gotinê de wê bi domê. Piştî jî, wê li ser wan nûshayên ku dîtina re wê hewl bidin ku rastîya Avesta fahm bikin. Di vê temenê de, di nava şewirmend û bawermendên demê ên Sasanî ên Zerdeştî de jî hizrên cuda derdikevina li holê. Sedemek cudahî jî, ew a ku hemû nûshayên avesta ne di dest de na. Lê hewl didin ku bi hizirkirinê û hwd, xwe bigihênina rastiyên wê. Bi vê rengê, temenekî civatî jî çê dîkin. Lê piştî dema ku hizrên cuda derdikevin jî, êdî rastî tafisandinê tên. Her wusa, bixwe jî, di parastgehê de perwerde dîtîya û mazin bûya. Manî, hemû hizrên ku di derbarê Avesta dihên ser ziman ên fermî û nefermî, dizanî. Manî, di serê xwe de bi salan li ser wê re xwe pêş dixê. Manî, Piştî, ew jî, ku balix bû û mazin bû, heta di nava mirovan de weke bawermendekî ji navê wî jî babhs hat kirin û pê de, ew hizrên xwe dihêne ser ziman. Hizrên di serê Manî de, çend ku ji yên bawermendên din hinekî cudatir jî bin, wê di çerçoveya nêzîkatî û felsefeya avesta de û li gorî demê hizrên herî nêzî rastiyê bin. Manî, dema ku hizrên xwe dihêne ser ziman, di nava xalkê de hizrên wî pirr bi makulî tên pêşwazî kirin. Mirovên ku lê dihisênin jî, maf didina wî û hizrên wî. Manî, bi vî rengî, di demek pirr kin de wê navê xwe derxê. Wê navê wî bêt bihîstin.

Lê Manî, piştî ku navê wî derket, wê êdî wê ji wê derketina navê wî gelek şewirmend û bawermendên qasrê ji wê deng derxistina wî êdî wê aciz bin. Bo vê yekê, wê bidest dayîna hişyarîyan li wî bikin. Lê Manî, wê gûh nedê wan. Wê weke ya xwe bike. Ya ku wê hê zêdetirî wê wan şewirmend û aqilmend û bawermendên qasrê aciz bike jî wê ew li wan ne hisandina wan bê. Ji ber ku wê li wan ne hisandina Manî, îtibare wan kêmkir di nava xalkê de. Manî, gelek hizrên ku wî dihanîn ser ziman. Hizrên di serê wan bawermend, aqilmend û şewirmendan de vala derdixist. Piştî, ew yek, di nedze wan de weke derketineka li dijî olê jî dihat dîtin û şîrovekirin. Bi vê yekê, êdî wan jî, hizrên xwe dihanîn ser ziman ku ”manî, hizrên dervî olê dihêne ser

ziman.” Û di dewama wê de dihanîn ser ziman ku ”Manî, rêşaş kirîya.” Heta ku, piştî digotin ku ‘Manî ji rê derketîya’ jî. Weke van gotinan wê gelek gotinan jî, werênina ser ziman.

Lê di wê navberê de wê gelek aligirên Manî ku bawerî û yeqînîya xwe bi hizrên Manî dihênin wê derkevina li holê. Wê di demek pirr piçûk de girseyek mazin weke aligirên Manî dîyar û peyda bibin. Manî, êdî piştî vê re ji mirovê ji rêzê weke bawermendekî zêdetirî weke zaneyekî ku êdî serî li hizrên wî dihat xistin bû. Ya ku pirr zêde bale qasrê dikişand û dixwest ku wê pêşîya wê bigrê jî ev bû. Keyê Sasanî ê demê Şapûr, xwestibû ku ji wan hizrên wî sûd bigrê. Dixwest ku bi wê bandûra Manî re sûdê bigrê. Di vê çerçoveyê de, wî destûr dabûbû Manî ku di nava sînorê wî de hizrên xwe werêne ser ziman. Manî jî, li dijî wê xwesteka wî ti tişt ne digot. Piştî jî, Ev rewş, wê êdî pirr zêde mazin bibe. Êdî di serî de bawermendên qasrê ji wê ne xweş bûbûn.. Ew deng ne derxistina şah û destûr dayîna wî ya ku di nava welêt de hizrên xwe werêne ser ziman jî, wê bawermendan, di serî de aciz bike. Piştî, bi alikarîya bawermendan jî wê Şapûr ji taxt herê û li dewsa wî Behremê yekem wê were.. Behrem, wê pêşî bixwezê ku sûd ji Manî bigrê. Wê ji Manî bixwezê ku bi wê bandûra xwe re di nava xalkê de bahse wî bike û navê wî derxe. Lê Manî, ev xwesteka wî di cih de ne dît û red kir.. Piştî jî, wê Manî, ji aliyê Behrem ve were dayîn girîtn bê avêtin li zindanê. Lê ev girtina Manî jî, rastî salên wî ên dawiyê wê were. Manî, berî van salan, di dema Şapûr de, ew li wan herêmên Asya rojhilat a dûr hemû jî gerîya bû. Gelek salên xwe Manî, li Asya rojhilat a dûr buhurandibû. Heta ku li wan deveran jî gelek aligir ji xwe re çêkiribûn. Hizrên xwe pirr zêde hanîbû ser ziman. Weke ku çawa ku dema ku ew li Sasanî bû û hizrên xwe dihanîn ser ziman, Bi heman rengî û heta ku dibêt ku ji wê zêdetir jî bê, Manê, hizrên xwe li wan deverên dûr ên asya rojhilat a dûr hanîbûn ser ziman.

Manî, hizrên xwe pirr zêde hanîbûn ser ziman. Manî, di dema jîyane xwe de jî, pirr zêde aligir jî ji xwe re çêkiribûn. Manî, hê ku li jîyanê ya, wî hizrên xwe yên olî hanîna ser ziman û rêgezên xwe yên olî jî dane kifşkirin. Rastî li gorî wî hizrên wî çiya, wê hanîya ser ziman. Di vê çerçoveyê de, em dikarin bibêjin ku Manî, êdî temenê pêşketina xwe bixortî çêkiriya. Piştî ku ew çûbû bû li herêmên ên asya rojhilat a dûr gerîyabû û ew dîtibûn û vegeirîya bû, êdî wî hinek hizrên xwe yên din jî di temenê bawerîya xwe de hanîbûn ser ziman. Manî, di serê xwe de ew di wê baweriyê de bû ku wî ola Mîtra û Zerdeşt ji nû ve li ser temenê wê ava kirîya. Di vê çerçoveyê de ew di serê xwe de xwediyê hizrek mazin bû. Manî rengê hizirkirina wî nêzî ya Zerdeşt bû. Wî jî, di xwest ku di wê temenê de bêne ser ziman. Sedema wê jî, ew bû ku Zerdeşt hizirkirin bi teorîkî û felsefîkî hanîbû ser ziman. Wî jî, di wê temenê de hizrên xwe hanîbûn ser ziman. Dîrok, baş dixwand. Manî, di nivîsên xwe yên ku kirina de, dîrok û rastiyên civatî ên berê bi jîyangerî û serborîyên mirovên wan deman re ku ew mîr bin, filosof bin û ankû bawermend bin dihanî ser ziman. Bi vê rengê, wê teorîya xwe hanîya ser ziman. Manî, di jîyane xwe de ne kêmkî Zerdeşt nivîsandîya û hanîya ser ziman. Biqasî, ya ku wî bidestê xwe nivîsandî, piştî wî wilqasî jî, axiftinên wî hatina qaydkirin û nivîsandin. Di vê çerçoveyê de, divê ku mirov werêne ser ziman ku Manî, pirr zêde hanîya ser ziman. Her wusa, piştî Manî re jî, gelek hizrên wî, ji aliyê bawermendên wî yên ku di jîyane wî de li rex bûn ku nivîsandin jî hebûn. Manî, rêz û hûrmet dida hemû civatan. Wî, farq ne xistîya navê de. Ya ku weke aliyekî wî yê pirr giring ku ne hatîya fahm kirin jî ev a. Şahê Sasanî, di temenê jê sûdgirtina di desthilatdarîyê de nêzîkî Manî bû û Manî jî ev herê nekir. Ya ku bû sedema qatilkirina Manî bidestê şahê sasanî ê demê behrem jî ev bû.

Em divê ku Manî, bi teybetî, hildina li dest. Manî, weke Zerdeşt, dema ku bahse wî hatîya gotin jî gotina ‘pêxemberîyê’ bo wî û navê wî hatîya bikarhanîn. Manî, her wusa, di serdema xwe de weke filosofekî civatî ê pirr giring jî divê ku mirov bahse wî û navê wî bike.

Manî, bandûra wî li ser demê pirr zêde heya. Hizrên ku Manî, hanîna ser ziman, Wê bikin ku felsefeya xate yazdanî di nava cihane felsefeyê de werina kifşkirin û ser ziman. Filosofên demê ên piştî ku hatina ên weke Sipînoza û Descartes, wê bandûra mazin ya Manî wê li ser wan hizrên wan wê hebe. Em dema ku bahse Manî bikin divê ku em van aliyan jî bi teybetî werênina ser ziman. Her wusa rastîya Manî, di vê temenê de xwediyê hizreke mazin a.

Manî, di dema xwe de, wî xwe kirîya Zerdestê dema xwe. Di vê temenê de dema ku em bahse wî hizrên wî bikin, em dikarin wî baş salix bikin û werênina ser ziman. Felsefeya dûalîzmê ku bi wê xate dihê ser ziman, di vê çerçoveyê de, bi hizrên Manî re wê di çerçoveya felsefîkî de li gorî demê werina ser ziman. Em divê ku Di vê çerçoveyê de werênina ser ziman ku Manî, hizrên nû afirand û hanî Ser ziman.

Şêx Adî, Ola êzdayî û serdemên piştîre. ..

Dema ku em bahse xate yazdaniyê bikin, em divê ku bi teybetî bahse rastîya bawermendên êzdayî bikin. Î ro, didestê me de bineter hena ku em dikarin bi wan bibêjin ku xate olî ya yek-xwûdayî ya yazdanî, bi dîroka xwe ve diçêt ta dema Sûmerîyan. Hemû serdemên Şariştanî di nava xwe de pêşxistina. Ji wan re malavanî û pêşavanî kirîya. Ev weke rastiyeke ya ku mirov divê ku bi teybetî wê werêne ser ziman.

Xate bawerîya yek-xwûdayî ya yazdanî, piştî yek-xwûdayîya semewî pêşket û pê de, êdî bi şûn ket. Li herêmê, piştî ku xate yek-xwûdayî ya semewî pêşket û pê de, bû weke xatek olî ya desthiatdarî jî. Di serdemên xwe yên pêşî de, ne wusa bû. Di serdemên xwe yên pêşî de xate yek-xwûdayî ya semewî, di temenê bawerîya çend aşîrîyan de pêşket û wusa xwe domand. Derneket dervî wê jî. Piştî jî, derneket dervî wê jî. Lê weke zaroya ku bi şînga dayika xwe girtî û ji wê şîr divexwê, wê jî bi şînga yek-xwûdayî ya yazdanî girtî û ji wê vexwart. Bi wê re bi demê re xwe bi têgihîştinî afirand. Di serdemên berî Mîtra de ên Melekê tawis de, ku bi nav û bandûra wî çî hatîya ser ziman, bandûra wê bûya. Her wusa di dema Mîtra û Zerdest de jî, bi heman rengî ew bandûra wê pirr zêde bûya.

Xatey olî ya yek-xwûdayî ya semewî, wê bi demê re xwe pêş bixe. Lê piştî sedsalên piştîre êdî li herêmê di temenê mezhebîtiyekê de pêşket û xwe mazin kir. Piştî ewew bandûr û rewşa mezhebîtiyê ji ser xwe avêt. Piştî bi tememî bi serê xwe bidest pêşketina xwe kir. Bi wê pêşketina xwe re êdî pirr zêde mazin pêşket. Li herêmê weke olek, herêmî pêşket. Nirzên bawerî û çandî ên herêmê ku ji demên weke gûti, hûrî û mîtanîyan û her wusa serdemên ên berê û piştî ku hena jî, bi qasî yek-xwûdayîya yazdanî, yek-xwûdayîya semewî jî sîd vergirtîya. Di wê temenê de, wê di nava jîyane li ber diclê de wê xwe pêş bixe. Li başûrê kurdistanê, keyenîyên kurdistanî ên weke 'keyanîya adîbanê' û hwd, wê derfetên mazin ji pêşketina ola olî a semewî a cihû de bide çê kirin. Li ser wê re li herêmê, dîroka xwe nivîsand. Di nava kurdan de jî, bicihbûna wê jî, ji destpêkê ve heya. Em nikarin ji destpêkê cûda werênina ser ziman.

Li kurdistanê, nirxên yek-xwûdayîya semewî ku pêşket û piştîre êdî li herêmê serde bû. Li herêmê, di serdema roma de, bi herêkirina li gorî wan jîyankirinê re derfet jîyan girtin. Piştî jî, weke olek herêmî bicih bû. Lê ev pêşveçûnên ku bûn, wê rengê pêşketin yek-xwûdayîya semewî cuda bide kirin. Çend ku weke bandûra Melekê tawis li ser hizrên Musa û bandûra Mîtra, Zerdest û Manî li ser pêşxistina xiristîniyanîyê û hwd, hat çêkirin jî, lê dîsa wê di regek cûda were û derkeve li holê. Temenê wê cûdahiyê, em dikarin bi pêşveçûnên piştîre û gotina 'bişavtinê' werênina ser ziman. Piştî di temenekî bişavtinê de nêzîkatî li xate yek-xwûdayî ya yazdanî hat kirin. Di hemû şîroveyan ku li ser wê re piştîre hatina kirin de, di temenê ku bi wê ve girêbidin a. Weke xateyek dîrokî ya bi serê xwe ne hatîya hanîn ser ziman. Dibêt ku wilqasî zêde

hewlnedana fahmkirin û hanîna ser ziman a melekê tawis, Mîtra, Zerdeşt, Manî û hwd bi vir ve girêdayî jî bê.

Li kurdistanê, di vê temenê de divê ku mirov werêne ser ziman ku pêşveçûnên ku bûna, ew jî, bi heman zihniyetê, ne bi navê wê civatê wê lê bi navna din ew hatîya hanîn ser ziman. Di vê temenê de nêzîkatî li xate yek-xwûdayî ya yazdanî jî hatîya kirin.

Dema ku em bahse pergale bawerî û hizirkirinê bikin, divê ku em weke temen bahse yek-xwûdayîya yazdanî û wê xate wê bikin. Dîroka vê xatê, dîroka mesopotamya jî ya. Her wusa, divê ku mirov wê werêne ser ziman. Olên semewî, wê piştî cihûtiyê re bi derketina xiristîyanîyê û piştî wê re bi îslamê re, derketinaka dîrokî li dika dîrokê bikin. Xiristîyanî, di destpêkên xwe de, hertimî di nava yek-xwûdayîya yazdanî de bi rengê ji hevdû sûdgirtinê de nêzîk bû. Her wusa, di nava bawermendên Manî de perwerde dîtina bawermendên xiristîyanî ên weke Agostinos û hwd, divê ku mirov di vê temenê de werêne ser ziman.

Li vir, divê ku mirov vê yekê jî her wusa werêne ser ziman ku dîroka herêmê pîrr zêde xwediyê pêşketinaka mazin a. Ev pêşketina bi bawerî û hwd, di temenê xate yazdanî ya yek-xwûdayî de bûya. Em divê ku pêvajoyê bi pêvajoyê, wê dîrokê weke şûnpê(paşeroj)ya wê werênina ser ziman. Li vir, ev wê rastiyê pîrr baş werêne ser ziman. Li kurdistanê, ev xate bawerîyê bi pergale wê re xwediyê dîrokek civatî ya. Her wusa, dîroka civate kurd û ankû civatîyên kurdistanî, mirov dikarê weke dîroka wê jî werêne ser ziman. Di destpêkê de, ku weke ola aşîrîyekê derketiya li olê cihûtî zêde bi pêş de naçê. Ev, ji ber rengê pêşketina wê, refarensên wê ku dihanîn ser ziman û her wusa hewlê xwe teng girtina wê dihat.

Lê piştî ku xiristîyanî pêşket û pê de, wê bandûra wê li herêmê hebe. Refaransên gerdûnî ên ku berê jî di nava gotinên yazdaniyê de dihatina ser ziman, bi wan xwe hanî ser ziman. Her wusa, gotinên ku xîtabî wijdan dikin jî bijart. Li ser wê re jî, xwe hanî ser ziman. Hin xalkên li herêmê ên kurdistanî ên wek asûrî, ermenî û hwd, ev rengê bawerîyê bo xwe parastinê ji tûnabûnê parastin. Di vê temenê de, êdî di demek kin de li kurdistanê jî ev ol pêşket û bi cih bû. Her wusa, êdî ola xiristîyanîyê, dîroka xwe li herêmê bi dîroka wan xalkên herêmê re bidest nivîsandinê kir. Lê bi demê re jî hin bi hin mazin dibû. Bandûra wê zêdetir dibû.

Piştî Zerdeştîyê di dema Sasanîya Manîti weke ola demê pêşketîya. Têkiliya xiristîyanan bi wê re çê dibe. Di temenê ji sûdgirtinê de ev yek dibê. Manîtî, temenekî wê yê pîrr zêde xort ê dîrokî heya. Bo vê yekê jî, hizirkirina wan hertimî bi temen û bi bandûr dihê li holê. Ev yek, bale xiristîyanên pêşî jî dikişêne. Êdî bi an re têkiliyê didênin. Heta ku xwe perwerdekirin jî di nava aligirên Manîyan de dikin. Aligirên Manî, li herêmê, wê piştî Manî re ser 300 salî wê karibin xwe bidina jîyandin. Wê karibin xwe bijîn. Wê karibin xwe mazin bikin. Ola xwe ya ku Manî temenê wê avêtiya, wê pêş bixin. Kevneşopîya wê ya hizrî, bawerî û civatê êdî diafirê. Manî, wê ev pêşketina wê piştî jî di temenê xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê de wê xwe bide domandin. Aligirên Manî, weke keleha dawî ya yazdaniyê li holêkê mabû bû.

Piştî vê re jî, wê Aligirên Manî xwe bidina domandin. Her wusa, têkiliya wan û ya xiristîyanan bi hevdû re çê dibe. Ji xwe, piştî, ku hin xalkên herêmê jî xiristîyanî bijartin bo parastina hebûna xwe, êdî ew têkilî, xwestiba jî û ne xwestiba jî wê çêbûba. Temenê felsefeya Manî jî, li ser xweşdîtin û hevdû fahmkirinê bû. Her wusa, Xiristîyanî jî, dema ku bi nêzîkatîyaka bi vî rengî nêzîkî wan dibûn, êdî weke ku hin xalên hevbeş di nava wan de derkevina li holê li wan hatibû.

Ev rewşa bi têkilî, wê heta sedsala 6'în xwe bidomêne. Piştî ku ola xiristîyanîyê jî bû wek olek fermî bo roma ya rojhilat jî, êdî ev rewş, wê bi carekê bigûharênê. Ola xiristîyanîyê êdî bûbû bû weke olek serdest ya desthilatdariyê. Bi pêşketina xiristîyanîyê re hem rêveberên Bizansî bêhna hêzê dihildin û hem jî bawermendên xiristîyan jî hîsa mazin, serdestbûn û bûna

weke hêzek cihanî kirin. Van hêstan, xwe di levkirinê de gihand hevdû. Piştî ku ola xiristiyanî bû olek fermî, êdî piştîre bû bihêz. Li hemberê wê êdî ti asteng tûna bûn. Ew bawermendên ku berê xwe di şikeştan de di vêşartin û dijîyandin, êdî li holê di nava jîyanê de û li qasrayan dihanîn ser ziman. Ev rewş, rewşek serdestîyê ya ola yek-xwûdayî ya semewî ya xiristiyanîyê bû. Di wê navberê de li Kurdistanê û hin herêmên îranê, aligirên Manî mabûbûn. Piştî wan re, hinekî Zerdestî mabû bûn.

Aligirên Zerdestî, wan jî hîs dikirin ku ji hêz ketina. Piştîre di wan demên dawiyê de bidest xwe li hevdû dane hevdû li dora aligirên Manî kirin. Lê ev jî, bo wan weke helwestek dereng bû. Aligirên Manî, di refarans û perspektîfên xwe yên hizrî ên ku dihanîn ser ziman de bahse desthiatdariyê ne dikirin. Ev jî, weke rewşeka bédengbûnê hanîbû li holê. Her wusa, weke ku valahiyek derketibû li holê. Kurd, li herêmên xwe serdest bûn. Lê çend ku serdest jî bûn, êdî bi rengê desthilatdarî, wê tenê ji wan re nebûba alikarî. Di wê temenê de jî, ti deng ji aligirên Manî dernediket.

Ev serdem, weke serdemek wusa bû ku bédengiyek di wê de hebû. Lê ew bédengî di destpêkê de ku wê çawa bidawî bûba jî, ew jî ne dihat zanîn. Ti kesekî deng dernedixist. Ne aligirên Manî, û ne jî bawerîyên din. Her kesek di nava xwe de dijî. Li herêmê, di rewşek wusa de herkesek dijî.

Piştîre, ku dem hinekî têve çû, êdî hin bi hin hin deng ji nava Aligirên Manî derdiket. Li Şehrîzor, kirmaşan, Xorasan û hwd wê deng derkevin. Lê ev deng, weke dengên berêvarî na. Dem êdî hatîya dema derketina ola îslamê. Ji xwe êdî demê jî têrê ne kir. Ew dengên wan ên ku derdiketin jî, wê piştîre bèn tamirandin û tafisandin.

Di sedsale 6' min de, bi derketina ola îslamê re êdî weke ku li herêmê ji nû ve afirandinek bibe lê tê. Ola îslamê piştî derket û pê de, di demek kin de bi zor şûrê xwe devereke hema bêja ku xwe ne gihandiyê de. Li kurdistanê, ji serî, gelek aşîr di destpêkê de bo parastina xwe misilmanîyê di hîlbijêrên. Lê gelek rengên din ên bawerî jî. Wê bixwezin ku bi bawerîya xwe bimênin. Piştî derketina îslamê re, êdî bi carekê re herêmê û bi teybetî bawermendên vê xate yek-xwûdayî ya yazdaniyan xwe di nava şerek û tûfanekê dîtin. Weke ku nizanibin ku çi hatibû serê wan. Wusa li wan hatibû. Piştîre, ku ola îslamê derket, li herêmê hem di nava kurdan de jî û hem di nava farisan de jî, li çareseriyên gerîyan.

Di ancama wan lêgerînan de, wê mezhebên olî ên weke şîitîyê pêş bixin. Civatên yazdanî, xwedîyê çandaka ku dîrokî ku nikaribûn ku ji wê dûr bijîn. Her wusa, ya wê bi tememî dîroka xwe bilêv nekiriban û yanî jî, wê li ber xwe daba ban. Farisan, xwe dibin şîitîyê de kir cûreyek misilman. Lê Kurd, di nava xwe de, bûn çil qat û li wan hat. Beşek pîrr mazin ji wan bû misilman. Lê beşek ji wan jî, weke bi navê ezdayî man. Beşên din jî, ên weke yeresanî, feylî û şebekî û hwd, xwestin ku weke xwe bimênin. Piştîre wan jî, rêya ku bijart ew bû ku di bin pergalek şîî de ku karibin wê yearesanîya xwe, şebekîya xwe û feylîya xwe bidina domandin. Li rê û rêbazên vê gerîyan. Her wusa di vê temenê de divê ku mirov bibêje ku civatên yazdanî ên yek-xwûdayî di nava xwe de bûbû bûn qat hem ji aliyê civatî ve û hem jî ji aliyê mejî ve. Di vê temenê de êdî ew qatbûna wan, weke rastîya wan ya civatî xwe bi wan re domand. Gelek caran jî, ew qatbûna wan bû temenê wê ku komkujîyên mazin beş bi beş werina serê wan. Di vê temenê de û bi vir ve girêdayî, ez dikarim bibêjim ku beşek ji civate kurd ku bi bawerîya çii reng jî bê, ku rastî komkujîyê ne hatibê tûna ya.

Her wusa, em li vir, divê ku van beşên civata kurd bi awayê wan ê civatî hildina li dest û werênina ser ziman. Lê pêşî, em divê ku vê jî bibêjin ku di vê temenê piştî ku bi mejî û civatî qatbûn çêbû û pê de, êdî piştîre tîkiliya wan beşên civate kurd jî ji hevdû qût bû. Heta ku, ez dikarim bibêjim ku êdî hevdû jî nasnedikirin. Yanî, hevdû xelat û şaş nas dikirin. Hebûna hevdû,

ne bi gotinên xwe nas dikirin. Bi gotinên ku ji devan bihîstina nas dikirin. Ev qatkirina civatê, temenê têkçûna wê jî bû. Serdem jî, serdema hebûna civatî û şariştaniya wê û her wusa rengê jîyane wê bû. Di vê temenê de divê ku mirov werêne ser ziman bo ku civatek, xwe li ser lingan bigrê, divê ku yekîtîyekê di mejî û di jîyane xwe de bide çê kirin. Her wusa divê ku mejiyê xwe bike yek. Di wê temenê de hebûna xwe nas bike. Cihêrengiyên xwe yên civatî, dîrokî, bawerî û hizrî bibîne û nas bike. Li ser wan re divê ku bi wê nasîna xwe karibê ku xwe û wan bi hevdû re werêne ser ziman. Ya ku wê êdî temenê yekîtî û pêşketina civatî bû ev bû.

Mejiyê civatekê pirr giringa ku mirov li ser wê bisekinê. Dema ku em bahse mejiyê civatekê bikin, em divê ku wê civatê baş bi wê werênina ser ziman. Her wusa, rengê hizirkirina wê û dîroka wê pirr girigin dibê ku ew werê ser ziman. Felsefe û dîroka wê ya ku were ser ziman jî, wê di afirêne. Temenê wê yê pêşketinê ê di wê dema ku ew di wê de dijî de di afirêne.

Di vê çerçoveyê de divê ku mirov li ser wan beşên din ên civatî bisekinê. Her wusa li vir, em divê ku mirov bi dîroka wan re wan werêne ser ziman. Î ro, ez dema ku li hemû beşên civate kurd dinerim, ku ev ezdayî bin û ankû yaresanî û hwd bin, her yekê bi kevîyeka mejiyê xwe yê civatî girtîya û bi wê dijî. Çend ku weke komên civatî û bawerî ên ji hevdû cuda tên ser ziman û bi nav kirin jî, lê hizrên wan ên civatî, di çerçoveyekê de hevdû temem dikin. Her wusa, hizrên beşa civate kurd a yaresanî, dema ku ez hizrên bawerîya êzdayîyê ên olî hildina li dest, li hevdû disekin in. Heta ku di hinek mijar û xalan de weke hevdû dihezirin. Mijarên ku di wê de ne weke hevdû dihezirin jî, ne kû mijarên weke hevdû nabînin. Bi wê rengî bûya ku, aliyekê ji wan mijare hildaya li dest û ya din ne hildaya li dest. Lê aliyê din jî, mijarek hildaye li dest û aliyê din mijare ji wê cûda hilde li dest. Di vê temenê de cudahîyên wan hena. Di aslê xwe de, di çerçoveyê de mirov divê ku wan bi hizrên wan û bawerîyên wan hilde li dest û werêne ser ziman. Her wusa, wê hevdû temem bikin.

Pîştî derketina îslamiyetê, civate kurd, piştî jî, heta sedsala 15' min karîya hebûna xwe bi serdestî biparêze. Lê serdestîya xwe ya civatî winda kirîya. Di asta bilind de xate yazdaniyê, têkçûnek dîrokî xwarîya. Ji jîyane hatîya dûrkin. Li herêmê, piştî hatina îslamê jî wê ola êzdayî tevî hemû komkujiyan hebûna xwe bidomêne. Pirranîya dîroka vê ola kurd, bi komkujiyên ku hatina serê derbas bûya. Lê hê jî, pirranîya bawermendên wê fahm nekirina ku ka ji ber çi ew komkuji hatina serê wan. Di mejiyê xwe de, ne rêxistin kirî na. Her wusa, rastîya civate xwe bi rastîya ola xwe hindik dizanin. Bo vê yekê jî, hertimî komkuji hatina serê wan. Piştî ku komkujiyek hat serê wan, bi hizrî û civatî bergir('tedbir')ên wê ne girtina û piştî komkujiya din hatîya serê wan. Dema ku mirov bi zihniyetê ji civate dûrket, ku ew mirovek bê û ankp civatek di nava civakê de a piçûk jî farq nakê, wê heman rewşê bi jîyane xwe re bibîne.

Î ro, xate ezdayî, divê ku ez bibêjim ku dîrokeka wê ya ku dibê ku bawermendên vê olê ên vê demê jî tefkîr nekirina heya. Her wusa, dema ku em bahse ola êzdayî bikin, divê ku em di temenê xate yek-xwûdayî ya yazdanî de bahse wê bikin. Piştî hatina îslamê û pê de, mirovekî ku ew dîroka xate yek-xwûdayî pirr baş fahmkirî derket û ew jî şêx Adî bû. Wî dîrok, di wê temenê de şîrove kir û hanî ser ziman. Wî, xate dîroka ola xwe dizanî. Bo vê yekê, dema ku wî ew dizanî, êdî wî dizanî ku wê li ser çi temenê û bo çi werêne ser ziman. Hizrên Şêx Adî, ên di vê temenê de ku wî hanîna ser ziman, wê piştî wî re ola êzdayî ji dîrokê çûnê rizgar bike. Li vir, dema ku em hewl bidin ku di vê temenê de şêx Adî fahm bikin, divê ku em bi wê dîroka wî re wî hildina li dest û werênina ser ziman. Her wusa di vê temenê de divê ku mirov dîroka wê werêne ser ziman. Şêx Adî, dîrok li ser temen û rastîya wê nivîsand. Ya ku şêx Adî kir şêx Adî û weke pêxemberekî ew mmazin kir jî ev rastî bû.

Dema ku em li dema derketina şêx Adî dinerin, em dibînin ku ola êzdayî li ber ji dîrokê çûyîne ya. Her wusa ew dîroka wê ya ku heya dema ku mirov lê dinerê jî, em dibînin ku ew xat

xwediyê çi dîrokê ya. Şêx Adî ev dizanî. Şêx Adî e rastî dizanî. Ya ku wî mazin kir ev bû. Her wusa ku rastîya ku wî ji dîrokê çûnê xilas kir jî ev rastî bû. Di çerçoveyê de dema ku em li dîroka wî ya li herêmê dinerin û her wusa bi teybetî li wê dema ku ew di wê de derketîya ku mirov li wê dinerê, mirov dikarê bibêje ku şêx Adî di demek dîrokî de derketîya li holê. Rol û weyna ku wî di nava dîrokê re leyistîya ew mijareka din a ku divê ku mirov wê bi şîroveyên civatî re wê werêne ser ziman. Lê ev rastîyên dîrokî ku mirov li wê dihizirê, mirov divê ku wê bi teybetê fahm bike û werêne ser ziman. Şêx Adî, bi hizrên xwe yên ku hanîn ser ziman re rastîya wê olê li gorî rastîya dîroka wê hanî ser ziman û parast ji tûnabûnê. Di vê çerçoveyê de, em divê ku êdî bi sayaserê Şêx Adî, bahse dîroka xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê piştî wî re bikin.

Li vir, giringîya Şêx Adî çi bû? Giringîya wî ya pêşî ew bû wî ne hişt ku ew xate dîroka yazdaniyê ya yek-xwûdayî ku navber bikeviyê de. Wî hişt ku xwe bînavber bide domandin. Di vê temenê de giringîya wî ya dîrokî heya. Di vê çerçoveyê de rola ku Melekê tawis di wê xate yazdaniyê de di dema xwe de leyist, rola ku Mîtra piştî wî re di wê xate dîroka yazdaniyê û dewamiya wê de leyist û rola ku Zerdest di dema xwe de di temenê li gorî dema hanîna ser ziman û bi domandina wê re kir, rola ku Manî di dema xwe de bo domandina wê xate yazdaniyê ku di dema xwe de kir, wê Şêx Adî jî di dema xwe de wê bike. Her wusa, ev rewş giring a ku divê ku mirov wê werêne ser ziman.

Piştî ku Ola îslamê serdest bû û pê de, hêrîşên mazin li êzdayîyan kir. Propagandayên reşkirinê ên mazin kirin. Lê di nava wan rewşan hemûyan de, Şêx Adî, ew xate yazdanî bi dîroka wê re kifşkirîya û fahm kirîya û li gorî demê ku ji nû ve bi şîrovekirinê re hanîya ser ziman û parastîya. Ev, weke aliyekî giring ê ku divê ku mirov li vir bi teybetî kifş bike û werêne ser ziman. Di wê serdema ku xate yek-xwûdayîya olên semewî serdest bû û pêşket û pê de, êdî di nava wê rewşê de wê çawa karibê ola yazdanî biparêzê û bide domandin, êdî karê aqilekî mazin bû. Yê ku vî aqilê mazin dide nîşandin jî Şêx Adî ya. Ji serdema navîn û pê de, wê êdî hin bi hin li gorî demê ezdayî çawa were şîrovekirin û ser ziman, di vê temenê de em dibînin ku Şêx Adî kirîya.

Li gor divê ku mirov bi teybetî li ser vê rastîyê bisekinê ku giringa ku piştî jî xate yek-xwûdayî ya yazdanî ku karîya xwe bide domandin. Em divê ku vê rastîyê her wusa bi dîroka wê re werênina ser ziman. Heta roja me jî, bi navê vê xatê, dîroka wê ne hafîya nivisandin. Ên ku hatina kirin jî, em nikarin bi awayekî baş wan werênina ser ziman û bahsê bikin.

Ola êzdayîyê, divê ku mirov werêne ser ziman ku hê jî, gotinên ji dema melekê tawis bikardihêne. Her wusa, navê 'laleşê' û heta navê navê yazdan re mirov dikarê bahse wê bike. Di vê temenê de, divê ku mirov dîroka wê ya teybet werêne ser ziman. Bo çi giringa ku mirov dîroka êzdayîyê werêne ser ziman? Ji ber ku ev dîrokek civate kurd û herêmê ya. Bi wê re jî, pirranîya şariştaniyên kurd û kurdistanî ên serdemên berê ku di dema sûmerîyan de bê, di dema aqad, babil û qasîtan de bê, di serdema gûtîyan de bê, di serdema hûrî û mîtannîyan de bê û her wusa di serdema medîya û piştî heta ku dihê serdema Manî û hwd, dîrokeka ku bi wê dihê ser ziman a.

Di aslê xwe de, di vê temenê de xwe domandina wê xate êzdayî, wê ne tenê xwe domandina xate êzdayî tenê bê. Wê her wusa rexe ji dîroka civatî a kurdistanê jî bê. Bo vê yekê giringa ku mirov bi rastîya wê re êdî wê werêne ser ziman û fahm bike. Her wusa xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê, di serdemên şariştaniyê ên demên sûmerîyan û piştî bi hezaran salan weke olek yek-xwûdayî ya yazdanî serdem ma ya. Heta serdemên serdestbûna yek-xwûdayî ya semewî û hwd, wê ew serdestîya yek-xwûdayîya yazdanî wê karibê xwe bide domandin. Her wusa, em ku her hezar salên dawî ên berî zayina îsa li berçav bigrin, em dikarin bi wan re bibêjin ku serdestîya yek-xwûdayîya yazdanî ji ber diclê û fratê û heta ku digihijê asya rojhilat

adûr, wê xwediye serwerî û serdestîye bê. Piştî zayina Îsa jî, wê heta serdema Manî û piştî derketina îslamê jî wê serdestîya yek-xwûdayîya yazdanî wê hebe. Lê piştî, êdî hin bi hin serdestîya yek-xwûdayîya êzdayî ji destê wê çûya û êdî li şûna wê yek-xwûdayîya semewî serdest bûya.

Her wusa divê ku mirov vê yekê jî bibêje ku wê ji sedsalên 12' min û pê de, êdî di zikhevdû de yek-xwûdayîya yazdanî û yek-xwûdayîya semewî wê pêşketinê bi xwe re bidina jîn kirin. Piştî hin bi hin bi dîrokê re wê serdestîya yek-xwûdayîya semewî wê pêş bikeve. Ev jî, piştî ku dem tê sedsalên piştî ên piştî zayina îsa, êdî wê hin bi hin êdî serdestî bikeve destê yek-xwûdayîya semewî de. Li dîv hevdû, ku pêşî cihûtiyê û piştî xiristiyanîyetê û piştî wê re jî, ola îslamê dibe, êdî bi rêze ev olên yek-xwûdayî ên semewî pêş dikevin û bi demê re li herêmê êdî serdest dibin û desthilatdarîyên xwe ava dikin. Ya ku yek-xwûdayî ya semewî li hemberî yek-xwûdayî ya yazdanî biser dixê jî, desthilatdarî û hebûn û hêza wê ya.

Li vir, divê ku em em ne kevina vê şaşîyê de ku em tenê xat yek-xwûdayî ya yazdanî ku tenê bi ola êzdayîyê re werênina ser ziman. Bêgûman, ev xate olî a êzdayî, weke ku navend a. Di demên buhurî de jî, ev wusa bûya. Lê hertimî, li dora wê xatê, ku win bêjin bi rengê mezhebîtiya û ankû bi çî rengê din a, weke ku bi Mîtra re di dema wî de dibe û bi Zerdeşt re di dema wî de dibê, wê pêşketina ol û derketina olên nû di vê xate yazdaniyê de di di vê temenê de divê ku mirov werêne ser ziman.

Di serdema nû de xate yek-xwûdayî ya yazdanî û felsefe ya wê. .

Dema ku em bahse xate yek-xwûdayî ya yazdanî bikin, em divê ku dîroka ji we re bina binling û pêl wê bikin û li ser wê re bahse hebûna vê xat û ankû felsefeya wê di serdema nû a zanîn û ragihandinê de. Li vir, di serî de divê ku mirov vê yekê bi teybetî werêne ser ziman ku felsefeya ku em bahsê dikin bi hezaran salan dîroka heya û bi nava wê re bi deha şariştanîyên ku pêşketina bi fêr û cerba re hena. Em divê ku bi vê zanîn bi axifin û gotina xwe bibêjin.

Bi teybetî, î ro dema ku em em bahse civate kurd dikin weke civatek pirr kevn dikin jî, em dibêjin ku 'civate xwediye dîroka herî kevn a'. Lê dema ku rêz were hanîna ser ziman a wê dîroka wê, êdî mirov di cihê xwe de dimênina sekinî. Ji ber ku wê dîroka civatî nizanin. Her wusa, wê dîroka li ber diclê û firatê ku pêşketîya û heya nizanin. Di derbarê wê de bêxaber in. Bêzan in. Dema ku rewş ev bê, wê çawa di serî de divê ku mirov bibêje ku pîrsgirêka fêrbûn û zanînê heya. Ji xwe di temenê hemû pîrsgirêkên ku rû didin de pîrsgirêka zanînê heya. Li vir, di serî de, mirovekî ku andamê civate ku dibêje ku ez ji wê me û ku dîroka wê nizanibê û zimanê wê nizanibê, ma ne şerm û eybeka mirovê ya? Di serdemaka ku zanîn û ragihandin pirr li pêş in û serdest in, zanîna mirov a van jî, hem zarorî ya û hem jî pêwîstîya ahlaqî û civatî ya.

Li vir, divê ku em vê yekê di serî de bi zanînê re werênina ser ziman ku zanîn civatê di roja em de zindî dike. Di aslê xwe de ya ku bi rê ve dibe jî zanîn bixwe ya. Em nikarin li vir, li ser vê rastiyê ti nîqaşê jî bikin. Dema ku em di demeka ku em di wê de dijîn ku zanîn hêz bê, wê çaxê, divê ku mirov li ser vê bihizirê. Di sedsale ku em di wê de dijîn di hê gotin ku "zanîn hêz a!". Ev rast a. Her wusa, asta zanistê jî ya ku pêşketîya her wusa, vê yekê piştrat dike. Di nava wan pêşketin û wê jîyanê de hebûna mirov çendî bi hêz û xwediye karînê ya. Ev jî, weke pîrsa ku hertimê wê bi wê gotina zanîn hêza re qiymetê xwe biparêzê ya. Di vê temenê de, divê ku mirov hinekî jî li ser keseyetîyê bisekinê. Di aslê xwe de hemû ol û bawerî û ekolên felsefê ku hatina mijare ku pêşî xwestina ku fahm bikim û li ser wê re xwe bînin ser ziman jî ev bûya. Li vir, di serî de, divê ku mirov bibêje ku ol, keseyetîyê bi rengê wê yê ahlaqê ku wê çawa karibê bijî li ser disekin in. Lê civat bixwe jî, di çerçoveya ku wê çawa mirov karibê kêr wê were û di nava wê de kar û berpirsiyariya xwe werêne li cih di wê temenê de lê di hîzîrê. Her wusa, ahenge ku di

nava xwestek û kirinên mirov de ku hatina çêkirin, di vê temenê de bi ahlaqê re dihê ser ziman. Civat, çendî ku zane bê, wê çendî xwe bi pêş de bibe. Her wusa, çendî ku dîroka xwe ravakiribê, wê ewçendî karibê li pêşarojê xwe jî bi zanîni bihizirê. Di vê temenê de di sedsala me de, em ya ku dibînin ku ew a ku êdî guharînak di tîkiliya di nava olê û civatê çê dibe. Ew jî, ne guharînaka ji rêzê ya.

Me li jor hanîbû ser ziman ku çawa ku di destpêka pêşketina olan de çerçoveya civatî a ku afirî, bû weke rengê pergala olî bixwe jî. Ev weke rastîyeka ku hebûna civatî û pêşketina olî bi hevdû re di nava ahengekê de pêşketin. Her wusa, ev yek ji aliyê pergaliya civatî û her wusa ya olê ve wusa ya. Em dema ku li rastîya wê dihizirin jî, em vê yekê baş dibînin. Dîroka olên yek-xwûdayî ên ku yazdanî bê û semewî bê, di vê çerçoveyê de rastîyeka dîrokî bi civatîyê û pêşketina wê re dihêne ser ziman. Lê ev rastî zêdetirî bi yek-xwûdayî ya yazdanî re dihê li berçav. Yanî bi wê re zêdetirî dihê li berçav. Sedema wê jî, ew a ku ji ber ku ev pergale olî a yek-xwûdayî, ya pêşî ya ku mirov bi wê re bidest pêşketinê kirîya. Mirov, bi civatî pirraniya pêvajoyên yên ku li şûn xwe hiştin ên civatîtiyê bi pergale olî ya hizirkirinê ya yazdaniyê re li şûn xwe hişt. Di vê temenê de, ku em vê weke destpêkê werênina ser ziman, wê pirr rast û di cih de bê. Pergale olî ha hizirkirinê, rêgezên civat, ahlaqî û her wusa hizrî ku pêşxistina, di temenê wan de pergale olî a hizrî a pêşî heya. Li vir, dema ku em ji aliyê felsefeya dîrokê ve li mijarê binerîn ev weke ratiyek safî li pêşîya me ya.

Civat, çendî ku pêşket, bi pergale yek-xwûdayî ya yazdanî re pêşket. Em dema ku lî serdemên ku bi hizra melekê tawis dihên ser ziman û serdemên ku bi hizrên Mîtrayî dihên ser ziman û serdemên ku bi hizrên avestayî ên Zerdeşt dihên ser ziman û hwd ku mirov dinê mirov vê rastîyê dibînin. Li vir, di rengê pêşketina van demên buhurî de mirov vê weke rastîyekê dibînin ku dema ku civatîtiyê pêşket û pê de, rengê wê yê pêşketî hat dîtin û kifşkirin. Piştî li gorî wê rêgezên olî û ahlaqî û hwd, hatina ser ziman. Kirin û kiriyarên mirov di wê çerçoveyê de hatina lêpirsin. Piştî jî, bi wê re mirov civatîtiya xwe nas kirîya. Dema ku civatîtiyê pêşket û rêgezên bawerî û ahlaqî lê teng hatin, hingî weke ku em di dema Mîtra û Zerdeşt û hwd dibînin, di rengê xwenûkirinê û hwd de pêşveçûn li gorî wê asta civatî bi civakê re bûna. Bi wê re jî, êdî dem bi dem pêşketina xwe domandîya. Ev, di dîrokê û xate dîrokê re bi pêşketina olî, bawerî û ahlaqî ku bi civatê re bûna na. Di vê temenê de ku mirov bibêje ku pêşveçûna civatî a bi pergaliyê bi ya olî re di zikhevdû de bi pergaliyê di rê de di dîrokê re meşîya ya.

Hevdû li hevdû adilandin, weke rêbazekê bi hevdû meşînê re hatîya dîtin û ser ziman. Di vê çerçoveyê de jî, êdî ya ku bi dîrokê re hatîya dîtin ku bi rengê pergaliyê ya ku li civatê serdest bûya pergale hizrî a olî bûya. Ev rengê pêşketin û pêşveçûnê, wê bi sedsalan û hezaran xwe bide jîyanin û domandin bi jîyane mirov re. Ev, ji kûderê tê? Di serî de ji tîgîna pergaliyê a ku bi civatê re diafirê û her wusa bi olê re êdî tê bi rêgezkirinê. Her wusa, ev jî, êdî di serdemên pêşketina bi aqil û felsefeyê re hin bi hin temenê guharîna wê diafirê. Ev serdema ku em hatin û ketinê de, serdemek wusa ku êdî pergale hizrî a olî lixwekirinê herê nake. Li gorî pergale xwe ya civatê, tenê destûrê dide olê û pergaliya wê ya hizrî ku xwe li wê biafirîne û biadilîne.

Di aslê xwe de farq jî bi hizrî di vir de dihê dîtin. Ew tîgîna gerdûnî a olê ku olê xwe li ser wê re dida jîyankirin û domandin, êdî bûya tîgîna civatî a gerdûnî. Di serdema me de tîgîneka gerdûnî a civatî êdî di afirê. Di temenê wê de aqil û pêşveçûnên bi aqil hena. Li vir, dema ku mirov jîyane xwe li gorî rastîya civate bi adilîne, wê hingî rastî li gorî vê bê. Her wusa, ev êdî dibe nerîneka ku em di temenê wê de civanasîya civatî bicih bikin û wê werênina ser ziman a. Ji ber ku wê giring bê. Jîyane civatê bi pergaliya wê ya hizrî ku diafirê, xwe li ser nîrx û zimanê wê re dayimî diafirîne. Ev jî, êdî bûya teybetmendiyeka civatî a serdemî û aqilî. ..

Di vê çerçoveya civatî de cihê olê wê çawa bê? Ol, her wusa wê di nava têkiliyên civatî de weke rêgezên ahlâqî wê hertimî hebûna xwe biparêze. Bi wê re jî, mirov dikarê bibêje ku wê pergaliya olî a hizrî, êdî di roja me de jî, ji mirov dixwezê ku ji bihizirê û xwe biguharêne. Ya ku êdî di hê xwestin ev a.

Em di vê çerçoveyê de dema ku li pergale olî a yek-xwûdayî ya yazdanî dinerin, bi pêşketin û pêşveçûnê wê ên li asya rojhilat a dûr û hwd re, ji xwe bi awayekî hizrî xwe li ser temenê lêgerîna aramiya keseyetîyê bierk kirîya. Lê di vê temenê de di temenê birêxistinîkirin û xwe û wê pêşxistinê de pirr lawaz a. Her wusa, dema ku em li têngîna wê ya demî dinerin jî, em dikarin bibêjin ku bi pergali dikarê xwe biafirêne û werêne ser ziman. Her wusa, li vir, weke nirxekê esas girtina mirov temenê herî e pêşketinê ya. Ya ku bi vê xate olê re ji xwe heyî jî ev a. Lê bi rêxistin nekirina wê, êdî temenê lawaziya wê ya. Em dema ku li dema Mîtra, Zerdeşt, Bûda, Manî û hwd dinerin, em vê yekê weke rastîyek dîrokî dibînin. Her wusa, di vê temenê de em dikarin bibêjin ku di xate yek-xwûdayî ya yazdanî de 'jin pîroz a'. Ev weke nirxeka ku em divê ku di serî de li vir esas bigrin û werênina ser ziman a. Bi wê re jî, her wusa di çerçoveya jîyane civatî de bi rêxistinîkirina wê de, dikarê xwe weke hêzek civatî werêne li holê. Lê li vir, ku tenê pêwîstî pê heya, ew a ku xwe werêne ser ziman a. Li ser rengê civatî hizirîkirin û kirina wê ya malê xwe û her wusa bi wê re xwe pêşxistin, wê temenê pêşketina wê bê. Ya ku baweriyên xate yazdaniyê ku di van serdemên piştre de ku ji dest berdana jî ev rastî na.

Li vir, di serî de divê ku mirov vê rastîyê werêne ser ziman ku ol bi bawerîya xwe re ku li gorî civatê xwe adiland re wê karibê bijî. Her wusa, li vir, di serdema civatek bîaqil de ev yek weke rêgezek pêşketinê jî ya. Li kurdistanê, di serdemên dawiyê de hemû baweriyên kurdistanî û ên civatî, dest ji civatîtiya civate xwe berdan na. Her wusa tenê li ser gotina "bawerîyê" xwe dijîn û dikin ku bidina domandin. Ya ku wê ji binî, ku nikaribin bikin jî, wê ev bê.

Heta sedsale me, olên kurdistanî, ji rastîya civate ravîya na. Ev ne tenê bûya temenê wîndakirina wan. Her wusa bûya temenê windakirina civatê bixwe jî. Li vir, divê ku mirov vê jî bibêje ku olên kurdistanî, rastîya ku li ser wê bijîn û xwe şîn bikin wê civate wan bê.

Di serî de, li vir, di temenê pêşketina demî de ku em lê binerîn, civate kurd, bi rengên bawerîya xwe ên ku hena, ku di temenê mejiyê civate xwe de wan bike yek, wê karibê bi wan re pêşaroja xwe jî biafirêne û qizinc bike. Li vir, berî hertiştî mejiyê civatê esas girtin a. Di roja me de, di nava civate kurd de pirr bawerî hena. Lê her yekê bi keviyekê girtina û bi wê dikin ku xwe bijîn. Ya ku wê ne wan xilas bike ji tûna bûnê û ne jî wê civatê xilas bike ji tûnabûnê ev a.

Di serî de, divê ku mejiyê civate xwe weke mejiyê xwe bibînin û bi wê re xwe werênina ser ziman. Her wusa, zimanê civate xwe divê ku esas bigrin. Li ser wê re divê ku di nava civate xwe de êdî xwe werênina ser ziman. Ya ku wê êdî temenê pêşketina civatî jî û ya wan jî biafirêne wê ev bê. Dema ku em li serdemên buhurî ên weke serdema Melekê Tawis bê, serdema Mîtra bê, serdema Zerdeşt bê, Zerdeşt Manî û hwd bê ku mirov li wan dinerê, mirov dibîne ku wan bi civatîtiya xwe re pêşketina xwe ya bi dîrokê re misoger kirina. Li vir, têkiliya di nava mejiyê civatê û her wusa pergale hizrî a bawerîyê de di birêxistinbûna civatî de xwe di li der.

Li kurdistanê xate yek-xwûdayî ya yazdanî, dîroka wê ya bi hezaran salan heya.. Di vê çerçoveya wê de dema ku mirov di hîzirê, mirov dibîne ku civatîtiya kurd, bi wê re xwe çawa bi rêxistinîkirîya. Bawermendên ku dîrok bi bawerîya xwe re nivîsandin, ew in ku bi mejiyê civate xwe re hevnasîn kirina na. Di serdema Şêx adî de, ne tenê ew her wusa, wê weke bawermend û oldarê mazin e yaresanî Siltan Sahaq derkeve li holê. Siltan sahaq, di nava civatê de hizrên xwe hanîna ser ziman. Her wusa wî hizrên xwe hanîna ser ziman. Siltan, sahaq, dema ku em li wî bihizirin, divê ku mirov wî jî weke Mîtra, Zerdeşt, Bûda, Manî û hwd werêne ser ziman. Ew jî, bawermendek di vê rengê de bû ku wî bi hizrên wî yê civatîtiya wî re werêne ser ziman. Siltan

Sahaq, zimanê wî, zimanê civate wî bû. Her wusa, dema ku em li Mîtra jî, dihizirin, em dibînin ku zimanê wî zimanê civate wî ya. Zerdest jî, bi heman rengî zimanê wî zimanê civate wî ya. Piştî wî re Manî, bi heman rengî zimanê wî zimanê civate wî ya. Di dema xwe de Şêx Adî jî û Siltan Sahaq jî zimanê civate bikarhanîna û bi wê re civate û bawerîya wê bi hevdû re hanîna ser ziman. Em li vir, divê ku vê weke rastiyê herê bikin, têkiliya di nava rewşenbîr û civatê de çi bê, ya di nava bawermend û civatê de jî heman tişt a. Em nikarin cûda werênina ser ziman. Zimanê civatê, ramz û stûna civatê ya ku wê li ser lingan digrê û diparêzê û her wusa barî pêşarojê dike.

K civate kurd heta roja me karibê xwe parastibê, em hinekî vê deyndarê Melekê Tawî, Mîtra, Zerdest, Manî û hwd, in. Zaneyên civatê ên piştî wan re ên weke siltan Sahaq, Şêx Adî û hwd, di wê xatê de hizrên xwe bi zimanê civate xwe hanîna ser ziman û bi vê yekê mayîndatîya civate parastina. Dîrok, î ro jî, vê mafê van mirovan bi hebûna civate kurd a li dika dîrokê re dide wan. Têkiliya di nava hanîna ser ziman a hizir û bi wê parastina civatê, û ankû weke gotina bi serdema me ku bi wê tê gotin ku 'zanîn hêza!', dema ku bi zimanê civatê hat hanîn ser ziman, ew hingî dibe hêz ji civatê re. Di çerçoveyê de divê ku mirov li hanîna ser ziman û paratinê civatê binerê. Civat, dikarê xwe bi zimanê xwe re biparêzê û barî pêşarojê bike. Ya ku wê diparêzê jî ev a. Hizir û ramanên wê, dema ku bi zimanê wê di nava wê de hat ser ziman, hingî biwê dikarê xwe bafirêne û dewlemend bike û barî pêşarojê bike. Ev, weke rastîyeka ku em nikarin li ser wê nîqaş jî bikin a.

Ya ku temenê pêşarojê diafirênê dîrok a. Dema ku mirov bi civatî û bawerî hewlêda ku werêne ser ziman, mirov wê li wê dîrokê binerê û werêne ser ziman. Em dema ku bahse xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê dikin jî, em divê ku bi dîroka wê re werênina ser ziman. Her wusa, ev dîrok, ne tenê dîrokek di temenê bawerîyeka dîrokî de ya. Bi wê re jî, dîroka civat û rengê pergale wê ya hizrî a felsefîkî jî bi xwe re dihêne ser ziman. Di vê temenê de divê ku mirov werêne ser ziman ku dîrok, hertimî temenê pêşaroja mirov a jî.

Dîroka bawerîyê û ankû civatîyê a li ber diclê û firatê pirr zêde dem dirêj a. Herwusa, dema ku em bahse dîroka yek-xwûdayîya ya yazdanî dikin jî, em weke temenê wê yê ku li ser pêşketî dihênina ser ziman. Bo vê yekê, pirr giring dibê ku mirov vê dîrokê bi hemû rastiyên wê re fahm bike û werêne ser ziman.

Dema ku em ji aliyê civatî ve li vê dîrokê binerîn û ji aliyê pergali hizrî a civatî ve ku lê binerîn û her wusa bi rengê bawerîyê jî ku mirov lê binerê, mirov wê rastîya wê bi başî kifş bike û werêne ser ziman. Li vir ya giring, ew a ku mirov vê kifş bike û li ser wê re xwe bêne ser ziman. Di sedsale me de, ku weke serdemek 'pêşketî' û ya 'zanîn û ragihandinê' dihê hanîn ser ziman de ku civatek weke ya kurd ji hemû maf û azadîya xwe bêpar hatibê hiştin, em çawa dikarin bi wê pêşketin û zanîna wê re bahse mirovatiyê bikin? Di serdema ku ez van rêza dinivîsênim de civate kurd a êzdayî li çiyayê şengalê li mirinê hatibû terikendin. Her wusa, hêrîş li hebûna wê dihatina kirin.

Ya rastî li vir, divê ku mirov van rastîyan hemûyan di berçav de bigirê û bahse pêşarojê bike. Ji ber ku ev tiştên ku em î ro dijîn, dema ku em buhurîna li sîba, wê bina paşeroja me û ankû dîroke me. Bo vê yekê, ev tiştên ku em î ro dijîn bo me dîroke me na. Li vir, fêra ku mirov ji wê derxe ew a ku mirov civatê di serî de bi rastiyên wê re û her wusa bi dîroka wê re fahm bike û werêne ser ziman. Li ser wê re xateya wê ya pêşarojê werêne ser ziman. Li vir, di serî de em divê ku van aliyan hemûyan li berçav bigrin.

Civatek bi dîrok û nîrxên xwe yên çandî, bawerî û hwd re heya. Bi zimanê xwe re heya. Ev, weke rastîyna ku mirov nikarê li ser wan ti nîqaşê bike na jî. Em li vir, nîqaşê li ser hebûnê nakin. Em nîqaşê li ser rengê nîqaşê û afirandina pêşarojê dikin. Ev jî, ya bo civatekê ya herî giring û jîyanî ya. Civatên avestayî, me dîroka wan li jor hanî ser ziman. Dema ku em li dîroka

civatên avestayî dinerin, em dibînin û fahm dikin ku çendî karîna ku xwe bi demê re biafirênin û werênina ser ziman. Lê ev jî bi zimanê civatê û aqilê wê re kirina. Bi hanîna wê ya li ser ziman re kirina. Bi rastîya wê re hanîna ser ziman. Em dema ku bahse pergale hizrî a yazdanî dikin, em divê ku em ji bîr nekin ku em bahse hebûna pêşketina civatên avestayî jî dikin. Her wusa, pergaliya olî, em divê ku di rengê pergeliyek hizrî a civatî de jî werênina ser ziman. Rengê jîyane civatê dide kifşkirin. Heta roja me jî, ya ku rengê jîyane civatê daye kifşkirin ev rastî bûya.

Em divê ku vê rastîyê werênina ser ziman, ku yek-xwûdayî ya yazdanî, di roja me de, mafê xwe yê jîyanê ji dest bi tememî winda kirîya. Her wusa, mirovên wê rengê civatê ku kurd bin û ankû milletek din bin, ew mafê wan jî destê wan hatîya girtin. Di dawîya çeyreka pêşî a sedsala 21'ê de rewşa li çiyayê şengalê bi kurdên ezdayî re, minaq, nîşanak û birhana vê yekê ya. Bêgûman, em nikarin wê rewşê bi ti rengê mirovatiyê re werênina ser ziman. Cihê wê jî, di ti mirovatiyê de tûna ya. Her wusa, lê em dîsa tevî vanqas rewşê ku hundurê mirov reş dikin jî, di derbarê dîroka pêşaroja civate ezdayî de ku bi ber pêşarojê de ne bêhêvî na. Ev hêvî me ji kûderê tê? Ev hêvîya me, ji rastîya têgihiştin û felsefeya civat a yazdanîtiyê tê. Her wusa, bi gelek rengên cuda û ên teybet jî bin, li asya rojhilat a dûr, minaqên jîyanê ê vê rastîyê û dîrokê hê jî dijîn. Bi wê re jî, divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman ku pêşveçûnên li kurdistanê ên bi civate kurd re ku hena jî, tevî ku rewşek şer jî li ser serê civatê heya jî, em divê ku werênina ser ziman, wê karibê pêşaroja xwe biafirîne. Bi teybetî, divê ku mirov vê yekê jî, werêne ser ziman ku xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê, dayikî ji mirovatîyê re kirîya. Çend ku di van herdû hezar salên dawiyê de hin bi hin serdestiya wê kêmbû û serdestiya yek-xwûdayî ya semewî lê serdest bû jî, em divê ku weke dîroka berî wê ku bi gelek demên dîroka yek-xwûdayî ya semewî ku di zikhevdû de pêşketî ya jî, weke dîroka serdestiya vê rastîya yek-xwûdayî ya yazdanî werênina ser ziman.

Civatên yazdanî, em div ku werênina ser ziman ku hebûna xwe didomênin. Wê hê jî bidomênin. Wê dîrokê binivîsênin. Ya ku vê dîrokê dide nivîsandin jî, civatîtiya ku heya ya. Em li vir, divê ku hebûna civatê bi teybetî binxat bikin û werênina ser ziman.

Î ro, xate yazdaniyê, li herêmê hebûna xwe diparêzê. Di serdema me ya î ro de, civatîtiya di hê di hî, bi aqil dijî. Em vê yekê, divê ku bi teybetî binxat bikin. Çendî ku têkiliya xwe bi aqil re danî û xwe bi aqil hanî ser ziman, wê karibê pêşketina xwe mazin û dîrokî bide jîyandin. Î ro jî, ku em li rengê civate kurd dinerim, ez hê jî, bi mejiyê wê re wê qatbûnê dibînim. Her wusa, di mejiyê xwe de ew yekîti hê çênekirîya. Wê yekîtiyê jî, tenê û tenê bi pêşxistina aqilê xwe re dikarê çê bike. Her wusa, bi ji nûve şîrovekirina jîyane re û hanîna wê ya li ser ziman re wê karibê, wê pêş bixe. Li vir, ev jî, weke rastîyeka ku mirov divê ku wê bi teybetî werêne ser ziman a.

Me got ku mejiyê civate kurd, bûya qat. Em hinekî li vir li ser vê rastîyê rawastihin. Ev jî, giring a. Î ro, dema ku mirov li rengê pêşketina civat kurd dinerê hê jî, mirov nîşanakên serdema Melekê tawis, Mîtra, Zerdeşt, Manî, Ū hwd dibînê. Ev nîşanaka ku hata roja me de hatîbin û hê jî xwe bidina nîşandin, ev nîşanaka tiştekî ya. Ew jî, ew a ku civat, jî, bi gelek awayan wê pêşketina wan demên buhurî dijî. Ev tê wê wateyê ku rengê pêşketina xwe ya demî ku di wê de dijî pêş nexistîya. Ji xwe em nikarin, ew bişavtînbûna ku li ser civatî hatî pêşxistin ji civatê bihasibênin. Ew, tenê rastîya civatê ya bi dîroka wê re ji berçav di vêşêrê û hewd. Ji wê û pê de, mirov nikarê bi ti nirxî bahse wê bike.

Civatek, bi dîroka xwe re dirabê ser pîyan. Ev weke rastîyek ku mirov nikarê li ser nîqaşê jî bike ya. Di vê temenê de, civate kurd ku xwediyê dîrokek pirr kevn û dirêj a, di serî de bi zimanê wê divê ku mirov wê dîroka wê ji wê re werêne ser ziman, dakû, wê ji xwe bike neyikê û xwe di wê re bibînê û xwe êdî piştî ji nû ve biafirîne. Êdî ev afirandin, wê bê afirandina pêşaroja wê. Civate kurd, ku xwediyê dîrokek wusa kevn, di serî de, mirov xamgin dike ku di rewşek bi vî

rengî ya xirab de ya. Her wusa, ev tiştêkî din jî dide nîşandin ku mejiyê wê ji wê hatîya standin. Civatek, bê mejiyê xwe nikarê bijî. Civate kurd jî wusa ya. Di vê temenê de divê ku mirov werêne ser ziman, ku di serî de ew mejiyên ku civatê ku dikarin bibînin û ku wê werênina ser ziman pêwîstî bi wan heya. Ya ku heta roja me nebûya ev a. Heta roja me, hinek hanînen li ser ziman ku ne bi zimanê civatê na, em nikarin bi wan civatê werênina ser ziman. Ew tenê, dibîna hizirna di zimanên din de ên di derbarê civatê de na.

Civate kurd, ew dîroka wê ya ku demdirêj ku werê ser ziman, wê ji gelek pîrsgirêkên wê ên navxweyî re jî bibe çareserî û derman. Ev jî, weke aliyekî din ê ku divê ku mirov bi teybetî li ser wê bisekinê ya. Her wusa, civat, wê hanîna ser ziman dîroka wê û aqilê wê bi zimanê re, wê karibê jîyane xwe jî pêş bixe. Wê karibê pêşveçûnên civatî û hwd bi xwe re bide çê kirin. Ev jî, pêwîstî bi mejiyê civat dide dîtin. Dema ku mirov bi zimanê civatê hanî ser ziman, hingî wê ew mejiyê civatê biafirê û bikeve xizmeta wê pêşketina wê ya civatî de. Di nava civate kurd de, gelek komên cuda ên bawer û civatî hena. Hemû jî, dema ku mirov li dîrok wan dinê, mirov dibîne ku xwediyê dîrokek pîr demdirêj kevn in. ev beşên civate kurd, bi demê re di nava xwe de pêvajoyên ji hevdû cuda ên civatî pêşxistina. Li vir, di aslê xwe de bi zimanê wan, hanîna ser ziman ya vê civatîtiya wan, wê bike ku ew bi wê cudahiyan xwe re jî bibîna temenê pêşketinek civatî ya civatî. Her civat, pêwîstiya wê bi xwenasîna wê heya. Her wusa pêwîstiya wê bi xwe fahmkirina wê ya bi aqil heya. Ev jî, wê bi demê re dike. Lê dema ku xwe di nava xwe de û bi zimanê xwe hanî ser ziman, hingî dikarê wê bike. Ya ku di aslê xwe de temenê pêşketina civatî difirêne û di civaknasiyekê de digihêne hevdû pêş dixê jî wê ev bê. Ev jî, wê êdî bike ku civat, karibê pêşaroja xwe bidestê xwe biafirêne. Heta roja me, hatina civate kurd li roja me, bi sayaserê van nîrxên wê yê civatî ku karî wan biparêze bûya. Çend ku serdestiyek di demê de li ser wê hebû jî, lê bi van nîrxên û xwe hanîna ser ziman a bi ziman û nîrxên xwe re êdî karîya ku xwe biafirêne û barî pêşarogê bike.

Dema ku mirov hewl bide ku bi dema aqil re xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê werêne ser ziman, divê ku mirov bi felsefeya wê re werêne ser ziman. Zerdest, bi avesta re temenekî baş ê felsefîkî û teorîkî çêkiribû. Piştî wî re zanyar û bawermendên weke Manî û hwd ku di vê xate hatina û hizrên xwe hanîna ser ziman, ji wê sûd girtina û hanîna ser ziman. Manî, gelek teybetmendiyên wî hena. Yek ji wan teybetmendîya wan jî, ew bi wê zanîna xwe ya ku wî hanîna ser ziman re ew dibe filosofekî serdema hemdem a vê xate yek-xwûdayî ya yazdanî jî. Di vê çerçoveyê de, ew bi aqîlê xwe derdikeve li pêş.

Manî, felsefeya gîyan û laş, ya di bin navê 'dûalismê' de ku i vê xatê de dihê ser ziman, bi felsefeya hemdem û nûjen kirîya û hanîya ser ziman. Her wusa, berî Manî Zerdest ev felsefe di temenê têkilî, rewş û wûcana gîyan û laş û rewşa jîyane wan de hanîbû ser ziman. Di serdemên nû de wê Manî, bi nêzîkatîya zanyarî ya deronî jî li vê mijarê binerê û di temenê têkiliya gîyan-zanîne, gîyan-laş, keseyet û zanîne û hwd de lê binerê. Ev aliyên ku weke bi gotinên nû re dihê ser ziman, wê piştî li ser wê were axiftin. Di vê çerçoveyê de em divê ku vê yekê bibêjin ku Manî felsefeya dûalismê, di vê xatê de bi têgîneka yek-xwûdayî ya yazdanî xwestiya ku werêne ser ziman û hanîya ser ziman jî. Her wusa, ji xwe, hê di dema Zerdest de, ew rêxistinkirina vê felsefeyê bi yek-xwûdayîtiyê re bûya. Zerdest, bi yek-xwûdayî ku dihêne ser ziman re divê ku mirov wê werêne ser ziman.

Zerdest, çend ku bi gîyan û laş re dihêne ser ziman jî, ew di temenê hiyererşiyekê de wê yekkirinê dide kirin û dihêne ser ziman. Zerdest, di çerçoveya wê têgîn û xate wê de Zerwan weke bav, li kahfê vê felsefeyê bicih dike. Li bin wî jî, Ahûra Mazda û Ahrîman, weke du zaroyên wî bicih dike. Van herdû zaroyan wan jî bi du gîyanên nemir ên sermedî û vajî hevdû ku yek baş û yek ne baş re dihêne ser ziman. Ev jî, du temenê duîtiyeka dûalîteyê de dihêne ser

ziman. Lê di temenekî hiyererşîkî de wê ji ser ve Zerwan weke bavê wan kifşkar bê. Şîroveyên Zerdeşt ên ku li ser vê xalê wî hanîna ser ziman, di derbarê fahmkirina vê hiyererşîya di nava bav û du kûran de têra xwe zanîn û agahiyê didina me.

Di vê çerçoveyê de dema ku em bahse dûîtîya dikin, em dibînin ku weke du-alî jî gîyan dihên li berçav. Her wusa, dûîtîya ku bi ahûra mazda û ahrîman re dihê ser ziman, di çerçoveya du-gîyan'an de dihê dîtîn. Li vir, dema ku em li ser vê rewşê dihizirin, em dibînin ku Manî jî, wê ji vê çerçoveyê destpêbike. Wê vê çerçoveyê ya bi du-gîyan'an jî werêne ser ziman. Lê wê di şîroveya xwe ya ku dike de jî, şîroveya 'gîyan û laş' werêne li holê. Gîyan, dîtbar nîn a. Lê laş dîtbar a. Li vir, weke kirina aliyekî ji wan du aliyê dûîtîya dûalîteyê şenber û sîmset, wê weke têngîneka hemdem ya pêşketî a felsefîkî jî piştî xwe bide berçav. Manî, wusa tê dîtîn ku li ser hebûna aqil û bandûra wê jî, pirr serî wastandîya. Em vê ji kûderê fahm dikin? Em vê ji wê têtîliya di nava 'laş' û ya 'gîyanê' de dibînin.

Hê di demên Zerdeşt de, wê nîqaşên li ser têtîliya di nava gîyan û laş wê hebin. Lê weke felsefeyekê ku bigihêne astaka têtîhiştinê ku karibê li jîyanê wê werêne ser ziman û bi wê re şîroveyê bike wê bê nesibê Manî. Manî, li vir, têtîha xwûdayîyê jî dê di vê çerçoveyê de wê şîroveyekê di derbarê wê de bike. Şîroveya ku ew dike jî, wê di vê rengê de bê ku Manî, xwûdê, 'ji aliyekî wî ve li berçav ku weke 'laş' dihêne ser ziman. Lê bi aliyê wî yê din jî bi gîyanê dihêne ser ziman. Li ser vê re jî, her wusa dihêne ser ziman ku ev herdû alî hevdu temem dikin. Laş, bo Manî û têtîna wî, dibê darêjka jîyanî a li jîyanê. Her wusa, ev sîmsetbûna jîyanê jî di wê de dibîne. Her wusa di wê sîmsetbûnê de, hebûn û heyîneka xwûdayî ya li jîyanê jî dike ku kifş bike. Ev bi serê xwe aliyekî ku mirov di temenê felsefeya hemdem de di wê de kûr bibe ya. Rastîyên ku Manî, di jîyanê de bi laş re kifş dike, weke heyîneka xwûdayî dihêne ser ziman. Her wusa, di hin şîroveyna de jî, weke ancama jî dihêne ser ziman. Di hin şîroveyên ku bi gotinê di derbarê wê de dihên ser ziman de, di van de bi vî rengî hin gotin dihên ser ziman. Lê zêde di derbarê vekirin û kûrbûna van gotinan de nayê ser ziman. Li vir, ev têtîna ancama ew çawa weke ku bi vî rengî dihêne ser ziman, em zêde gotinan na bihîzîn. Lê li vir, dema ku mirov li ser Mîtra û Zerdeşt re dihizirê jî, mirov hinek hizrên ku em dihizirin ku Manî jî bikarhanîna kifş dikin. Ev jî, avesta dibê temenê me.

Aqil û her wusa bi teybetî felsefe, li vir, dema ku mirov li ser wê dihizirê, mirov dibîne ku di wê de pirr zêde pêşketîya. Zanyar û filosofên weke Sîpînoza, hin bi hin şîroveyên nû pêş dixin. Şîroveyên berê ên Aristo ku wî kirina, wê wan serdeman re bina hîm. Lê ji wê zêdetir jî, êdî dihê hîs kirin ku pêwîstî bi şîroveyna nû ê bi aqil û felsefîkî hena. Di vê çerçoveyê de êdî mejî dihê hizirandina û wastandin. Lêkolînên Kopernîk û Gelileo ên bi fizîkê û astronomîyê, wele ancama wê nîqaşa di serî de ya wê serdema nû na. Her wusa, wê weke ancama van xabatên mirovên weke Kopernîk û Gelileo û hwd, wê Zanyarên weke Newton derkevin û bi rêbazna nû ên hemdem bi werze(matematik)yê re werênina ser ziman. Rengê awayê pêşketina dema nû, wê bi van mirovan re hinekî kifş bibe. Êdî di vê çerçoveyê de xabatên giranbûha li ser felsefeyê dihên kirin. Têtînên felsefîkî ên weke 'îdealîzm' û 'metaliyalîzm', wê derkevina li holê. Ev têtîn, wê di serdemên piştî de, êdî bi awayekî vekirî werina bi navkirin û ser ziman. Lê heta wan demên ku ew tî bi navkirin de jî, wê xabatên hizirkirinê bînavber bidom in. Li ser wan re jî, wê êdî bijîn. Li vir, dema ku em bahse serdeme felsefeyê bikin, li vir, divê ku em hinekî jî di nava wê de weke sedemeka giring a di temen nîqaşên wê de jî werênina ser ziman ku hertimî li bersiva 'wê çawa werê jîyîn' dihê lêgerîn.

Ma na, ev pirs, ji destpêka hizirandinê, li bersiva wê hatîya lêgerîn? Ev pirsêka wusa ku wê hertimî hemû rengên hizir, aqil û felsefeyê bikin ku li gorî ast û pîvan û zanîna dema xwe bersivna ji wê re werênin. Di wê demê de jî, wê pirr li ser wê yekê were hizirin û sekin in.

Bersiva pirs a 'wê çawa were jîyîn' û ankû 'divê ku mirov çawa bijî' jî, wê di heman demê de bi aqil, felsefeyê û têgînên bi wan nîqaş dihên kirin ên weke rewîstê û hwd re wê hewl werê dayîn ku bersiv were dayîn.

Pirseka herî mazin ew a ku wê dema aqil de çawa were jîyîn a. Her wusa wê rêgezên jîyane çawa bin. Wê çî pîvanên ahlaqî û hwd hebin. Ev hemû, wê xwe bidina dîyar kirin. Li vir, dema ku em li nîqaşên di serê Sîpinoza de ku li wan dinê, di vê çerçoveyê de na. Di çerçoveyek ahlaqî de ew zorê dide mejiyê xwe û nîqaşên felsefîkî bo serdemek nûjen a hemdem dike. Em dema ku li vir dinê, her wusa, di çerçoveya pîvanên dema aqil de, nîqaşên li ser awayê jîyanê û her wusa pîvanên jîyanê ku dihên kirin, wê gelek hizran bide hanîn li ser ziman. Di serdema aqil de, wê bi nîqaşên bi hebûna felsefeyê re wê li ser navaroکا wê, yanî li ser hebûna hizran û zanînan êdî hizir werina ser ziman. Ev jî, weke aliyekî giring ku divê ku mirov bahse wan bike ya. Bi gotinaka din, wê ddi nava felsefeyê û dema wê de wê dîroka zanînê û têgihiştinê êdî were nivîsandin. Di vê çerçoveyê de nîqaşên ku tên kirin û meşandin jî, wê bi xwe re hizirkirinek nûjen a felsefîkî werêne li holê.

Rengê jîyane ku wê bi wê were jîyandin, li wê dihê lêpirsin. Ev, weke aliyekê ku mirov bi teybetî li vir li ser bisekinê ya. Manî jî, di vê çerçoveyê de lê dihizirê. Manî, hinekî dîn jî, ji vê wîrdetir diçêt. Hinekî dîn jî, xwe wîrdetir dibê. Hinekî dîn jî, aqilê xwe bi pergali dihê ser ziman. Di vê serdem û di nava van nîqaşan de, wê Manî, pergale xwe ya hizrî a bawerîyê jî, werêne li laş. Di vê çerçoveyê de, divê ku mirov vê jî werêne ser ziman ku ya ku Manî, wê dihê li laş, ew a ku oleka serdema aqil û felsefeyê ya. Em divê ku di serî de weke gotinaka giring vê kifş bikin û werênina ser ziman. Li vir, bi rastî jî, dema ku em hewl didin ku çerçoveya Manî a demê fahm bikin, em dibînin ku em di nava nîqaşên felsefîkî û zihnî de kûr û dûr diçin. Ya ku me bi xwe re dibê jî ew in. Li vir, divê ku mirov ji vê yekê fahm bike ku êdî di wê de mirov di serdemek aqil de dijî. Her wusa, li gorî wê serdema nûjen a aqil û hemdem wê çawa were jîyîn û bersiv bêdayîn li xwestek û pîvanên jîyane mirov, li wê û çerçoveyê wê dihê lêgerîn. Manî, bi pergale xwe ya hizrî a felsefîkî ku wî weke çerçoveya bawerîya xwe hanîya ser ziman, di vê çerçoveyê de kirîya ku biwate bike. Wî, xwe ji ast û pîvana demê dûr nedaye alîkî. Wî, di wê çerçoveyê de hanîya ser ziman. Her wusa, ev tiştêkî jî dide nîşandin. Ew jî, ew a ku ast û têgihiştina demê ya civatî çawa ya ew jî êdî dihê dîtin û weke çerçoveyekê dihê herê kirin û di nava wê çerçoveyê de êdî pergala hizrî a bawerî bi rengê felsefîkî dihê hanîn ser ziman. Ev jî, weke aliyekî din e teybet a ku mirov divê ku li vir kifş bike û werêne ser ziman.

Di wê demê de, em nikarin bibêjin ku asta civatê ya zanînê nîn a. Astaka civatî ya zanînê ya li gorî demê heya. Her wusa, em vê yekê pirr baş kifş dikin. Di vê çerçoveyê de li gorî pîvan û xwestekên demê dihê hizirîn. Manî, di vê çerçoveyê de felsefeya xwe hanîya ser ziman. Em li vir, dema ku li heyîna civatî dihizirin, em dibînin ku Manî, bi demê re kifşkirîya ku civat hertimî li gorî demê diguharê û divê ku li gorî wê guharînê aqilîya wê were kirin. Em vê ji kûderê fahm dikin? Em vê, ji hinek pêşveçûnên ku ne zêde demek dirêj ya piştî wî re fahm dikin. Manî, piştî wî re wê Mezdek di xate wî ya bawerî û hizrî de werê. Tevger û xûyên ku Mezdek didê nîşandin, vê rastîya Manî jî bi xwe re dihê û dide li berçav. Mezdek, di serê xwe de weke civaknasvanekî demê ya. Pirr li rewş û pîvan û rengê jîyane civatî dihizirê. Her wusa, heta ku di wê çerçoveyê de li kûderê kêmesî hena wan jî kifş dike. Lê Ez li vir, divê ku werênima ser ziman ku Mezdek, weke civaknasvanekî demê e civatî divê ku mirov wî werêne ser ziman. Mezdek, di dema xwe de li jîyane mirov ya civatî dinê. Her wusa beremberî wê li jîyane mirovên li qasrê jî dinê. Farqîya di nava jîyane wan de çî na, wê kifş dike. Vê jî, bi gotinên jîyan 'çînî' in weke "mirovê dewlemend", û ankû "mirovê xizan" dihê ser ziman. Di vê çerçoveyê de, dema ku Mezdek diaxifê balê dikişê ser jîyane û jîyandina di nava civatê de ya 'faqîr' û 'dewlemend'.

Bi wê re jî, êdî dixwezê ku bertekê bide çêkirin. Li hemberê şahê Sasanê kewê, tevgerên Mezdek wê di vê temenê de xwe bidina dîyar kirin. Di vê çerçoveyê de, mirovên xizan û di jîyane xwe de faqîr li dijî şah di rakê ser pîyan û raperînê bi wan dide çêkirin.

Ev rewş, bi serê xwe divê ku mirov weke rewşek civatî ya ku di ancama wê hizirîna wê xatê de ku bûya divê ku mirov werêne ser ziman. Her wusa, dema ku mirov li vê rewşê dihizirê mirov dibînê ku li rengê jîyanê hizirîn heya. Bi wê re jî, li keseyetîyê heya. Hê berî serdema Manî, ku hinekî piştî serdema Zerdeşt, wê Bûda di çerçoveya keseyetîyê de hinek şîroveyna bike. Bi wê re jî, wê şîroveyên Bûda werina ser ziman. Çend ku heta roja me jî, ew şîroveyên Bûda li gorî rastîya wan baş ne hatibina fahmkirin jî, lê divê ku mirov qiyametê bide wan û wan fahm bike.

Şîroveyên li ser keseyetîyê, êdî di van demên aqil û felsefeyê de, wele teybetmendi û xosletên hizirkirinê na. Em vê yekê, her wusa bi Manî jî re dibînin. Cihê mirov wê çawa bê, di nava civatê û jîyanê de, wê li wê bersiva wê dihê lêgerîn. Her wusa, mirovê bîaqil, wê çawa bê, li wê dihê lêgerîn. Manî, di serê xwe de li civatek bizane û bi aqil dihizirê. Bo vê yekê jî, tembih û şîreta wê ya ji bawermendên wî re ya pêşî ew a ku giringîyê bidina perwerdekirinê di nava civatê de bi jîyane mirov re.

Li vir, dema ku li ser vê rewşê dihizirin, em dibînin ku bi aqil re li jîyanê di vê temenê de hizirîn, wê pirr zêde derkeve li pêş. Her wusa, li vir, dema ku di serdemek aqil de mirovekî oldar dihizirê, wê di çerçoveyekê keseyetîyê de bihizirê û di çerçoveyê de hewl bide ku bersiva wê bibînê ku di nava jîyane ahlaqî û ya civatî de çawa mirov dikarê ahengê bi xûy û tevgerên xwe re çêbike wê bixwezê ku bersiva wê bide. Her wusa, di vê çerçoveyê de bawermeendekî asil û rast, weke aqilmendekê jîyane civatî ê rast a.

Di çerçoveya jîyane civatî de, erk û karê bawermend, hertimî hatîya lêpirsin. Di vê çerçoveyê de Manî jî, lêpirsîya û xwestîya ku bersivê bide wê. Di vê çerçoveyê de, wî di çerçoveya hiyerarşiyekê de hinek bersiv li gorî xwe û zanîna xwe hanîna ser ziman. Bi wê re jî, cihê mirov di nava jîyane civatî de wê çawa bê, wê erk û berpirsîyarîya wî çi bê, û her wusa wê bi jîyane xwe ya ahlaqî û rûhanî re çawa bijî û wê çawa pêdîvî û stûbarên wê werêne li cih, li wê jî dihêne ser ziman. Di vê çerçoveyê de ahenge ku Manî di nava çerçoveya jîyane civatî de bi ahlaq û pîvan çêkiriya, divê ku mirov wê baş fahm bike. Ev, wê weke çerçoveyeka ku di temenê wê de fêr û cerba zanîna ya bi hezaran salan ku heya bê. Her wusa, wê ew çerçoveya Manî ya civatî, çerçoveya serdemek aqil û felsefeyê bê. Di dema xwe de Manî, bi hizirên xwe re û bi wê çerçoveya xwe hizirî re baş ne hat fahm bikin. Tevî ku piştî wî re ser 300 salî re wê jîyane kêr zêde wê bijîn jî, lê wê têrê nekirîya ku Manî di dema wî de û di demên piştre de baş werê fahm kirin. Manî, ne dema xwe dijî. Manî serdemên piştî wî re ku wê werin, wî ew dijîn di aqil û mejiyê xwe de. Di vê çerçoveyê de dema ku mirov li wî hizirê, divê ku mirov wê weke mirovê dema zanîna werêne ser ziman.

Di vê çerçoveyê de dema ku em hewl didin ku Manî û çerçoveya wî fahm bikin, hin bi hin rengê civatî ê ku wî di serê xwe de hizirkirîya jî derdikeve li holê. Aqilê wî ê ku wî dixwest werêne ser ziman, ku ew î ro jîya ba li jîyanê, wê gotiba di vê demê de hatina aqilê min ê li ser ziman wê di cihê wê de ba. Her wusa, mirov dikarê wî bi aqilê wî re werêne ser ziman.

Li vir, divê ku mirov vê yekê jî, werêne ser ziman ku Manî, çerçoveya pergale hizirî a xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê, di serdema aqil de bi wate kir. Her wusa divê ku mirov wê werêne ser ziman. Di vê çerçoveyê de, em divê ku Zerdeşt jî bi Manî re werênina ser ziman. Zerdeşt û Manî du mirovên ku dûtîyeka têgihiştî ya serdema aqil û felsefeyê diafirênin. Serdema Zerdeşt-Manî, divê temenê de divê ku mirov weke serdemek pêşiketî ya aqil werêne ser ziman. Ev serdem, çend ku hê jî li gorî rastî û mazinahîya xwe ne hatibê fahmkirin jî, divê ku mirov werêne ser ziman ku ev serdem weke serdemek aqil a nûjen û hemdem, temenê pêvajoyên din ên bi

serdemî û şariştanî û civatî ya jî. Ev serdema Zerdeşt-Manî, teybetmendîya wê ya sereke ew a ku bi aqilê civatî felsefe hatîya kirin û bi wê felsefeyê re rengê bawerî û ahlaqê hatîya hanîn ser ziman.

Li vir, em weke serdemek nûjen ya xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê werênina ser ziman serdema Zerdeşt-Manî, divê ku em berî wê bi serdema gûtî, hûrî û mîtannîyan re jî, serdema Melekê tawis û Mîtra jî, weke serdemek kevnera ya pêşketina jîyane civatî û aqilê wê yê pergali werênina ser ziman. Di aslê xwe de, ev rengê hanîna ser ziman wê di cih de bê. Her wusa, felsefeya Melekê tawis, û ya Mîtra, hê jî li gorî rastî û têgihîştina xwe ya ku heyî baş ne hatîna fahmkirin û ser ziman. Di vê çerçoveyê de dema ku mirov hewl dide ku fahm bike, êdî mirov hin bi hin rastîya wan ya ku h vêşarî mayî di nava rûpelên dîrokê de kifş dikin.

Piştî serdema Melekê tawis-Mîtra, wê serdema Zerdeşt-Manî, ji nû ve afirandinakê di wê xatê de bi wê bawerîyê re bike. Her wusa wê ji nû ve rêxistinîyekê li gorî demê bide kirin. Ev jî, wê di serdema ku jîyane civatî bi têgihîştin bûya û êdî di nava jîyane civatê keseyet bi keseyetîya xwe re derdikeve li pêş û hwd re, wê bibe. Di van deman de ev rastî hemû bi hevdu re hatina kifş kirin. Piştî serdema Zerdeşt-Manî re, serdema piştî wê ya ezdayî ya ŞêxAdî, dema ku mirov lêdikolê, mirov dibînê ku bi hemû gotinên ku wî hanîna ser ziman re, di temenê rêxistinkirina jîyane civatî a li gorî demê ya. Mijar, rewş, û bûyarên demî û dîrokî, ku bûna û rûdana, wî ji wan re şîrove hanîya bo dane fahm kirinê. Li ser wê re jî, êdî afirandina wê xate ji nû ve kirîya. Dema ku em bahse afirandina ji nû ve bikin, ev minaqek pirr baş û li pêş a.

Jîyane civatî, dema ku mirov li wê dihizirê, mirov dibînê ku dem bi dem pêvajoyên wê yên pêşketinê hena. Her wusa, li gorî wê pêşketin û awayê wê jî, rêgezên ahlaqî hatina dîtin û hanîna hanîn ser ziman bi aqil re. Ev, di aslê xwe de, weke teybetmendîyeka jîyane civatî jî ya. Li vir, divê ku mirov vê yekê jî, werêne ser ziman ku felsefe weke rengê aqil ê demê dibê hebûna zanîna dema civaketîyê. Em divê ku vê yekê weke xaleka giring kifş bikin. Êdî di vê çerçoveyê de wê jîyane civatî çawa pêş de herê, ew jî, pêvajo bi pêvajo, wê li gorî şert û merc, derfet û her wusa pîvanên ahlaqî û hizirê ên ku hatina kifşkirinê ên bo wê. Li vir, divê ku mirov vê yekê bi teybetî werêne ser ziman ku pîvanên ahlaqî, hertimî di nava jîyane civatê de wê hebûna wan were hîs kirin. Çendî ku mirov di nava wê jîyanê de pêwîstî bi wan dibînê, wê her wusa di dewama jîyane civatî wan bi wan re de, wê hin bi hin jî hewldanên derketina dervî wan jî bi hizirê û hwd bibe. Ev jî, wê weke rêbazek pêşketina civatî wê xwe bide dîyar kirin. Her wusa rengên bawerîyê bixwe jî, wê êdî li gorî wê rastîyê xwe li gorî demê nû bikin, werênina ser ziman û ji nû ve biafirênin. Di vê temenê de çendî ku ew aheng hebû û afirî û pêşket jî, wê êdî ew jîyane civatî bi keseyetîya wê ya civatî re pêş bikeve. Ev jî, wê êdî bi demê re were dîtin û kifşkirin. Jîyane civatî û ya rûhanî, çendî ku ahenga di nava wan de li gorî demê bû, wê ewçendî jî li gorî serdemê pêşveçûnan bi ser xwe re werêne di ahengekê jîyane civatî de. Ya ku wê di dema aqil de vê dîzayn û sererast bike jî qê aqil û bi teybetî felsefe bê.

Li vir, dema ku mirov li Manî û pêşketina wî dinerê, em dibînin ku li wê ahenga di nava jîyane civatî û ya rûhanî de dike ku çê bike. Li ser wê dihizirê. Her wusa, wî li ser wê hizirkirîya ku keseyet karibê xwe li gorî wê bijî û werêne ser ziman. Her keseyet, çendî ku karî ku xwe hanî ser ziman, wê aramiyê di xwe de bide çêkirin. Li vir, weke mijareka nîqaşê ya di nava têgîna Manî û felsefeya wî de aramîya di nava mirov de ya. Ew vê yekê, ji aliyê keseyetîyê ve jî dihilde li dest. Keseyetîya ku di nava xwe de nearamî bê, wê hertimî bi pirsgirêk bê.

Li vir, divê ku mirov vê yekê, bi teybetî kifş bike û werêne ser ziman ku aramîya di hundurê mirov de, hertimî bûya mijareka ku li ser hatîya ponij kirin a. Piştî Zerdeşt re, wê Bûda, di nava hizir û felsefeya xwe de pirr zêde giraniyê bide vê yekê di nava jîyane civatî de. Her wusa, Weke

rêyeka çêkirina aramiya civatî jî, wê çêkirina aramiya hundurîn a mirov ya keseyetîyê were hîlbijartin.

Em dema ku li dema Manî dihizirin, em dibînin ku wa di dema Manî de jî, mijare aramiya hundurîn hatîya hildan li dest. Dema ku mirov ji aliyê asya rojhilat a dûr ve li Manî binerê, mirov wê weke di temenê de bibînê. Lê dema ku mirov ji aliyê têngîna berdiclê û firatê a dîrokî ya bi Mîtra û Zerdeşt re jî ku lê binerê, mirov di wê temenê de rastî rastîya wî were. Manî, xwe li herdû aliyên jî hanîya ser ziman. Dibê ku ev ji ber vê yekê bê û wusa bê. Î ro, em dikarin, bahse keseyetîya Manî, ya bi herdû aliyên bike. Manî, nirxên Berî xwe ên têngî û felsefeyê kifşkirina û hewldaye ku hanîna ser ziman.

Lê li vir, ez bixwe dema ku li ser Manî dihizirim, ez rewşek pir teybet bi wî re dibînim. Çend ku berî wî û piştî Zerdeşt re hatîya û ji Zerdeşt sûde mazin girtîya Bûda jî, weke xaleka di temenê de ya ku Manî dike ku esas hilde ya. Manî, ji sê aliyên ve weke ku dike bi xwe re hevgirtinna bide çê kirin. Pêşî, bi Manî, bi xwe û Zerdeşt re wê dihêne ser ziman. Di vê çerçoveyê de jî, dîrokek mazin weke şûnpêya xwe dibînê û dihêne ser ziman. Ev dîrok, heta Mîtra û berî wî Melekê tawis diçe li ser gotina yazdan re. Bi wê re jî, pêşketina bi Bûda re dîtîya û kifşkirîya. Ew jî, weke aliyekî ku xwestîya di vê çerçoveyê de esas bigrê û hevgirtinekê di wê çerçoveya xwe ya hizrî de bide çêkirin. .. Wê hevgirtinê çê dike jî. Ya ku Manî, bi salan li Asya rojhilat a dûr dide gerandin, ew hewldana wî ya fahmkirina wê pêşketinê li ser temenê wê yê ku pêşketîya ya. Di vê temenê de, hevgirtinek Manî çê dike. Di vê hevgirtina wî de, di hundurê wê çerçoveya wî de Zerdeşt, di navê de wê têngîneka felsefîkî-ahlaqî-keseyetî êdî bi çerçoveya xwe re bide afirandin. Her wusa, êdî dema ku mirov li çerçoveya Manî dihizirê, mirov di cih de di mejiyê xwe de bibîr dike ku weke xateke têngîna ya felsefîkî a ahlaqî a Manî ku bi Zerdeşt, Bûda û wî re ya. Lê wî, têngînen ku di dema wî de pêşketina jî, ji berçav dûr negirtina. Her wusa, hizrên Îsa ku wî hanîna ser ziman, wê bale Manî jî bikişîne. Her wusa, di vê çerçoveyê de Manî hewldide ku wan jî fahm bike. Ji xwe, ji destpêkê de bawermendên Îsa, wê têkiliya wan bi aligirên Manî re hebe û wê gelek sûdê ji wan bigrin. Ev yek, temenê wê heya. Ji ber ku hin bi hin îsevîti, weke olek kurdistanî derdikeve û pêş dikeve. Hinek xalkên kurdistanî ên weke asûrî, ermenî û hwd, bo parastina hebûna xwe ev rengê bawerîyê bo xwe bijartina. Êdî, di vê çerçoveyê de têkiliyek kurdistanî ya wê jî heya. Manî, dike ku hemûya bike nava çerçoveya xwe ya ku hizrî de. D vê çerçoveyê de dema ku mirov hewl dide ku Manî fahm bike, divê ku mirov werêne ser ziman ku Manî, çerçoveyek civatî, ahlaqî, bawerî û felsefîkî a demê di vê temenê de bi xwe re dike bi afirêne û weke ku di afirêne jî. Ev çerçoveya ku Manî, bi xwe re afirandîya, pirr kûr û berfireh a. Her wusa, ji asya rojhilat a dûr û heta ku tê rojhilata navîn, wê di qadaka mazin û fireh de ew hebe. Manî, di vê çerçoveyê de ne xwestîya ku Mirov li gorî ola xwe bi awa û şêkil bike. Wî xwestîya ku hemûyan weke wan û rastîya di çerçoveya xwe de esas hilde û werêne ser ziman. Ya ku wê çerçoveya Manî, hin bi hin bike ku fireh bike jî, wê ev bê. Çerçoveya Manî, ya ku wî lê hizir kirîya, di çerçoveya giştîya Asya de ya. Bo vê yekê li her çar aliyên wê, çendî reng û bawer û felsefe hena, wî ew di berçav de di çerçoveya xwe de derbas kirina. Di têngîneka ku bi xwe re dike ku Zerdeşt û Bûda werêne cem hevdu. Her wusa wan jî bi xwe re bike yek. Piştî wê re jî, êdî di vê çerçoveyê de bi wê zanînê û têngîne re li herêmê pêşketinên felsefîkî û bawerî jî red nekê û li dervê nehêle. Di vê çerçoveyê de nêzîkatî li Îsevîtiyê jî kirîya.

Felsefeya Manî, di vê çerçoveyê de dema ku mirov lê dihizirê û hewl de ku fahm bike, çerçoveyek wê ya civatî, hizrî û serdemî a giştî heya. Wî weke ku çerçoveya serdemê kifş kirîya û xwestîya ku wê di wê çerçoveyê de fahm bike û werêne ser ziman. Di aslê xwe de, ev çerçoveya Manî a berfireh, mirov dikarê weke rengê avesteyê ku wî bi xwe re afirandîya jî

werêne ser ziman. Her wusa, vê çerçoveya Manî a bi Bûda-Zerdeşt û heta ku îsa jî, weke çerçoveya avestayî a Manî dikim werênima ser ziman.

Manî, di vê temenê de biqasî ku mirov bi wî re û bi çerçoveya wî re kifş dike, pirr bi berfirehî hizirî ya. Çerçova û kapasîteya wî jî têrê wê dike ku wîlqasî berfireh bihizirê û werêne ser ziman. Em vê yekê ji hizirên wî, ji çerçoveya ku hewldaya ku biafirêne û her wusa pêşveçûnên ku piştî wî re bi aligirên wî re bûya, ji wan fahm dikin.

Dema ku mirov di vê çerçoveya Manî de li civatê û bi wê re li keseyetîyê û hwd dihizirê, mirov fahm dike ku Manî, bi hewldana fahmkirina xwe ya keseyetîyê re xwestîya civatê jî fahm bike û werêne ser ziman. Her wusa, bi wê re jî, Manî, weke ku çawa ku di xwe de di nava aramiyekê de ya, bihemman rengî dixwezê ku nêz bibe û bibînê jî. Ya ku wê Manî mazin bike û her wusa pirr zêde werêne li holê jî wê ev bê. Di nava nêzîkatîyên Manî de, ya ku pirr zêde bi aqil û felsefeya wî re mirov kifş dike ew a ku li ser keseyetîyê ponijî ya.

Felsefeya Manî, wê di wê çerçoveya wî de piştî wî jî pêş bikeve. Wê dîroka xwe ya hemdem êdî binivîsîne. Wê bandûrê li civatê bike. Wê berî hertiştî keseyetîya xwe ya civatî biafirêne. Ev, weke aliyekî giring ê ku divê ku mirov wê kifş bike ya. Felsefeya Manî, di vê temenê de, weke felsefeyek hemdem a pêşketî ya. Wî di serî de weke ku dîtîya û kifşkirîya ku wê rengê civatê çawa pêş biikeve. Bo vê yekê, di vê temenê de hin hizirna xwe hanîna ser ziman bi çerçoveya xwe ya di serê xwe de. Em dema ku Manî û felsefeya wî, dervî vê çerçoveya wî hewl bidin ku fahm bikin, emê ti carî nikaribin wî fahm bikin. Her wusa, emê nikaribin bibêjin ku me ew fahm kirîya jî. Ya ku li vir, divê ku mirov wê di serî de kifş bike û werêne ser ziman jî ev rastî bixwe ya.

Çerçoveya Manî a civatî, giringa ku giringa ku mirov divê ku li ser wê bisekinê. Ew tenê di rengekî de lê ne hizirê. Her wusa, di temenê kêmnîetewekê de lê nehizirê. Ew çerçoveyek civatî ku bi hevdû gelek kêmnîetew ên wê axê ku dikarin bi hevdû re bijîn, di wê temenê de wî hanîya ser ziman. Mirov vê yekê ji tîkiliya wî ya bi bawerîyên din ên li herêman din ku pêşketîya re fahm dike. Her wusa, ji mesopotamya(kurdistan) ku rabê herê bi salan li Asya rojhilat a dîr bigirihê û tîkiliyê bi wan bawerîyan re dêne û piştî ku vegerîya, bawerîyên li herêma wî ên cuda ên weke îsevîtiyê ku tîkiliyê bi wan re didêne, divê ku mirov weke temen, nîşanê û birhana vê yekê werêne ser ziman. Manî, di dema xwe de jî, li herêma xalk û bawerîyên ji hevdû cuda kifşkirina. Her wusa, dema ku çerçoveya xwe ya civatî û hizirî afirandîya, ew weke çerçoveya xwe ya civatî esas girtîya. Her wusa bi wê re jî, êdî bi hizirî û felsefîkî hewl daye ku navaroka wê tiştî bike. Tiştî kirîya jî. Di dema wî de rast û baş ne hatina fahmkirina wî, nayê wê wateyê ku ew ne afirandîya.

Dîroka yek-xwûdayîya ya yazdaniyê, di wê serdemê de bi Manî û pêşketina wî re serdemek pirr dîrokî dijî. Her wusa, ew çerçoveya ku Manî hanîya ser ziman, pirr giring û giranbûha ya. Manî, hewldaya ku serdemê(çaxê) bi wê xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê bide qizinc kirin. Her wusa, di rewş û çermê Zerdeşt de ew derketîya li holê û hanîya ser ziman. Hizir û çerçoveya Manî, mirov dikarê weke pêvajoya duyem a avesta û ankû weke avesteya duyem jî werêne ser ziman. Ew, di vê çerçoveyê de dihêne ser ziman. Her wusa, di vê çerçoveyê de wî hanîya ser ziman. Manî, di vê temenê de dîroka yek-xwûdayî ya yazdaniyê ya wê demê bi xwe re û her wusa bi hizirên xwe yên ku hanîya ser ziman re nivîsandîya.

Dîroka xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê, di serdema Manî, di vê temenê de bi aqilekî pêşketî û asta têr û bilind xwe hanîya ser ziman. Pêşneketin û ne serketina wê ya li serdemê jî, em nikarin bi kêma aqilî û ankû fahm nekirina demê re werênina ser ziman. Li vir, gelek fektorên din ên ku mirov divê ku di vê çerçoveyê de li wan bihizirê hena. Her wusa, hêza desthilatdarîyê, weke aliyeka ku divê ku mirov dikarê lê bihizirê. Li herêma, dema ku îslamiyet, pêşket, wê bi hizirî,

tişteki zêde cûda ji hizrên ku hatîna ser ziman neyêne ser ziman. Lê farq ew bû ku ew hizir kirina piretikê û piştire di demek pirr kin û zû de kirina hizrên desthilatdarî. Her wusa, di destpêka îslamê de şer û pevçûnên navxweyî ên bo desthilatdarîyê jî vê rastiye piştrast dikin.

Di vê çerçoveyê de divê ku mirov li rewş herêmê a demê jî binerê. Rewşa herêmê a demê, rewşek teybet a. Li herêmê, bêhêzbûna desthilatdarîyan, wê temenê valahiyekê weke ku bi afirêne. Her wusa, hizrên bawerî ên ku Manî, hanîna ser ziman jî, çend ku di deverna xwe de xitabî desthilatdarîyê dikin jî, ne bi peyamên wusa xort û hişk xitabî desthilatdarîyê dike. Ew, ji karakterê xwe gav diavêje û pirr nerm û felsefîkî nêzîkatîyê dike. Hêzên desthilatdarîyê jî, dema ku mirov di çerçoveya wan de dihizirê jî, mirov dibînê û kifş dike, li gorî karakterê demê jidahîbûnekê dixwezê. Di aslê xwe de, dema ku em di çerçoveya vê rastiya nerm û bi felsefîkî li jîyane û civatî hizirin a vê xatê ku mirov li wê dihizir, mirov didibînê ku ev weke karakterekî sereka ya. Piştî Zerdeşt jî, wê heman rewş di jîyanê derkeve li holê. Çend ku di dema desthilatdarîya Medîya bi hêzbûnek hebû jî, wê piştire bi bandûra wê civaknasîya felsefîkî a hizrî a ku Zerdeşt di avesta de hanî ser ziman, wê mirov pirr zêde di nava xwezaya xwe û ya jîyanê de xwe bidina jîyanê. Karên xwe parastinê, weke ku zêde li ser wan nayê hizirîn. Dema ku sefer Îskenderê Zûrqerneyn li herêmê dibê, bo vê yekê ya ku wê ew zêde hêzek û stretejiyek xort ya şer li berxwe nebînê. Serketina Îskenderê Zûrqerneyn, ez nikarim bi zanebûna wî re werênima ser ziman. Divê ku ez bi ne xistina têngî û rewşên xwe-parastinê bi piretikî û stretejîkî ya ji aliyê Mediyayîyên piştire werênima ser ziman. Piştî dema Desthilatdarîya mediya, wê kurd, ji desthilatdarîya giştî dûr bikevin. Ya ku dimênin Axamanîşî jî, wê ne di wê qûdretê de bin ku karibin têngî û stretejiyên bersivdayînê ên mazin pêş bixin. Ya ku di aslê xwe de bûya temenê têkçûna wan jî ev bûya. Di serdemên piştî serdema Manî de, dîsa mirov bi derketina Îslamê re rastî heman rewşê tê. Seferên îslamê wê mesopotamya bina duyemin seferên îskenderên zûrqerneyn bo herêmê û pêşaroja wê. Ancamên ku wê bi seferên îslamîstan re derkevina li holê li herêmê wê ji ya ancamên sefera îskenderê zûrqerneyn ne cudatir bin. Di sefera pêşî a îskenderê Zûrqerneyn de wê avesta bi pirtûkxaneyên medîya re were tarûmar kirin û tûna kirin. Di dema seferên îslamîstan de jî, wê heman tişt were kirin.

Ev rewşa xate yek-xwûdayîya yazdanî, wê temenê serkevtina ola îslamê a nû jî biafirêne. Têgîna şer, di nava vê felsefeya bawerîyê de tûna ya. Her wusa, ti dîrokên wê yên bi vî rengî jî ne hatina nivîsandin. Weke felsefeyeka ku tenê li mirov, jîyane mirov û civatê hizirîya ya. Ev jî, piştî ku oleka ku xwe di rengê 'ola şer' de bi rêxistin kirîya ku hat de, êdî li ber wê di temenê bêparastin de ma. Bi hebûna xwe ya ku heyî heta ku karîn li berxwedan. Lê ji ber ku mejiyê wê ne yê şer bû û ne li gorî şer dihizirî, êdî zêde pêde neçû. Ev jî, bi demê re bandûr û hebûna yek-xwûdayî ya yazdanî dişikêne û ji holê dirakê. Di destpêka îslamê de şerê xalifeyên îslamê ên bi kurdên babekî û kurdên dasnî û hwd re dîrok nivîsandîya. Em divê ku van şer û pevçûnan di vê temenê de bibîr bikin û werênina ser ziman. Ev şer û pevçûnên ku bi kurdên babekî, kurdên dasnî û kurdên xorasanî ên ku bavê mislimê xorasanî serkeşîya wan dike re ku dihên kirin, wê piştire baxtê vê xatê jî bidina dîyar kirin. Ev şer û pevçûn, em nikarin tenê weke şer û pevçûnna ji rêzê bihasibênin. Her wusa, di wan demên ku ev şer û pevçûn dihatina kirin, wê li gelek deverên din ên kurdistanê jî wê şer û pevçûnên bi heman rengî bibin. Lê baxtê hemûyan jî ji hevdû ne cuda ya. Piştî vê serdemê re wê kurd, têkneçin. Lê kurd, wê bi van şer û pevçûnan re zirerên mazin ên dîrokî jî bibînin. Lê piştire civate kurd ya ku dibe misilman jî, di nava xwe de dibe dû-qat. Qatek, wê şafiî bê ku piştire ber bi sûnnîtîyê dihê hanîn. Qatek jî wê şîî bê. Ev kurdên ku bawerîyên xwe di vê temenê de diguharênin, wê piştire dîsa bi hêza ya xwe civatî rabina serpiyan. Dewletên kurd ên weke 'dewleta kurd a kekoyîdî', 'dewleta kurd a eyirîdî' minaq, nîşanak û birhana vê yekê na. Ev di sedsala 8'în de na. Lê di sedsala 9'în de wê êdî kurd, hinekî dîn bi

hêza xwe ya civatî mazin rabin û wê dewletên kurd ên weke 'dewleta kurd a şadadî', 'dewleta kurd a Merwanî' û hwd ava bikin. Ev desthilatdariyên kurd, didina nîşandin ku ne li gorî tê xwestin jî bê, wan xwe li gorî demê bi rêxistin kirina. Kevneşopîya xwe afirandina. Pişt van desthilatdariyên sedsala 9'min, wê piştire desthilatdariyên kurd ên weke 'desthilatdariya kurd a eyûbîyan' were û ava bibe.

Di serdema nû de weyna Şêx Adî, Siltan Sahaq û Zâd Hûrmûzd. ..

Em divê serdema piştî hatina îslamê bi başî fahm bikin. Di vê demê de xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê çawa xwe domand, divê ku mirov fahm bike. An jî, ku weke xalkê kurd ê yaresanî ku bi wan nîrxên wê xatê lê ku di bin desthilatdariyek şîî de çawa kariya xwe bijî û bide domandin, divê ku mirov fahm bike. Ev rewş û xwe domandin jî, divê ku mirov di çerçoveya yek-xwûdayîya yazdani de mirov werêne ser ziman. Şêx Adî, mirovekî ku ezadayî bihîstî û navê wî ne bihîstî, ez di wê zanê de me ku tûna ya. Şêx Adî weke avakerê xate êzdayîyê ê serdema piştî hatina îslamê jî mirov dikarê wî bi nav bike. Her wusa divê ku mirov wî werêne ser ziman. Bi heman rengî, bo ezdayîyan di vê temenê de wateya şêx Adî çi bê û çawa bê, bo yaresanîyan jî, bi heman rengî mirov dikarê bahse Siltan Sahaq bike. Siltan Sahaq, bi hizrên wî yên ku di bin navê 'serancamê' de hatina bi berhevkirin û dihên ser ziman re weke pêxemberekî vê xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê mirov dikarê bi şêx Adî re werêne ser ziman.

Dema ku em li rewş û jîyane kurdên Yaresanî dinerê, mirov dibîne ku hê jî, ew bi nîrx, kevneşopî û hizrên serdema berê ya yek-xwûdayîya yazdanî dijîn. Ev jîyan û jîyandina wan, di aslê xwe de mirov dikarê di temenê parastin û ji tûnabûnê xilasbûna vê yek-xwûdayîya yazdaniyê jî werêne ser ziman. Yaresanî, bi navê wan re, weke "yarsanî" jî dihên bi nav kirin ku ev nav bi serê xwe di mejiyê me de navê 'yazdan' bi hebûna xwe re dibariqêne. Ji xwe, navê 'yarsan', ku temenê navê gotina 'yaresanî' jî ya, ji navê yazdan hatîya derhanî. Di serdemên berî hatina îslamê jî, li herêmên weke kirmaşan û şehrîzor, Hersanî hebûn ku ew jî weke xalkek kurd ê yazdanî bûn, yarsanî newîyên wan in. Hersanî, bi dîroka xwe re pirr kevn diçin. Ew Mîtrayî û Zerdestîyên pirr kevn in. Her wusa, di temenê bawerîya wan bawerîya bi melekê tawis heya. Melekê tawis, weke nîrxekê hevbeş ê hemû rengên bawerîyê ên vê xatê ya jî. Her wusa bo yarsanîya jî, wusa ya.

Ezdayî, bi awayekî vekirî, di temenê 'qawl'ên xwe de bahse melekê tawis pirr baş dîkin. Her wusa, şîroveyan di vê temenê de pirr zêde jî hatina kirin. Her wusa, fahmkirina wî hinekî jî hatîya kirin. Ew tîgînên melekê Tawis, wê di temenê yarsanîyan de jî hebe. Yarsanî, dema ku mirov li nava wan, yanî li jîyane wan û her wusa li kevneşopîyên wan ên ku pê dijîn jî ku mirov li wan dinerê mirov pirr baş fahm dike ku di temenê vê xatê de dijîn. Her wusa, civate kurd a yarsanî, di serdemên ku di wan de di nava xwe de pirr girtî jî ma. Du sedemên wê girtî mayîna wan hebû, weke ku bi hin beşên din ên civate kurd re jî hebû. Sedema pêşî ew bû ku dixwestin ku xwe ji bişavtin û tûnabûnê xilas bikin bi çand û kevneşopî û zimanê xwe re. Her wusa sedema duyem jî, ew bû ku ji aliyê civate misilman ve pirr rastî tahde û nehaqîyên mazin jî hatina. Hata ku di serdemên berî vê serdemê de, dem bi raatî komkujiyan jî hatina. Ev jî, bûya sedema duyem ku êdî xwe di nava xwe de bigrin û ji derve xwe vekirî nehêlin. Zawacên xwe jî, bi vê minasebetê, tenê di nava xwe de dîkin. Keçên xwe ne didina derve û ne jî, kurên xwe ji derve dizewicênin. Ev rewşa bi zawacê re, bi kurdên ezdayî re jî heya. Her wusa, bi hin beşên din ên civate kurd ên weke kurdên şebekî û hwd ku bi civatî û bawerîya xwe jî cudahiyekek bi wan re heya. Di aslê xwe de, em dikarin vê gotina xwe ji derve girtinê re mirov dikarê di temenê hin rêgezna bo gîştîya civate kurd jî werêne ser ziman. Her wusa, tenê xwe li kevneşopî û çanda xwe

pêçan û xwe jînadîn û jîyane xwe domandin, hinekî jî, di temenê wê de sedema xwe parastina ji tûnabûnê ji temenê wê ve bi wê re heya.

Piştî ku teknîk û teknoloji pêşket û pê de, êdî ji ber van aliyên xwe ji derve girtinê re civate kurd car bi car bi kevneşopîyên xwe re ketiya rojevê de. Ji ber ku bi civatî kurdan, xwe amede nekirîya ji wê serdema teknîk û tekonojîyê re. Êdî ev bûya temenê gelek pîrsgirêkên civatî jî. Her wusa, hewldanên xwe ji bişavtinê rizgarkirin jî, êdî heta devereke vi serketina û ji devereke û pê de, êdî bi serneketin a.

Civate kurd, heta sedsala me ya zanîn û ragihandinê jî, xwe li dora çand û kevneşopîya xwe pêçaya xwe û xwe jîya ya. Bi vê rengê, heta ast û devereke karîya ku xwe ji tûnabûnê xilas bike. Di vê temenê de divê ku mirov dîroka civatê baş bizanibê. Civate kurd, di aslê xwe de di nava xwe bi xwe de, pîrr bi civaknas û şanşaqraq a. Ji dengbêjên civatê bigra û heta hanakbêj û henekkirinên civatê jî, hebûna. Lê ev hemû jî, piştî ji holê rabûna. Tûna bûna. Ankû, êdî ne hatina kirina. Bandûra teknîk û tekonojîyê di vê temenê de pîrr zêde li civatê êdî bûya. Lê ji ber civat ji wê re ne amede ya û di temenê fahmkirinaka baş xwe de li li gorî wê serdemê û teknîkê û tekonojîyê bi rêxistin û perwerde nekirîya êdî bidest jîyankirina pîrsgirêkên civatî dike. Her wusa, qadaxaya li ser zimanê kurdî ku rejimên Îran û tirkîya bi jidahiyeke danîna jî, bûya temenê pîrr pîrsgirêkên din ên civatî. Ev qadaxaya ku wan danîya ser zimanê kurdî, bi armanca bi bişavtinê ku civatê ji dîroke bibe û tûna bike ya.

Ev pîrsgirêkên civatî, wê hin bi hin bi civatê re xwe bidina jîyan kirin. Civatek ku bi ziman, çand û kevneşopîya xwe xwe neyêne ser ziman û perwerde neke, wê ti carî nikaribê di vê serdema ku di wê de teknîk û teknoloji serdest a û ku xwe pwerde nekê. Ev rewş, êdî weke rewşna ku mirov bi dîyarî dikarê wan werêne ser ziman in.

Li kurdistanê, bi teybetî, di temenê van pîrsgirêkên civatî de ku em dikarin li rex rejimên ku zimanê civate kurd kurdî qadaxa kirina ên weke rejima îran û ya tirkîya werêne ser ziman, rewşa rewşenbîrên kurd in. Ew jî, bi zimanê van rejiman di temenê alikariyeka ji wan re civate kurd li ser navê wan dibişivênin. Yanî bişavtinê li ser serê wê pêş dixin. Bi gotinaka din civatê tûna dîkin û ji dîroke dîkin. Mixabin, vê jî di bin navê 'rewşenbîrîya kurd' de dîkin. Ya ku herî zêde xamgînîyê dide mirov jî ev a. ..

Li kurdistanê, di vê temenê de dema ku em li pîrsgirêkên civatî bihizirê, emê ne tenê hebûna rejimên herêmê ên weke rejima îranê û ya tirk bibînin. Her wusa ji nava kurdan û ku wee 'kurd' jî, rewşenbîrên kurd jî, mirov dikarê bi reng nivîsandina wan re wan di temenê afirîna pîrsgirêkên civate kurd de werêne ser ziman. Ew jî, bi zimanê ku dinivîsênin, bişavtinê li ser civatê farz dîkin. Civatê tûna dîkin û ji dîroke dibin. Yê wan jî gunehê wan jî di nava rûpelên dîroke de wê pîrr zêde mazin werê ser ziman.

Li vir, di serî de divê ku mirov vê yekê jî, werêne ser ziman ku civate îranê jî, di aslê xwe de ji wê kevneşopîya xate yek-xwûdayî ya yazdani ya. Lê di temenê xwe parastina weke desthilatdariyeke de formula 'şîitîyê pêşxistin û bi wê re xwe dane domandin. Her wusa, di wê temenê de wan jî, xwe kirîya farsiyonaka islamî de. Lê dîrok û rengê pêşketina civatî, em divê ku cuda werênina ser ziman. Ku kurd bin, faris bin û hwd, ji vê xate û heta ku digihijê herêmên ên Asya û asya rojhilat a dûr û hwd, em divê ku van xalkên van herêmên bi koka wan re dûr û kûr bibin di nava rûpelên dîroke de. Ji bilî çend civatên ku piştî li herêmê bicih bûna û pê de, civatên ên kevn in û di serdemên Zerdestîyê de civatên avestayî wan di afirand. Î ro jî, çend ku bi ber asya rojhilat a dûr ve mirov diçe, mirov reng û darêjkekê de dibîne ku bi di temenê hizrên Bûda û hwd re bê, karîna hin xoslet û teybetîyên xwe yê dîrokî biparêzên û parastina jî. Her wusa, gotina 'olên Asyayî' ku î ro dihê ser ziman jî, hinekî bi navaroka xwe re wê rastiyeke dihêne ser ziman.

Li kurdistanê, civate kurd, dema ku em di temenê wan beşên wê ên civatî ên weke yarsanî û hwd de lê dihizirin, em bi civatî rastî rewşek din ya pirr teybet tên. Her wusa, kurdên yarsanî, teybetîya wa civatî ku karîna heta roja me biparêzên, em divê ku bi dîroka wan ya bi hezar salan re werênina ser ziman. Ew bi nirx û kevneşopîyên yek-xwûdayî ya yazdanî, hê jî xwe û hebûna xwe dijîn. Dibê ku heta roja me, bi vî rengî ku karîna ku hebûna xwe biparêzên hinekî jî, bi wê girtina xwe ya li derve ve deyndar in. Dibê ku ew nekiriban, wê nikaribûna ku hebûna xwe biparêzên.

Ev rewş hemû di aslê xwe de, bi kurdên yarsanîyê bê û ankû bi kurdên ezdayîyê re bê, û ankû bi kurdên şebekî re bê û her wusa bi bi kurdên feyli û hwd re bê, temenê ji nû ve vejandina dîroka yek-xwûdayîya yazdanî parastina û hanîna heta roja me. Di vê temenê de, ev beşên civate kurd ku di farqê de û ne di farqê de bin, wan hebûn û dîroka civate ya giştî parastina. Di serî de divê ku mirov di vê temenê de hilde li dest û werêne ser ziman. Kurdên Yarsan û kurdên êzîdî, heta roja me jî bi girseyî û civatî dijî, Kurdên êzîdî ku herêmên şengalê weke herêmên wan ên navend û pîroz in û kurdên yarsan jî, ku ji herêmên weke şehrîzor û heta ku digihijê herêmên weke kirmaşanê ên rojhilatê kurdistanê navend û herêmên wan ên pîroz li lê na. Di vê temenê de çend ku heta roja me, hê jî, di bin hêrîşên xadar û hov dijîn jî, lê karîna ku hebûna xwe biparêzên û bidina domandin li pêşarojê.

Dema ku em di çerçoveya civate kurd a yarsanî de dihizirin, emm dibînin ku Siltan Sahaq, weke ku çawa ku Manî di dema xwe de kir, wî jî di wê dema xwe de çerçoveyek hizrî, felsefîkî, dîrokî û civatî bi bawerîya wê re afirandîya û hanîya ser ziman û danîya bercivatê. Civate yarsan jî, êdî li gorî wê di nava xwe de bi civatî û bi sedsalan jîya ya. Siltan Sahaq, divê temenê de divê ku mirov wî weke nirxekî vê civate kurdê yarsan û di keseyetîya kurdên yarsan de weke nirxeka giştîya civate kurd wî werêne ser ziman. Her wusa, hizrên wî, di vê temenê de çend ku di nava civate kurdên yarsan de bicihbûn û ew parast, lê di aslê xwe de dema ku em di çerçoveya giştî a civate kurd de lê dinerin, em dibînin ku wî beşê giring a civate kurd bi nirxên wê re parastîya ji bişavtin û tûnabûnê. Her wusa, weynea mazin ya ku Siltan Sahaq leyistîya bi civatî heya.

Siltan Sahaq jî, em divê ku wî weke Şêx Adî, yê serdema civate yazdanî ê piştî hatina îslamê re werênina ser ziman. Her wusa, di vê temenê de wî jî, di temenê xate bawerîya xwe de rol û weynek dîrokî leyistîya. Weyna ku Melekê Tawis, Mîtra, Zerdest, Manî, Şêx Adî leyistîya di demên xwe de, Siltan Sahaq jî bi heman rengî û bi civate yarsanî re leyistîya û hanîya li cih. Di vê çerçoveyê de, divê ku mirov wî bi qadr û qiymet werêne ser ziman. Siltan Sahaq, wê weke Şêx Adî, peymannêre heman nirx û xatê û bawerîyê bin. Çend ku di nava xwe de bi demê re bi jîyana civatî re hinek cihêrengî jî bi wan re û di nava wan de afirîya jî, lê ev wan ji wê xate wan ya ku ew li ser bi hizrî, civatî û bawerî meşîyana dûr nake.

Di vê serdema ku di wê de îslam hatî, wê civat, di vê temenê de di nava xwe de xwe li derve girtî bihêle. Di nava xwe de, wê bi kevneşopîyên xwe û bi pêşengên xwe yên civatî û bawerî ên weke Siltan Sahaq, Şêx Adî û hwd re bi ber pêşaroja xwe de herê. Her wusa wê êdî karibê xwe biparêze. Ev bi demê re divegerihê rêbazek xwe parastinê ji tûnabûnê. Her wusa, di vê temenê de divê ku mirov rol û weyna parastina civatê bi nirxên wê yên bawerî re ên Siltan Sahaq, Şêx Adî û hwd, piçûk ne hasibênin û newênin ser ziman. Ancama wê derketina wan mirovên bi vê rengî, ew a ku weke ku çawa asûrîyan bo xwe parastinê xiristiyanî bijart û ermenîyan bi heman rengî bijart, wê di wê rengê de weyna Siltan Sahaq û Şêx Adî jî bo civate wan wê hebê. Lê wan li şûna bijartina rengê bawerîyek din, wan bawerîya xwe re bi demê re û bi pêşketinên demê e şîrove kir û hanî ser ziman. Êdî bi wê re temenê xwe yê domandin li demên pêş jî bi xwe re afirandin. Di vê temenê de pêşengîya wan weke Siltan Sahaq û Şêx Adî kir jî, wê dîrokî bê. Her wusa, li vir, divê ku ez hinekî bi şûn ve herim û bahse dema Zâd Hûrmûzd jî bike. Zâd Hûrmûzd, wê piştî

Manî di temenê rengê bawerîya wî de rolek mazin bileyizê. Wê bi hizrên ku hanîna ser ziman, wê civatê li gorî dema nû bitêgihiştin bike. Di wê ligorî demê bi rêxistin kirinê de, wê temenê pêşketinên demên piştê jî biafirê. Her wusa, hizrên Zâd Hûrmûzd, divê ku mirov bibêje ku wê di dema xwe de civatê bi bandûr bikin. Wê navê wî bikin derkeve. Her wusa, weke Manîyê dema nû jî, ji hin aliyna ve hatîya şîrove kirin û ser ziman. Piştî Zâd Hûrmûzd, wê êdî serdemek nû destpê bike. Ev serdem jî, pêşî bi derketina îslamê re destpê dike. Lê piştê, ku civat wê fahm dikin, êdî wê li nava xwe bihizirin û xwe birêxistin bikin. Her wusa, civate kurd a ezdayî û ya yarsanî, di vê temenê de mirov dikarê wan werêne ser ziman. Bi wê re, êdî dikin hebûna xwe biparêzên. Di dewama vê de jî, pirr giring dibê ku mirov bibêje û werêne ser ziman ku ev beşên civatî ên weke ezdayî û yarsanî, şebekî û hwd bi rengê çand, kevneşopî, bawerî û civatîtiya wan re ku were pêşxistin bi giştîya civatî were dayîn hevnasîn.

Di vê serdema nû de weyna Siltan Sahaq û Şêx Adî, di çerçoveya civatîti û bawerîya wan de ku leyistîna di vê temenê de pirr giring û dîrokî dibe. Li vir, divê ku mirov di serî de rastîya civatî ya roja me û ankû serdema me fahm bike. Bi wê re jî, divê ku mirov bahse wê bike.

Weyna Siltan Sahaq bi yarsanîtiyê ku bi hizrên xwe yê bi 'serancamê' re û her wusa şêx Adî bi ezîdîtiyê bi hizrên xwe yê bi 'qawl' û hwd re ku hanîya ser ziman, wê rol û weyna xwe ya dîrokî di temenê xwe domandina civatîtiya xwe de dileyizin. Em li vir, di serî de, divê ku ji van aliyan ve nêzikî van pêşkatînan bibin. Her wusa, dema ku em wan werênina ser ziman, bi wan, serdema wan, hizrên wan û her wusa civatîti û bawerîya wan re divê ku mirov wan werêne ser ziman. Ev, wê hingê bê temen ku mirov karibê wan bi rastîya wan re werêne ser ziman. Di demê de destpêka ku Siltan Sahaq di nava Yarsanîyan de da kirin û destpêka ku Şêx Adî di nava ezdayîyan de da kirin, wê piştî wan re jî, di dewama wan de pêşketin dem bi dem bibin.

Xate civatên ezdayî, wê bi demê re di vê temenê de bi civatên ne zêde mazin ên kurd û ên civatên civatên ên li herêmê re wê karibê xwe bide domandin. Lê dem bi dem jî, rastî gelek hêrîş komkujîyan tê. Civate ezdayî, di temenê hizrên xwe yê civatî de tenê xwe birêxistin kirîya. Her wusa, di vê temenê de xwe li ser civatîti, hizri û bawerîyê de hanîya ser ziman. Makenismayên xwe parastinê ên civatî tenê di van waran de pêşxistina. Çendî ku karîna ku bi van rêbazên xwe hanîna ser ziman biparêzên, êdî parastina. Lê ji wê zêdetir jî, dema ku hêrîşên mazin ên bi artişî û leşkerî ku li hebûna civatê bûna jî, êdî zirerên mazin dane civatan. Rêveberîyên civatên avestayî, di van waran de, derneketina dervî têngîna ku di van warên ku me hanîna ser ziman de. Êdî, dema ku welatê wan rastî hêrîşan hatîya, êdî weke dem bi dem ketina rewşên bê xwe parastinê de. Her wusa, rewşa kurdên ezîdî di dawîya çeyreka pêşî ya sedsala 21'ê de ji vê hizrê û rastîyê re minaqek dîrokî ya. Her wusa, ev rewş, ne tenê xwe dihêne ser ziman. Bi xwe re di derbarê gelek rewşên dîrokî ên civatê û vê xate yek-xwûdayî ya yazdaniyê de jî, gelek hizran di serê me de çê dike û dide me. Li ber seferên îskenderê zûrquerneyn tenê bi berxwedan civatî sekin in, her wusa li ber seferên misilmanan ên li herêmê di vê temenê de bêparastin man, piştê jî, sefer û hêrîşên ku li wan bûna, bi heman rengî pêşwazî kirina. Her wusa, di rewşek bi vî rengî de xwe hiştin û girtin jî, dike ku piştê hertimî mihtacê parastina hêzekê ji wê re bê. Bo vê yekê jî, hertimî jî, bi wê mihtacê bijî. Rewşa, ku ji dîrokê û serborîyên serdema dawî ku mirov derdixê ji vê û pê de ne ti tiştêkî din a.

Em dema ku li rewşa Şêx Adî dinêrin, em dibînin ku ew bi rastîya civate xwe re xwe dihêne li berçav. Her wusa, di vê temenê de xwe hizrên xwe jî hanîna ser ziman. Şêx Adî, wê hizrên wî, têrê bikin ku civate ezdayî karibê xwe bi têgihiştin, bawerî û civatîtiya xwe êdî xwe biparêzê. Lê wê têrê nekê ku civatê ji hêrîşên ku werina ser serê wê biparêzê. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov qiyametê mazin bi hizrên Şêx Adî bide. Ji wan hizrên wî dîrokek ji tûnakirinê xilaskir. Çend ku heta roja me jî, weke ku çawa ku Mîtra, Zerdest û Manî, li gorî rastîya bi başî ne hatina

fahm kirin, her wusa mirov dikarê heman tiştî bo Şêx Adî û her wusa Siltan Sahaq jî werêne ser ziman. Ku bi başî hatiban fahm kirin, êdî wê di pêşketina civatê de bi nîrx, çand û zimanê re di astak hê bilindtir ban. Bi wê re jî, wê li ser wê pêşketina xwe re ku tenê li ser essê civatîtîyê, hizrî û bawerîyê tenê jî ba, wê makanismayên parastinê bi civatê re biafirîya. Li vir, baş fahm nekirina wan, di aslê xwe de, ji aliyekî ve bûya temenê komkujîyên ku wê werina serê wan civatên ku bi wan bawerîn jî. Siltan Sahaq û Şêx Adî, di dema xwe de bi awayekî pêxemberene tevgerîya na. Her wusa, wan bixwe temenê civatê û pêşketina wê ya li gorî demê pirr baş hanîna ser ziman û danîna li holê li berçav. Lê ew pirr bi başî ne hatina fahm kirin. Ev jî, bi temenê re êdî ne tenê wan civatên wan ku bi bawer in, ji pêşketina demê kiriya, her wusa bi wê ji pêşketina demê ketina re êdî ji hêrîşên cûr bi cûr ên ku wê werina ser serê wan re wan vekirî jî hiştîya.

Em î ro, dema ku bahsa êzîdîyan dikin, weke ku ew bixwe jî dihênina ser ziman, bahse 72' fermanên ku li serê wan hatina rakirin' dikin. Ev gotin çendî ku rast jî, rastîyak din ya bawermendên wê civatê û rêveberên wê jî dihêne ser ziman ku berpirsîyarên xwe yên demî civatî ne hanîna li cih. Dema ku di fermanên pêşî de ku hêrîş hatina ser serê wan ku bergirên xwe girtiban, wê di hêrîşên piştî de wê kariban xwe biparêzên. Tenê bi hanîna ser ziman û bahse rakirina 72 fermanan kirin jî, wê wan ji wê gunehbarîyê xilas neke.

Di serdemek aqil de û her wusa demeka vê dema ku em di wê de dijîn ku weke dema 'zanîn û ragihandinê' dihê binavkirin de, karekî dîrokî dikeve ser milê rewşenbîr û bawermendên wê civatê de bo civat. Her wusa, di vê serdema ku bo wê tê gotin ku "zanîn Hêz a!" de, di serî de, ku zanîn hêz bê, bi wê hêzê tenê êdî dikarê civat were parastin. Di aslê xwe de temen û dîroka yazdanîyê jî, li gorî afirandina bihizrî ya bi vî rengî pirr misaîta. Tenê, hewldana kirinê bi mirovên ku bikin re û bi xwestekê re pêwîst bû û hewd.

Manî, ew çerçoveya civatî a ku hanîya ser ziman, di sedsala me ya î ro de, weke ku hê ji nûka ve dikeve pîretîkê de. Ew rengê civatîtîya ku Manî hizirkir û temenê wê yê hizrî û felsefîkî afirand û bawerîya wê bi rengê pêşketina wê re hanî ser ziman, weke ku hin bi hin ji nû ve dikeve pîretîkê de. Weke ku ew hê nûka tê bicih. Ya ku mirov li vê demê û li rengên civatên roja me dinêrê, mirov wê dibînin. Tenê ku ew nîjadperestîya ku rêveberîyên serdema me îcad kirina û kirina temenê wê têngîna netewbûnê de ku ew were jêbirin, hingî ezê karibim bêjim ku êdî civate Manî dijî.

Civatîtîya avesta, ne civateke ku ji ber ku li şûna ma û ji demê ket û êdî têkçû ya. Em nikarin bi vî rengî wê werênina ser ziman. Têngîna civatên avestayî, heta tû bêje bizanebûn û zanist û felsefe bû. Ji van alîyan ve mirov nikarê ti kêmesîyên wê bibîne. Di aslê xwe de, dema ku ez bixwe li wê dihizirim, ya ku di mejîyê min de weke hizir diafirê ew a ku 'civatên avestayî, neyên wê serdemê bûn. Ew bi têngîneka ku wê bi sedsalên piştî de ku bi wê civat bi zanebûnî werina avakirin û pêşketin re dijîn. Yanî, ew weke ku ez fahm dikin ew bi hezar salî zêdetir jî li pêşîya dema xwe di hizrî, civatîtî û bawerîyê de dijî.

Di vê çerçoveyê de dema ku mirov li civatên avestayî dihizirê, mirov dibînin û fahm dike ku ew bizanebûneka mazin dijîn. Ku ez bixwe sedemna bo ji holê rabûna civatên avestayî werênima ser ziman, wê sedemên ew bin ku civatên avestayî demên li pêşîya xwe dijî, Her wusa, andamên civatên avestayî bixwe jî, hê ku bi tememî ew fahm nekiribûn, civatên avestayî weke nizanibin ku rastî çî hatin rastî hêrîşên ku hatina ser serê wan hatin. Ev jî, wê bê temenê bêî ku destpê bikin ku êdî dawîya wan tê lê tê. Lê piştî wan re jî, civatîtîya avesta, weke ku bi yarsanîyan re, bi ezdayîyan û hwd re bê, wê hebûna xwe bide domandin. Di aslê xwe de, ev civatîtî, di roja me de jî, mihtacî çend rewşenbîrên ku serdema xwe fahm kirina û ku karibin wê werênina ser ziman a. Êdî wê temenê wê bi ya layiqî wê re wê were li holê û dîtin. Divê ku ew dîroka wê bi rastîya wê

re were ser ziman. Her wusa, bi wê re ya ku wê temenê afirandina dîrokî ya demên pêş biafirêne jî, wê ev bê.

Civatên avestayî, bi dîrok û pêşketinên jîyan kirina re hê mihtacî fahmkirinê na. Hê jî, ew li gorî rastîya xwe bi rastî ne hatina fahm kirin. Ez nikarim bêjim ku ew hatina fahm kirin. Lê civatîtiya wê êdî mihtacî pê dide dîtin ku divê ku were fahm kirin. Rastîya civatên avestayî, rastîya mesopotamyayî ya. Her wusa, bi dîroka wê re ku em hewl bidin werênina ser ziman, em divê ku serdemên Sûmeran destpê bikin û dîroka şariştaniyan bi hizir û bawerîyên wan re werênina ser ziman. Hemû xalkên ku dîroka wann ya kevn li herêmê heya, hinekî jî dîroka wan ya di xate yek-xwûdayî ya yazdanî de heya. Em ku ji asûrîyan bigrin û heta ermenîyan û her wusa heta hemû civatîtiyên Asya rojhilat a dîr ku bi hizrên Bûda û hwd. mazin bûna jî, mirov dikarê werêne ser ziman. Di çerçoveya mazin a dîrokî û berfireh de divê ku mirov dîroka yazdaniyê û civatîtiyên wê yên dîrokî werêne ser ziman. Çend ku serdemên dawî ku dihên jîyîn bi serdestîya yek-xwûdayî yaz semewî û hwd, bi nîrx, dîrok û pêşketinên civatên berê re hatibê dîzaynkirin jî, mirov nikarê bi tememî weke regekî berdewamî de werêne ser ziman. Mirov bo vê yekê dikeve zorê de.

Di van serdemên ku yek-xwûdayî ya semewî serdest bû de, bawerî û olên yek-xwûdayîya yazdanî ku hemû herêmên Asya û rojhilat û hwd, tenê ketina nava tekoşîna xwe ji tûnabûnê parastin û domandinê de. Î ro, li kurdistanê bi rewşa yarsan û ezdayî yan re ev wusa ya. Li herêmên ên Asya re bi bawerîyên weke Bûdîst û Hînûîst re ev wusa ya. Ev jî, weke rastîyaka vê serdemê, mirov dikarê werêne ser ziman bide ravakirin. Piştî derketina Îslamê re bawerîyên civatên kurd ên weke ezdayî, yarsanî, şebekî û hwd, tenê ketina rewşa xwe parastinê de. Derketina Siltan Sahaq bo Yarsanîyê jî û her wusa derketina Şêx Adî, di vê demê de bo ezdayîyê jî tenê mirov dikarê di vê temenê de şîrove bike û werêne ser ziman. Lê civatek bo ku bijî, ji wê zêdetirî jî pêwîstîtiya bi wê heya. Di asta mafê jîyanê û parastina wê de, divê ku mirov lê bihizirê. Her wusa, serdemên ku em dijîn de 'mirov bûya kûrmê mirov.'

Ya herî zêde xamgin ne ew a ku ev civat tekoşîna hebûna xwe didin a. Ya herî zêde mirov xamgin dike, ew a ku andamên van civatan xwe li wê tûnakirinê razênin û ziman, çand û kevneşopîyên civatên xwe di bin navê 'nûjeniyê' hwd de ku biterikênin û yên ku li demê serdest in re ku xwe bijîn. Ya ku wê tûnakirina civatî zûtir dike jî, di aslê xwe de ev a. Hêsta bindestitiyê xîreta mirov dişikêne û ji mirov dibe. Ya ku herî zêde mirov dixê jî ev a. Dema ku ez bahse ketina civatên ezdayî bikim, divê ku ez bi vê rastiyê re bahse wan bikim.

Abdusamet Yigit, 20.11.2014.

,,,,,,,,,,,,,

